KONDOR BERNÁT

AGITÁTOR-ÉLMÉNYEK

GARAMI ERNŐ

ELŐSZAVÁVAL

II. KIADÁS

A NÉPSZAVA-KÖNYVKERESKEDÉS KIADÁSA
BUDAPEST VII, ERZSÉRET-KÖRUT 35

Világosság rt., Budapest VIII, Conti-utca 4. — Műszaki iga2gató: Deutsch D,

JULISKÁNAK!

E L Ő S Z Ó

A MÁSODIK KIADÁSHOZ

Ennek a könyvnek első kiadása emigrációs időmben, Bécsben jelent meg és Magyarországon való terjesztését akkoriban nem engedélyezték. Ezért ez a könyv csak a Nagy-Magyarországtól elszakított területeken lakó magyarok között terjedt és fogyott el. Miután most módomban van a könyv második kiadását itt Budapesten megjelentetni: élek a lehetőséggel és a könyvet az itthoni olvasóközönség részére is hozzáférhetővé teszem.

Nagyon örülnék, ha a könyvemet idehaza is olyan szeretetteljes fogadtatásban részesítenék, mint amilyent az (elszakított területeken lakó magyar olvasóközönség tanúsított.

Budapest, 1928 március hó.

Kondor Bernát.

ELŐ SZÓ

A legutolsó évek voltak a magyarországi szociáldemokrácia harcainak legáldozatteljesebb esztendei. Ezek az évek nemcsak nélkülözések, szenvedések és üldöztetések dolgában jelentettek e párt előharcosainak és híveinek súlyosabb időket bármely előzőeknél, hanem rendszerré tették számukra azt, ami eddig ritkaság volt: az életveszedelmet is. Sőt mi több, ezek a mostani idők az első sorokban álló tántoríthatatlan harcosok sorsát: az üldözött, agyonhajszolt vad sorsává tették; legkiválóbbjaikat pedig egyenesen az illegális hatalmi alakulatok, illegális, de annál véresebb halálos ítéleteinek töviskoszorús vértanúivá avatták. Sohasem kellett a szociáldemokrácia eszméi mellett való kitartáshoz több bátorság, több áldozatkészség, mint most, amikor az ellenfelek vadsága ezeknek az eszméknek szinte minden egyes harcosát tragikus hőssé teszi. Azonban mégsem ezek a mostani áldozatteljes, véres idők jelentik a magyarországi szociáldemokrácia igazi hőskorát. Mert a hőskornak egybe kell esnie a «Sturm und Drang» periódusának vajúdásos korszakával, amikor az új eszme a régiekkel, az új világnézet az elavulttal veszi föl a küzdelmet, amikor az ifjú hős először lép ki nyílt sisakkal a nyílt színre, hogy eszmei kardjával vágjon utat magának a közömbösség és

a tudatlanság áthatolhatatlannak látszó ember-őserdejében.

Azok a most már távolinak látszó, mégis még annyira közeli idők voltak a magyarországi szociáldemokrácia hőskorának napjai, amikor ugyan még sokkal kevesebb vért szomjazó, gyilkolni kész ellensége volt, mint most, de ezeknél is erősebb ellenféllel állt szemközt: a közönnyel, a tudatlansággal, híveinek és eszméinek ismeretlenül is lenézett, mindenünnen — még a műhelyekből is! — kinézett mivoltával. Amikor még minden harc és minden áldozat, minden erőfeszítés és minden akarás egyetlen cél szolgálatában állott: a jégnek, fagynak dermesztően hideg magyar sarkvilágában a szív és a lélek melegével csiráztatni ki a szociáldemokrácia elültetett magját.

Maroknyi sereg küzdelme volt ez egy egész világgal! Keservesen nehéz küzdelem, amelynek lebirhatatlannak látszó, csüggesztő nehézségei milyen közelről, milyen hatalmasan tornyosultak s amelynek dija, ó, mily délibábos messzeségben veszett el! És bár a szociáldemokrácia harcosainak vértanúságos szenvedéseket kell most eltűrniök, mégis könnyebb a sorsuk, mint hajdan, mert most már *tudják,* hogy pártjuk, eszméik óriási hatalommá nőttek az egész világon s hogy az államkormányzat döntő tényezőivé lettek mindenfelé — *tudják,* hogy mindaz, ami most történik, az csak átmenet, az csak mulandó esetlegesség, amely, bár véres, de mégis csak epizódja a szociáldemokrácia fölfelé vezető útjának. Mennyire más volt azonban a helyzet a harc kezdetének napjaiban! A tudók akkor is tudhatták a jövendőt, de akkor, tapasztalatok híján, *hinniük* is kellett benne, hogy e hit révén tetté tudjon kristályosodni tudásuk. Hinniök kellett abban, hogy jégben, fagyban is ki lehet csiráztatni az elültetett ma-

got. Hinniök abban, hogy abból a magból, amelyet csak a lelkesedés tüze melenget: kidönthetetlen, terebélyes fa lesz egykor, bármily sokára is, ha mindjárt csak a ködös jövendőben is, de — lesz! Abban a hőskorban a szociáldemokrácia hirdetőinek nemcsak tudásra, de hitre is szükségük volt. Nemcsak oktatóknak kellett lenniök, hanem apostoloknak is ...

A sorsuk is: apostolok sorsa volt. Üldözés és nélkülözés és — ami ennél is ezerszer rosszabb — lenézés, semmibevevés és megnemértés volt az osztályrészük. Magasztosán nemes eszméket mentek hirdetni, de gyakorta még azok is, akiknek boldogulásáért harcoltak, csak fagyos idegenséggel vagy ellenséges elfogultsággal fogadták őket! Világokat átformáló hatalmas ideálokért küzdöttek, de odaadó lelkesedésük legföljebb — a lapok rendőri rovatában talált visszhangra! A szociáldemokrácia e legelső apostolairól csak akkor esett szó a nyilvánosság szócsöveiben, ha letartóztatták vagy elítélték őket. Rendőri ügy — mégpedig eltérően a mai időktől: csak rendőri ügy! — volt akkor Magyarországon a szociáldemokrácia és a rendőri riporterek szakmájába tartozott minden, ami összefüggött vele: a gyűlés, a szakszervezet, a sztrájk és főleg — az agitátor, a «lelketlen izgató».

Mennyi odaadó áldozatkészség, mennyi gyötrelmes fáradság, mennyi cselekedetté átváltódott tudás és hit kellett ahhoz, hogy a szociáldemokrácia kikényszeritse a maga pályafutását! Hogy a lapok rendőri rovatából a vezércikkig «emelkedjék» és hogy ezzel párhuzamosan rendőri ügyből politikai üggyé lépjen elő a köztudatban! És mennyit kellett apostolkodnia a «lelketlen izgató»-nak, amíg rendőrön, csendőrön, szolgabírón és vizsgálóbírón kívül végre politikus is szóbaállt vele és amíg ezzel a nem mindig megtisztelő rangemelke-

déssel sikerült kivívnia a szociáldemokrácia apránként való befogadását a bevett politikai pártok közé. Mai nap a szocializmus előharcosai maroknyi, hatalmas, gyűlölködő ellenség kiszolgáltatottjai, de a hátuk mögött óriási, bár pillanatnyilag tehetetlen tábor sorakozódik; akkoriban azonban a közvélemény nagy többsége állt velük szemben és tekintette őket őszintén: kivetnivaló kártevőknek! A hivatásos népbolondítás, a szegénységen való élősködés, a zavarosban való halászni akarás és a lelketlen önzés gyanúja alatt állottak. Azok a mesék, amelyeket a szociáldemokrácia tudatos ellenfelei szándékosan koholtak, hiszékeny fülekre találtak a nagyközönségnél, amely a szociáldemokrácia hirdetőiről elhitte, hogy azok vagyonos, dúslakodó, dorbézoló népbolondítók, akik a nyomor nevében beszélnek, de pompában és fényben élnek, saját házaikban laknak, saját yachtjaikon utaznak... Pedig milyen szomorú, sivár volt anyagiak dolgában annak a «lelketlen izgató»-nak az élete! Nemcsak ő maga volt nyomorúságosan szegény, de az volt a pártja is, amely a legtöbbször csak úgy tudta útjára küldeni a maga apostolát, hogy kezébe adta az odautazásra való jegy árát; az ő dolga volt azután, hogy a visszautazás költségeit fillérenként szedegesse össze az áldozatkész elvtársaktól; szállásra és ételre pedig nem kellett pénz, mert csalk akadt «odalent» mindig valaki, aki a maga szegényes asztalához meghívta és aki éjjelre ágyat vetett neki valahová! Pestről a detektívek elől bújva, a vidéken a csendőrök elől szökve, üres zsebbel és gyakran üres gyomorral: így járta be akkor az országot az a «lelketlen izgató», akinek prémes bundájáról, házáról és pezsgős vacsorájáról írtak regéket az újságok.

Bizony: erős, megingathatatlan hit, vaskarakter és szárnyaló idealizmus kellett akkoriban, hogy valaki

ne csak elviselje ezt a szenvedéses életet, de emellett még az önzéséről, lelketlenségéről szóló hazugságokat is fölényesen eltűrje. Biztos, hogy az a természetes kiválogatódás, amelyet a helyzetnek ez a nyomása eredményezett, sokban hozzájárult ahhoz, hogy viszont azok, akik állták az önfeláldozás követelményeit és a rágalmak tüzét: valóban arra való legények voltak és nagyszerű eredményeket értek el rövid idő alatt. Néhány év kellett csak és megtört a közömbösség jege, a lenézettek, az agyonüldözöttek kis csapata nagy táborrá nőtt és a szociáldemokrácia zászlaja alá jól megszervezett, hatalmas, fegyelmezett párt sorakozódott, amely most már jóideje az ország egyik legfontosabb és legkomolyabb politikai és gazdasági tényezője. E párt alapfalai számára keserves, önfeláldozó munkával ásták ki a talajt s hordták össze a terméskövet a magyar szociáldemokrácia hőskorának lelkes agitátorai, azok a bizonyos «lelketlen izgatók ...»

Ezt az érdekes könyvet is egy ilyen «lelketlen izgató» irta. Sokesztendős buzgó, odaadó agitátori életének élményeit vetette papírra a szociáldemokrácia hőskorából, de emlékeit egyoldalúan válogatta egybe: félretolta a szomorúakat, a fájdalmasakat, a tragikusakat s csak a derűseket iktatta egymás mellé. Csak egyetlen helyen, a bevezetésben húzza félre egy pillanatra a függönyt, hogy megmutassa egy elkeseredett anya alakját, aki gyermekével karján tárja oda mellét a szuronytszegező csendőröknek. Az olvasó előtt itt egy piciny résen egyszeriben hatalmas perspektíva nyílik, amelyen át meglátja, hogy e könyv derűs epizódjai mögött valójában dantei komorságú háttér húzódik meg. S megjelenik előtte e résen át az agitátor *igazi* alakja is, aki az anyához ugrik, hogy őt és gyermekét megmentse és aki a csendőrök elé lép, nehogy embervér

folyon... Ezen az egy pillanatfölvételen kívül szinte idén csupa mosolyogni való derű és szelíd komikum ebben a könyvben — persze csak így, évtizedek múltán olvasgatva. Valójában azonban mindez szintén hozzátartozik az akkori Magyarország hű korképéhez, ezért hiszen olyan valaki rajzolta meg, aki keresztülkasul járva az országot, azt vetette papírra, amit átélt és ami éppen ezért e könyv vonzóan megírt anekdotáinak köntösében is komoly dokumentuma lesz ama napoknak, amelyekben a jelen idők leghatalmasabb szellemi és politikai mozgalma, a szociáldemokrácia élte Magyarországon a maga hőskorát.

Wien, 1923 március.

Garami Ernő.

BEVEZETÉS

Mindjárt elöljáróban bocsánatot kérek azoktól az elvtársaimtól, akik koruknál fogva jóval előttem, majd később velem egy időben is, keresztül kasul járták országunkat, hogy az agitáció minden eszközével, a helyzetszülte leleményességgel, találékonysággal és önzetlen odaadással hirdessék a népnek a szocializmus magasztos eszméit és a napi politika legkevésbé sem sima porondján álljanak szolgálatába a szervezett munkásság — éppen a szocialista elgondolásból kialakuló — követeléseinek. úgy érzem, hogy elsősorban ők volnának hivatva arra, hogy agitációs munkájuk élményeit papírra vessék, azonban tudtommal idáig senki sem fogott hozzá ilyenfajta visszaemlékezéseinek lerögzitéséhez; márpedig kár lenne, ha feledésbe mennének a szocialista agitációs munka derűs és kevésbé derűs epizódjai, mindmegannyi jellemző adaléka annak a nevezetes korszaknak, amely a magyarországi munkásmozgalmat valósággal telítette eseményekkel és amely szükségképen a forradalmak előhírnöke kellett, hogy legyen. Ezért határoztam el magam arra, hogy saját élményeimet megírom és így született meg ez a könyv, vázlatos képe annak az agitátori tevékenységnek, amelyet nekünk, szocialistáknak, évtizedeken keresztül végeznünk kellett.

Az itt följegyzett élmények abból a korszakból valók, amelynek egyik határa a Bánffy—Perczel-éra után következő korszak első idejével, másik határa pedig az októberi forradalommal jelölhető meg. Ebben az időszakban a későbbi események — proletárdiktatúra, kurzus és a különböző színű terrorok — elképzelhetetlenek voltak, de azért a szocializmus, amelynek más országokban már képviselői ültek a törvényhozótestületekben, Magyarországon olyan rettenetes fogalom volt, hogy állami hajtóvadászatokat rendeztek ellene, míg azonban a közönséges vadat bizonyos évszakokban tilalmi idővel védték mégis a kipusztulástól, a szocializmus nemes vadjára állandóan állt a hajsza, mindig és mindenütt. Letartóztatások, eltoloncolások, kitiltások toltak nevezetes eseményei ennek a korszaknak, amelyben daktiloszkópiai fölvételeket készítettek a szocialistákról és jellegzetes, kettős rendőrségi arcképeink — elölről és profilból — a gonosztevők albumába kerültek bele. Acélosító időszaka volt ez a szocialista mozgalomnak és csöppet sem idillikus. Mégis: ez a sok áldozatot követelő, fárasztó úttörő munka mennyivel elviselhetőbb és biztatóbb volt, mint az utána ránkszakadt bolsevik «szabadság»-korszak, vagy az ezt követő rettenetes bosszúhadjáratnak, a fehér kurzusnak «rendet teremtő» megdöbbentően gyászos korszaka.

Az elmaradottságnak ebben a szomorú országában, ahol a fönt vázolt állapotok konzerválására az uralkodó rétegek minden lehetőt, sőt lehetetlent elkövettek, súlyosan nehéz munka volt a tudatlanság és maradiság — mondhatni elemi csapásával — megküzdeni. Ehhez, szilárd szocialista meggyőződésen kívül, elszánt akarat, sokszor szinte a vakmerőség határát érintő egyéni bá-

torság és a pillanatnyi helyzet rögtöni fölismerésének és kiaknázásának képessége kellett.

Mert bizony nehéz volt Magyarországon agitátornak lenni!

Ennek a szónak és ennek a szükséges, lelkes, magvető munkának az ellenséges ideológia olyan gonosz értelmet tulajdonított és annyira gyűlöletessé tette azt, hogy a jámbor polgári közvélemény az «agitátor» elnevezést borzalmasnak és egyben megbélyegzőnek tekintette. A lépten-nyomon megnyilatkozó ellenszenvet csakis erős meggyőződés és lelkes hit egyenlíthette ki, megingathatatlan tudata annak, hogy az ember agitátori munkálkodásával a szocializmust valójában terjeszti és valójában szolgálja az emberi haladást — tehát jó munkát végez!

És bizony mondom: aki Magyarországon az uralkodó osztály ellenére — másként ez nem volt lehetséges — a munkásság gazdasági helyzetének javítása, a demokrácia, a szabadságtörvények érvényesítése érdekében agitált, annak munkája közben állandóan hatósági drótsövényeket kellett átugornia, bírósági aknamezőket kellett megkerülnie, vagy pedig azok sérültjeként, sokszor hosszú időre, a magyar állam valamelyik vendégszerető fogházában kellett agitációs fáradalmait kipihennie, — közben mindig és mindig erőt gyűjtve a további, még erőteljesebb tevékenységhez.

Ebből a helyzetből szükségképen fakadó élményekkel foglalkozom könyvemben.

Szándékosan kihámoztam emlékezetemből azokat az epizódokat, amelyek derűsebbeknek, kedélyesebbeknek látszanak. A komoly eseményeket, a súlyos összeütközéseket az államhatalommal és képviselőivel — az agitátor szinte vért izzadó munkáját — elég bőven is-

mertette annak idején, esetről-esetre a *Népszava.* Nem akartam ezekben a szomorú, komoly időkben, teszem föl, a tolnai selyemgyári sztrájkról írni; ez volt az az eset, amikor a sztrájkolok csekélységemmel együtt farkasszemet néztek az ellenünk küldött szuronytszegező csendőrséggel. Ekkor történt az is, hogy Quanduk Radó kőműves elvtárs elszánt, bátor felesége, karján csecsemőjével, fölszakította blúzát és odakiáltotta a csendőröknek: «Ide lőjetek, ha mertek !» Életem veszélyeztetésével kellett visszarántanom a biztos haláltól. Mondom: nem ezeket a komor emlékeimet akartam lerögzíteni, hanem azokat a derűs eseményeket, amelyek az agitációs munka kedélyesebb oldalát mutatják be.

Véleményem szerint hiba volna elkallódni hagyni ezeket az eseményeket, amelyek lerögzített, hü korképei annak az időszaknak, amelyben Magyarország még most is tartó, oly kínos vajúdását megkezdte. Amiként egy csöpp tengervízben benne van az egész tenger, azonképen az ország közigazgatási mechanizmusának egy-egy csavarja megmozdulásából megítélhető az egész gépezet minősége, illetőleg az ország elhelyezkedése a demokrácián innen vagy belül. Azok az események, amelyeket hosszú évek során magam éltem át és amelyeket itt összegyűjtve megjelentetek: beszédes jelei annak, hogy Magyarország nagyon is innen van a demokrácián; éppen ez a szomorú állapot sütötte rá jellegzetes, sajátos magyar bélyegét az agitáció közben kifejtett küzdelemre. Hiszen számolnunk kellett mindig a magyar uralkodó osztály készséges szolgahadának mentalitásával, szűk látókörével, sűrűn megnyilatkozó tudatlanságával, amely legtöbbször azonos bizonyosfokú gyöngeséggel és aminek — a siker érdekében — elég gyakran jó hasznát is lehetett venni. A beljebb

fölsorakoztatott esetek figyelemreméltó magja a leleményesség és sokszor a ravaszkodás sztaniolpapirosából hámozandó ki. Az akkori időknek és a speciálisan furcsa akkori állapotoknak ez éppen a jellegzetessége. Ami bennük komolytalannak tűnik föl, csupán látszatra az, valójában azonban: az adott helyzethez való alkalmazkodás életbölcseletének komoly gyakorlati érvényesítése, a kellő pszichológiai pillanat kihasználása és értékesítése, annak az ügynek javára, amelynek lelkesen szolgálatában állottunk.

Szilárd a hitem, hogy mindezek, valamint ennél még súlyosabb dolgok ellenére: Magyarország is a demokrácia rendes medrébe kényszerül majd bele, mert csak így biztosíthatja élete fejlődését és csak így juthat a magyarság a kultúrnépek sorában méltó helyhez. És akkor, ha majd hazánkban demokrácia honol, e könyvben elmondottak csupán egy letűnt korszak krónikásának följegyzései lesznek, amelyekhez hasonló események, természetszerűen, nem fordulhatnak elő többé. Már azért is helyes, szerintem, ezeknek az emlékeknek összegyűjtése, hogy majd az elkerülhetetlen biztossággal eljövendő jobb korszakban mementóul, okulásul szolgáljanak. Hadd lássuk majd akkor, milyen volt azelőtt és így legalább az új, ha nem is teljesen jó állapotot, tehát a viszonylag jobbat, inkább tudjuk majd megbecsülni és értékelni. Mert az elért eredményt megbecsülni — lásd az októberi vívmányok sorsát! — nem tudtuk kellőképen és akkor, sajnos, elszalasztottuk azt is, ami már a kezünkben volt...

Ha csak egyetlen olvasómat is elősegítem ennek megismerésében és ha csak egyetlen olvasóm is azt a meggyőződést meríti a leírtakból, hogy mindent el kell követni — ha kell: még kellő mérsékletet is tanúsítani!

—, hogy végképen letűnjön az amúlt, amelyet beljebb a magam szerény eszközeivel ábrázolni igyekszem, valamint a még borzalmasabb jelen, és mindez sohase térhessen többé vissza: hasznos munkát végeztem!

Wien, 1923. évben, száműzetésem negyvenhetedik hónapjában.

Kondor Bernát.

A LOVRINI KÍSÉRTET

A képviselőválasztások idejének közeledésekor a politikai pártok rendszeres és a szokottnál tevékenyebb agitációs munkát szoktak kifejteni. Parlamenti képviselettel rendelkező pártok ilyenkor gyűléseket rendeznek, főleg azokban a kerületekben, ahol tagjaik megválasztása nem egészen bizonyos és ahol az a veszedelem fenyegeti őket, hogy esetleg elveszítik a kerületet. Az ilyen mandátumok megmentéséért serény munka folyik, heteken keresztül «megdolgozzák» a kerületet, népgyűléseket tartanak, amelyekre leküldik szónokolni a párt úgynevezett primadonnáját, akinek az a dolga, hogy a kerület képviselőjét a Piac-téren, mint a legnagyobb embert, apostrofálja és megmagyarázza a tisztiéit választóknak, milyen nélkülözhetetlen a szóbanforgó honatya és milyen égető szüksége van rá a törvényhozásnak és az egész nemzetnek.

Ilyen rossz kilátású kerülete volt a koalíciós kormányzat idején Baross Jánosnak, az akkori kormánypárt fenegyerekének torontálmegyei, lovrini kerülete. Baross János az előző ciklusban — választóinak tett ígérete ellenére — az általános, titkos választójog ellen foglalt állást, mint a nagybirtokosok mindig készséges szolgája. A kerület népe — nagy részben az erőteljes szocialista agitáció következtében — rossznéven vette

képviselőjétől a pálfordulást és így a választók között erős hangulat fejlődött ki ellene. A kormánypárt szükségesnek tartotta ezért, hogy a lovrini kerületben nagygyűlést rendezzen, amelyre gróf Apponyi Albert megjelenését is kilátásba helyezték; neki kellett ékes német nyelven megmagyarázni a helyzetet és fölhívni Baross Jánosra, erre a kimagasló politikusra, a németajkú választók nagybecsű figyelmét.

A szociáldemokrata párt helybeli tagjait nagyon bosszantotta, hogy a gyűlés sikere érdekében a kormánypárt hivatalos eszközök igénybevételével folytatja előkészületeit, annál inkább, mert tartani kellett attól, hogy sikerül majd Baross korteseinek ilyenformán a néphangulatot hamis színben föltüntetni s ezzel a választás eredményét már előre befolyásolni. Elvtársaink ezért a budapesti központi párttitkársághoz fordultak azzal, hogy ellensúlyozni kellene ezt a csúf játékot; a párttitkárság elhatározta tehát, hogy Apponyit «kellő fogadtatásban» részesítteti a lovrini kerületben, hadd tapasztalja ki a választók igazi hangulatát.

így kaptam a megbízást, hogy utazzam le Lovrinba Apponyi fogadtatását előkészíteni és agitációmnnal, intézkedéseimmel megakadályozni azt a látszatot, mintha Apponyi Albert puszta megjelenése egyszeriben megváltoztatta volna a helyzetet a lovrini kerületben és hogy mert ő ott járt, mindjárt szeretik a választók — Baross Jánost.

Néhánynapi ott-tartózkodásom után biztosítottnak láttam a célt, azt: hogy a Baross-párti korifeusoknak a mesterségesen teremtett megnyilatkozásokkal nem fog sikerülni a közvélemény félrevezetése és Apponyinak alkalma lesz meggyőződni a kerület igazi hangulatáról.

Apponyi megérkezésekor nyomban láthatta, hogy

valami baj van, amire különben Baross emberei, indokolt óvatosságból, előre figyelmeztették is. Amint hozzáfogott németnyelvű beszédéihez, éktelen lárma kerekedett:

— Nem kell Baross János! — rikoltotta feléje sok száz torok.

Apponyi sietve kijelentette, hogy nem akar Barossról beszélni, mire nagynehezen lecsillapodott a zaj. Látszott Apponyin, hogy neheztel a számára szokatlan fogadtatásért (bizonyára főleg Barossra, akinek ezt tulajdonképen köszönhette) és ennek mindjárt beszéde elején kifejezést is adott. Úgylátszik, előre megmondták neki, hogy a szociáldemokrata párt kiküldött egy pesti agitátort, aki itt töltött néhány napot és ennek köszönhető a tüntetés, mert rögtön rátért arra, hogy biztos tudomása szerint ezt a zajongást a kerület békeszerető, dolgos polgársága nem saját elhatározásából csinálja, hanem — amint németül mondotta:

— Da ging;;ein Spuk umher, der die Gemüter in Aufregung versetzte!

A kísértet, akire célzott és aki a kedélyeket fölizgatta, én voltam ...

Apponyit az újságírók légiója kísérte volt le a gyűlésre, amelynek lefolyásáról «A Nap»-ban másnap többek közt a következőket olvastam:

«A gyűlés állandó megzavarása annak a Spuk nevű urnák tulajdonítható, aki napokkal ezelőtt itt járt és a kedélyéket izgalomba hozta ...»

KOPASZSÁG ÉS DEMOKRÁCIA

Ezt a két, egymással szerves kapcsolatban nemigen álló fogalmat csak kölcsönveszem e fejezet címéül a «Pesti Napló» egyik tizenkét év előtti számának politikai cikkéből, amely beszámolt arról az éles szóharcról, amely a parlament kupolacsarnokában Kossuth Ferenc és köztem lefolyt. E vita során Kossuth Ferenc hozta vonatkozásba a kopaszságot a demokráciával, amint alább következik.

Az 191 l-es esztendő az általános, egyenlő és titkos választójogért folytatott küzdelem egyik legerősebb szakasza volt. A szociáldemokrata párt utasítására összes vidéki szervezeteink mindenütt nagygyűléseket tartottak, amelyeken határozatokat hoztak, hogy követelik az országgyűléstől e fontos népjognak törvénybeiktatását. Miután pedig beadványokat és kérvényeket csakis képviselői ellenjegyzéssel lehetett a képviselőházihoz benyújtani, a gyűlések küldöttségeket menesztettek a kerületek képviselőihez, akiket fölszólítottak a népgyűlések határozatainak ellenjegyzésére, illetőleg benyújtására.

Ilyen értelemben hirdetett népgyűlést a választójogi mozgalom során Cegléd városa is és miután a ceglédieknek már régebben megtetszettem, Urbán Pál régi, kipróbált szocialista harcoson keresztül ragaszkod-

tak ahhoz, hogy a nagygyűlés előadója én legyek. A gyűlés nagyszerűen sikerült, a Piactéren fölállított Kossuth-szobor még Kossuth Ferenc programbeszédei alkalmával sem látott annyi embert, mint akkor. A kérvény benyújtását természetesen egyhangúlag elhatározták és a gyűlés öttagú bizottságot választott, amely vezetésem alatt fölkeresse és fölkérje Kossuth Ferencet, mint a kerület országgyűlési képviselőjét, a kérvény ellenjegyzésére és arra, hogy pártolóan be is terjessze az országgyűlés illetékes bizottságához.

Másnap Budapesten mindjárt érintkezésbe léptem Kossuth akkori lejbzsurnalisztájával, dr. Fabinyi-Füzesséry Istvánnal, aki hamarosan értesített arról, hogy Kossuth hajlandó bennünket másnap délben az országház kupolacsarnokában fogadni és be is terjeszti Cegléd népének kérvényét, de miután annak tartalma ellentétes az ő fölfogásával, nem pártolóan, hanem minden megjegyzés nélkül fogja azt az illetékes helyre eljuttatni. Tudomásul vettem ezt az üzenetet és nem árultam el afölötti örömömet, hogy Kossuth Ferenc ezzel a kijelentésével anyagot adott önmaga ellen igen kellemetlen támadáshoz, hanem üzentem Kossuthnak, hogy a jelzett időben mindenesetre ott leszek a küldöttséggel.

Másnap délig, úgylátszik, megmagyarázták Kossuthnak, hogy nagy taktikai hiba volt tőle a küldöttség fogadását megígérni; ennek ellensúlyozására elhatározták, hogy párthívei minél nagyobb számban jelen lesznek a ceglédi deputáció fogadásánál. Másnap délben csakugyan vagy harminc képviselőtársa kíséretében érkezett meg Kossuth a kupolacsarnokba és az a nem egészen indokolatlan benyomásom támadt, hogy Kossuth, végtelen hiúságában, ezt a lényegtelen, kis ügyet ünnepélyes aktussá akarja fölfújni.

Beszédemet Kossuth látható idegességgel fogadta

és válaszul kijelentette — megismételve üzenetét —, hogy ellenzi ugyan a kérvény tartalmát, de azért ellenjegyzi, csakhogy minden pártoló megjegyzés nélkül. Álláspontját a következő, képtelenül rosszhiszemű frázisokkal indokolta meg:

— Az általános, titkos választójogot — mondotta — a magyarok ellensége, Lueger találta ki és ezért ez nekem nem kell!

— A kegyelmes úr téved — jegyeztem meg szerényen —, mert én tudok egy nagy-nagy magyar hazafit, akit glória vesz körül és aki jóval Lueger előtt fanatikus híve volt az általános választójognak.

Kossuth ingerülten kijelentette, hogy ilyen magyar hazafit nem ismer, mondjam meg, kire gondolok?

— A kegyelmes úr fenkölt édesapjára, Kossuth Lajosra! — feleltem nyugodtan.

Ferencet, a fiút elöntötte a düh és szinte rikácsolva kiáltotta, hogy ez nem igaz, ez nem igaz, az ő édesatyja sohasem foglalt állást az általános választójog mellett.

— Nagyon rosszul tudja ezt — jelentette ki végül Kossuth —, mondja meg, hol olvasott erről akár egy sort is?

— Kossuth Lajos emlékirataiban, amelyeket tudtommal éppen a kegyelmes úr rendezett sajtó alá, — volt a válaszom.

Őrült konsternáció keletkezett erre, Kossuth valósággal toporzékolt, kézzel-lábbal hadonászott, összevissza beszélt, amire én igazam tudatában és így a nyugalom fölényével, illedelmesen bár, de igen kellemetlen dolgokat válaszoltam. Elvtársaim természetesen élveztek és boldogok voltak, Kossuth udvarát azonban annyira bántotta a vezér csúfos veresége, hogy kabátja szárnyánál fogva igyekezték elhúzni onnan, mielőtt

még újabb blamázs éri. Ráth Endrére, Lengyel Zoltánra, Múzsa Gyulára és Kovácsy Kálmánra emlékszem, akiknek végre sikerült Kossuthot nagynehezen kicipelni a kupolacsarnokból.

Az eset híre hamarosan elterjedt a Házban, képvieelők, újságírók jöttek érdeklődni a részletek iránt és másnapra országos esemény lett a ceglédi deputáció fogadásának ügyéből. Napokon keresztül nem beszéltek egyébről a képviselőházban, mint erről a dologról és hogy milyen szenzációvá vedlett ez a Kossuth Ferencre oly hátrányosan végződött mulatságos eset, arra nézve leközlöm az akkori sajtóerdőből kiragadott «Egyenlőségének erre vonatkozó beszámoló cikkét:

> «Kossuth Ferenc volt kereskedelmi miniszter ezt mondta, Tóth János volt közoktatásügyi államtitkár azt mondta, Kovácsy Kálmán Kossuth-párti képviselő amazt mondta és Kondor Bernát zsidó mindezekre így válaszolt. És Kondor Bernát zsidó még ezt is megjegyezte. És Kondor Bernát zsidó úgy vélekedett. — Körülbelül ezt a beszámolót olvassuk az ‚Alkotmány'-ban arról a nevezetes vitáról, ami Kossuth Ferenc és Kondor Bernát között a képviselőházban lefolyt és aminek még nevezetes következményei lesznek a magyar politikában. Ennek a vitatkozó Kondornak az egyetlen epitetonja ez: zsidó. Nem mondjuk, hogy nem tudtuk Kondor Bernát zsidóságát és csak az ‚Alkotmány' jelzője következtében ismertünk rá. Tudtuk, hogy e Kondor zsidó, csak eleddig nem sokat hallottunk róla. De reméljük, hogy ezentúl még sokszor találkozni fogunk a nevével és azt is reméljük, hogy mint ma, mindig büszkék lehetünk rá. Mert azok vagyunk. Ez a munkási sorból

munkásvezérré felnövekedett ember gyönyörűen megállta helyét az excellenciás előtt, aki nemcsak excellenciás, hanem egy külön glóriával is rendelkezik. És Kondor Bernát zsidó a feleselés minden látszata nélkül felelt meg az excellenciás minden kérdésére. És nem igaz, hogy megleckéztette. Csak oktatta. Csupa olyan dologra, amiket Kossuth Ferencnek is tudni kellett volna, de vagy nem tudta, vagy nem akarta tudni őket. És talán először történt meg Kossuth Ferenccel, hogy ezeket a dolgokat, udvariasan bár, de a szemébe mondták. Igenis, Kondor Bernát zsidó nagyon sokat használt a választójognak és ha a politikai helyzet most hamarjában tisztázódni fog, ezt is Kondor Bernát zsidónak lehet köszönni. Pedig nem is államférfi. Még képviselő sem. Csak egy okos, fiatal zsidó. De ez is ér valamit.»

Hogyan kerül azonban ide a kopaszság? úgy, hogy amikor a küldöttség, újságíróktól és képviselőktől kisérve, elhagyta a kupolatermet és végighaladt az országház folyosóján, az egyik pamlagról testalkatát megszégyenítő fürgeséggel fölugrott egy úr — Kossuth Ferenc — és az őt körülvevő társaságon keresztül odakiáltotta felém:

— Kedves Kondor öcsém, ha majd maga is olyan kopasz lesz, mint én, maga sem lesz már hive az általános, titkos választójognak!

Amire azután enyhe malíciával vágtam vissza:

— Kegyelmes uram, nem tudtam, hogy a kopaszság ellenszere a demokráciának!

Lesújtó hatás, Kossuth elhallgatott és az újságírók jegyeztek. Amilyen pechje volt ezen a napon a ceglédi mandátum boldogtalan tulajdonosának, a lapok még ezt is megírták róla ...

SZTRÁJKTÖRŐ VOLTAM SZEGEDEN

A legigazságosabb és legerőteljesebb sztrájkmozgalmat is biztosan megölő bacillus: a sztrájktörő. Éppen ezért minden sztrájkbizottság legfőbb gondja megakadályozni, hogy a sztrájktörők veszélyeztethessék a mozgalmat, immunizálni tőlük a tömeget és ha mégis akadnak sztrájktörők, megfelelő módon ellensúlyozni őket.

Szegeden a súlyos megélhetési viszonyok arra kényszeritették a nyomdai munkásokat, hogy béremelést kérjenek. A főnökök ridegen megtagadták a kérés teljesítését, mire a nyomdászság a maga egészében sztrájkba lépett. A mozgalom teljes volt, minden nyomda üzeme állt, egyetlen lap sem jelent meg és egész Szegeden nem találkozott sztrájktörő. Néhány napig így tartott ez; amikor a főnökök látták, hogy sem ígéret, sem erőszak nem használ és akármit is csinálnak, nem akad sztrájktörő, elhatározták, hogy a fővárosból hozatnak sztrájktörőket nyomdászaik pótlására. Hamarosan jelentette is Budapesten egy munkanélküli nyomdász a szervezőbizottságnak, hogy egyik fővárosi nyomdafölszerelési cég főnöke, Pusztafi Zsigmond, munkanélküli nyomdászokból sztrájktörőket igyekszik toborozni a salétromutcai munkaközvetítő előtt a szegedi nyomdatulajdonosok számára. Örökös kondíciót, nyugdíjat és ehhez hasonló jókat ígér nekik, ha lemennek dolgozni a «Szegedi

Napló» nyomdájába, mert Endrényi, a lap tulajdonosa, költséget nem kiméivé, a sztrájk tartama alatt is meg akarja jelentetni újságját.

Peidl Gyula kollégámat, aki akkor a nyomdász-szervezet vezetője volt, kellemetlenül érintette a dolog, mert tartott tőle, hogy az ígéretekkel egyáltalán nem takarékoskodó Pusztafinak sikerülni fog néhánya meggyőződéstelenebb munkanélkülit rácsábítani a sztrájktörésre, már pedig tudtuk, hogy a legnagyobb szegedi lap megjelenése csaknem a sztrájk letörésével lett volna egyértelmű. Megbeszéltük a helyzetet és arra a megállapodásra jutottunk, hogy nincs más hátra, mint Pusztafit — aki a nyomdafölszerelési ipar körébe, ime, a sztrájktörő-szállítást is belevonta — alaposan becsapni. Mégpedig úgy, hogy jóravaló nyomdászokat küldünk hozzá, vegye föl ezeket álsztrájktörőkként és ezekkel lássa el a «Szegedi Napló» nyomdáját.

Peidl rámbízta az akció megszervezését; roppant büszke voltam, hogy ilyen fontos szerepre engem, az akkor legfiatalabbat, szemeltek ki és serényen, nagy ambícióval fogtam a munkához. Első dolgom volt megbízható szaktársakat beavatni az ügybe és kitanítani, hogy menjenek el a munkaközvetítő épülete elé, lépjenek érintkezésbe Pusztafival és vétessék föl magukat a «Szegedi Napló» részére. Tervünk annyira sikerült, hogy — történetesen éppen utolsónak és tizenharmadiknak — engem is alkalmazott Pusztafi. (Igaz, jóval az eset után megvallotta, hogy az én alkalmaztatásomat rögtön megbánta, mert túlságosan intelligensnek találta arcom ahhoz, hogy sztrájktörő legyek.) Wellisch Géza, Stern Lippmann, Schäffer Mór és Fazekas szaktársak nevére emlékszem, de rajtuk kívül néhány valóságos sztrájktörő is jelentkezett Pusztafmál. Biztosra vettem azonban, hogy amíg Szegedre érünk, majd csak a lel-

kükre beszélünk ezeknek is és megváltoztatják még az után becstelen széndékukat — ebben a meggyőződésben indultunk útnak.

A Nyugati pályaudvaron gyülekeztünk; Pusztaü. élelemmel és itallal ellátva bennünket, útnak indította Szegedre a társaságot. Boldogan dörzsölte kezét, mint az a bizonyos kalmár, aki valami apró szívességgel örökre magához láncolta üzletfelét... Útravalóul még megnyugtatott bennünket, hogy holmi megtámadtatástól a sztrájkolok részéről nem kell félnünk, mert a nyomda lapja kormánypárti és így a rendőrség támogatására mindig számíthat, sőt szükség esetén a katonaság is rendelkezésre áll. Különben is megtáviratozza elindulásunkat — mondotta — és Szegeden minden intézkedést megtesznek majd személyes biztonságunk érdekében.

Ment egy másik sürgöny is Szegedre — személyes biztonságunk érdekében —, Peidl Gyula küldte aztj amelyben virágnyelven tudtára adta a szegedi sztrájkbizottságnak, hogy: ezeket a sztrájktörőket ne bántsátok, rövidesen nálatok fognak jelentkezni!

Szegedig az után tényleg levettük a lábukról az igazi sztrájktörőket, akik egytől-egyig megmásították eredeti szándékukat. Még örültek is megtérésüknek, mert remélték, hogy eddigi hasonló bűneikért, mostani viselkedésük jutalmául, bocsánatot nyernek. így érkeztünk meg Szegedre. A védelmünkre tett intézkedésekről hamarosan meggyőződtünk: nem szállhattunk ki addig a vagonból, amíg a többi utas el nem vonult, azután pedig lezárták a pályaudvart, csakhogy semmi bajunk se történhessék. A perronon örömtől sugárzó arccal fogadott bennünket Endrényi úr, a nyomda tulajdonosa., Weinmann, úr, a faktor, a lap egész szerkesztősége, sőt a rendőrség is közreműködött annak meg-

állapításában, hogy hiánytalanul megérkeztünk. Boldogari mondogatták egymásnak, hogy holnap lesz már lap, amit különben előzetesen röpíveken a város közönségével is tudattak.

A most következett bevonulásunk felejthetetlen marad számomra, amíg élek. Ha külföldi uralkpdók lettünk volna, nem vonulhattunk volna he előkelőbben a városba. Fiakkerokba raktak bennünket, a kocsis mellett rendőr ült a bakon és minden kocsi mellett és előtt lovasrendőrök ügettek. Az úton kétoldalt bámészkodtak a kíváncsiak, köztük sztrájkoló nyomdásztársaink is, akik, mihelyt engem megpillantottak a kocsikban a többi kipróbált szaktárssal, rögtön teljesen megértették Peidl sürgönyét. Természetesen a legnagyobb nyugalommal vonultak el, kimondhatatlan örömére az ott fontoskodó Szűcs rendőrkapitánynak, aki mérget vett volna rá, hogy a nyomdászok azért nem próbáltak inzultálni bennünket és azért viselkedtek ilyen csöndesen, mert féltek az ő megtorló hatalmától.

A vasútról közvetlenül a nyomdába vittek valamennyiünket, ahol magyaros vendégszeretettel fogadták az egész «sztrájktörő»»-társaságot. Amikor azután megérkezett a munka ideje, hogy nagyobb lelkesedéssel fogjunk hozzá: vacsorát is kaptunk. A sztrájktörő értékének pontos barométere volt ez az «ünnepi» vacsora, mert paprikásszalonnából és virstliből állott. Ha nem lettünk volna valóságos álsztrájktörők, ez a gyalázatos fukarság azzá kellett volna hogy tegyen bennünket. Az úgynevezett «vacsora» elfogyasztása után robbantottam a bombát: társaim nyugtalankodni és gyanúsan izegni-mozogni kezdtek megbeszélésünk értelmében, én pedig minden átmenet nélkül bejelentettem a hüledező nyomdatulajdonosnak, hogy lelkiismeretünk megmozdult, nem tudjuk hátbatámadni harcban álló, nagyobb

darab kenyérért küzdő munkástestvéreinket — mi tehát nem dolgozunk!

Endrényi ájultan rogyott az irodai pamlagra, Weinmann, a művezető, toporzékolt és rendőrség után kiabált, a szerkesztőség tagjai pedig kedves sviháksággal örültek a dolognak, hiszen ez azt jelentette számukra, hogy tovább élvezhetik a nemdolgozás örömeit. Az általános izgalom és lárma közepette kitartottunk elhatározásunk mellett és követeltük, hogy bocsássanak bennünket ki a nyomda épületéből. Endrényi, a főnök, valahogyan mégis magához tért és könyörgésre fogta a dolgot, legválogatottabb ígéretekkel igyekezett eltántorítani bennünket szándékunktól, mert szegény feje tudta, hogy másnap az egész város nevet majd rajta. Amikor aztán már unni kezdtem a dolgot, kijelentettem, hogy miattam akár mind ittmaradhat, én azonban megyek; természetesen mind a tizenketten követtek s Endrényi különböző fenyegetéservei mit sem törődve, egy csoportban értünk ki az utcára. Nagy lelkesedéssel és örömmel indultunk a sztrájktanyára, az utat azonban nem tudtuk és ezért megszólítottunk egy jól öltözött urat az utcasarkon:

— Hol van kérem a Kocsis-féle vendéglő?

— Semmi közöm hozzá — felelte az illető kissé barátságtalanul.

Ekkor ismertük csak föl: Szűcs rendőrkapitány volt civilben s azért állt ott, hogy a mi testi épségünk fölött őrködjék.

Mindazonáltal odataláltunk a sztrájktanyára, ahol a szaktársak kimondhatatlan örömmel fogadtak bennünket, hiszen ezzel a kis tréfánkkal körülbelül eldöntöttük a sztrájk sorsát, mégpedig az ő javukra. Nemcsak ők ünnepelték «a pesti sztrájktörőket», hanem másnap az egész város; váratlan rokonszenvvel fogad-

tak bennünket a szegediek, amint csoportosan sétáltunk az utcákon és mindenki Endrényi kudarcán nevetett. Bosszúból be is citáltatott valamennyiünket a rendőrségre, ahol letartóztatásunkat követelte; Szűcs kapitány rendelkezett is ilyenirányú hajlandósággal, azonban kioktattam, hogy ha fegyelmit akar a nyakába, csak kövesse el ezt a súlyos törvénysértést. Nem merte rászánni magát és semmi bajunk sem történt. A tárgyalás után — amely győzelmünkkel végződött — dr. Balassa Ármin szegedi ügyvéd, Magyarország egyik legkiválóbb büntetőjogásza, odajött hozzám, bemutatkozott és megköszönte azt az élvezetet, amit a rendőrkapitány elintézésével szereztem neki.

Másnap visszautaztunk Budapestre, Endrényi pedig polgári port indított ellenünk kiadásai megtérítéséért, sőt kárpótlást kért, amiért lapja miattunk nem jelenhetett meg. Nem emlékszem, hogyan végződött a pör, de hogy pénzére még most is vár s holta napjáig fog rá várni: az bizonyos.

A szegedi sztrájk — sztrájktörésünk hatásaképen — azzal végződött, hogy a főnökök aláírták az árszabályt s ha nem csalódom, titkos vérszerződést kötöttek ezzel egyidejűleg, amely szerint halálnak halálával bűnhődik az a szegedi nyomdatulajdonos, aki valaha is bármit vásárol a budapesti Pusztafi, Zsigmond és Társa cégnél, — bajuk, kudarcuk okozójánál.

HOCH DER DICKE!

Bácsszentivánon, a szociáldemokrata párt népgyűlésen, németül referáltam a politikai helyzetről és a nép gazdasági állapotáról: olyan kérdésekről, amelyek a hallgatóságot természetszerűleg nagyon érdekelték. Beszédem közben szembeállítottam a gazdagok jólétét a szegények nyomorúságán al, a kizsákmányolók pazarlását a nincstelenek koplalásával. Az előadásnak nagy hatása volt, a hallgatók zajosan megéljeneztek. Amikor azután csönd lett, váratlanul szólásra jelentkezett a katolikus pap, aki szociáldemokrataellenes beszédet szeretett volna tartani, de ehhez hiányzott a bátorsága, megelégedett tehát személyeskedésekkel. Kifogásolta ugyanis azt a jogomat, hogy éhségről, nyomorról, nélkülözésről beszéljek, amikor jóllakottnak, megelégedettnek, sőt egyenesen elhízottnak látszom.

— Ehhez inkább nekem volna jogom — mondotta ez a történetesen beteges külsejű, sovány káplán —, és nem a gyűlés szónokának.

Szavai nyomán kínos csönd támadt a hallgatóság körében; rögtön láttam, hogy a pap vélt igaza kissé megzavarta őket. Természetesen a fölszólalás után nyomban újból szót kértem. Mindenki feszült érdeklődéssel várta, hogy mit fogok felelni a katolikus lelkésznek és a helybeli pártszervezet vezetői egyenesen aggódva lestek szavaimat, mert tudták, hogy ha esetleg alul talál-

nék maradni, akkor a szervezkedésnek ebben a községben hosszú időre befellegzett.

Ilyen elektromossággal telített levegőben kezdtem beszélni. Mindenekelőtt nyugodtan rekapituláltam a pap állításait, azután az ismert Lassalle-féle mondás variálásával megállapítottam: pontosan annak az ellenkezője igaz, mint ahogy ő a dolgot beállította.

— Az elhangzottak szerint — mondtam — éppen nekem, a kövérnek és jóllakottnak van föltétlen jogom nyomorról és nélkülözésről beszélni. Mert ha ő teszi ezt — a sovány és nélkülöző pap —, akkor egyszerűen hazabeszél és mindenki azt fogja mondani, hogy önérdekből csinálja, mert ő is kövér és jóllakott akar Jenni. Neki joggal lehet a legalpáribb önzést a szemére vetni. De ha én, a jóllakott és meghízott, követelek olyan törvényeket és rendszabályokat, amelyek alkalmasak a nyomor és nélkülözés megszüntetésére vagy enyhítésére, akkor ezzel a legnemesebb önzetlenséget tanúsítom, hiszen olyasmiket követelek és olyan dolgok eléréséért folytatok küzdelmet, amelyek nekem már megvannak és amelyeket csak mások számára akarok kivívni.

Értelmes hallgatóságom volt, nagyszerűen megértették a dolgot és az ügy teljességgel javamra dőlt el. Hatalmas tapsvihar jelezte, hogy a pap alulmaradt. A győzelmet teljesen le akartam aratni és ezért megkérdeztem a gyűlés hallgatóságát, hogy ezek után a jövőben kit akarnak inkább meghallgatni: a sovány papot, vagy engem, a kövér szocialistát?

Sok száz torok kiáltása volt a válasz:

— Hoch der Dicke, hoch der Dicke!

VARSÁDI JELÖLTSÉGEM

Életem tizenkilencedik évét tapostam, amikor Weltner Jakab, a párttitkárság akkori vezetője, fölhivatott a nyomdából magához és közölte velem, hogy ettől a perctől kezdve én vagyok a párt jelöltje a varsádi kerületben. Átadta egyúttal ottani bizalmi emberünk címét és meghagyta, hogy még aznap induljak «kerületembe», a többi azután már az én dolgom.

Oda voltam a nagy boldogságtól. Tudtam ugyan, hogy az akkor érvényben lévő gyalázatosan szűkkörű választójog mellett kész nevetség lenne még csak gondolni iá arra, hogy megválasszanak, azonban jólesett hiúságomnak, hogy ilyen fiatalon már pártom képviselőjelöltje vagyok és főleg az, hogy Weltner minden instrukció nélkül bocsátott útnak; ebből arra következtettem, bízik abban, hogy dolgomat a lehető legjobban végzem majd el.

Amikor elhagytam a titkárságot, akkor kezdtem csak gondolkozni, hogy tulajdonképen hol is van Varsád? A menetrendből megállapítottam a vasútvonalat, ellenben a választókerületek hivatalos jegyzékében hiába kerestem ezt a varsádit. Kétségbe voltam esve. Először azt hittem, hogy Weltner rossz tréfát űzött velem, de ezt a föltevést hamar elhessegettem magamtól, mert Weltner sokkal jobban csüngött munkáján, semhogy tréfát csinált volna belőle, azonfelül szeretett is engem,

tehát csak nem fog megbántani! Szólni azért nem mertem neki, mert hátha visszaveszi a kerületet? Magyarország községi névjegyzékéből kiböngésztem, hogy Varsád csupán egyik kis községe a huszonhárom községből álló kölesdi kerületnek; egyelőre erről is hallgattam Weltner előtt, mert először látni akartam nevemet a másnapi, vasárnap reggeli *Népszavá-ban,* a többi jelöltek között. Csak amikor ez, végtelen örömömre, megtörtént, árultam el Weltnernek, hogy nincs is varsádi kerület, csak kölesdi, tehát annak jelöltjéül tekintem magamat. Welrner ritkán tanúsított nyugalommal tudomásul vette bejelentésemet és csak annyit mondott, hogy mindez marhaság, a fődolog az, hogy programbeszéd megtartása cimén minél több népgyűlést rendezzek a kerületben és sikeresen agitáljak a párt és a lap érdekében.

Ilyen auspíciumok között utaztam le Varsádra, «kerületembe», hiszen csupán ezzel az egyetlen varsádi címmel rendelkeztem. A faluban svábok laktak és igazán meghatottan tapasztaltam, hogy öreg elvtársak milyen kitörő lelkesedéssel, örömmel fogadták kiskorú képviselőjelöltjüket. Közvetlenül odaérkezésem után jelentkezett nálam a körjegyző, részben tiszteletét tenni — nem lehet tudni, hátha! —, másrészt pedig, hogy átadja személyesen azt a három levelet, amelyek számomra a községházára érkeztek. Jó ómennek véltem az egyik levél címzését, mert úgy szólott, hogy «a kerület leendő képviselőjének)). Egyik budapesti zászlógyár ajánlata volt, nemzetiszínű zászlókat és választási kokárdákat kínált jutányos áron. A másik két levelet ugyancsak zászlógyárak küldték. Mind a három gyár — nyilván a *Népszava* nyomán — varsádi kerületet irt, tehát egyik sem tudta, hogy milyen nevű kerületek vannak az országban.

Első dolgom volt hozzáfogni a szükséges információk beszerzéséhez. Közölték, hogy ellenjelöltem a helybeli földesúr, gróf Benyovszky Rezső, aki közeli rokona volt Kossuth Ferencnek. Megtudtam, hogy néhai Pichler Győző annak idején a leglehetetlenebb trükkökkel hódította meg a kerületet, sőt bohócmutatványokat is végzett, választói félrevezetésére. Hamarosan beláttam, hogy «elrontott» kerületet kaptam, ahol nehéz dolgom lesz, pláne amikor azzal kecsegtettek, hogy a jelöléshez föltétlenül szükséges tiz ajánlóm sem lesz meg, mert az egész kerületben nincs tiz olyan elvtárs, akinek választói jogosultsága lenne. Mégis fiatalos hévvel hozzáláttam az agitációhoz. Tizenhárom napon keresztül — minthogy a legtöbb községet vasúton nem érhettem el — vagy kocsin ültem, vagy beszédet tartottam. Volt olyan nap, hogy négy községben mondtam el programbeszédemet. A kerület németlakta részét, mondhatom, fölvillanyoztam és ha lelkesedéssel s nem szavazatokkal lehetett volna a mandátumot megszerezni, akkor egészen bizonyosan én lettem volna annak boldog tulajdonosa. Agitációmban kénytelen voltam kelletlenül hasonló módozatokhoz is folyamodni, amelyeket e téren nagyhírű elődöm, Pichler Győző vezetett be a kerületben. így például ellenjelöltem nem tudott németül és a német községekben is magyarul beszélt; beszédeit dr. Geck hidegkut-gyönki ügyvéd tolmácsolta, aki annyira hírhedt volt kapzsiságáról, hogy jónak látta minden alkalommal hangsúlyozni, miszerint ő teljesen ingyen és önzetlenül, csupán meggyőződésből vállalta a tolmács szerepét.

Azokban a községekben, ahol ezzel eldicsekedett, ott a komoly agitáció után rátértem erre a kijelentésére is és fölszólítottam a hallgatóságot, jelentkezzék az, akinek dr. Geck ügyvéd úr valamely ügyét ingyen, önzetlenül és meggyőződésből képviselte? Természetesen

senki sem jelentkezett, ellenkezőleg, szidták az ügyvédet, mint a bokrot, hogy becsapta és nyúzta őket, akik pedig sokkal szegényebbek a grófi kliensénél.

Fölemlítésre méltó, hogy a német községekben olyan hatást értem el, hogy báró Jeszenszky járási főszolgabíró azt az utasítást adta előttem báró Fiáth szolgabírónak, hogy közölje a községi jegyzőkkel, ha bármikor programbeszédet akarok valahol tartani, tekintsenek el a törvényben előírt előzetes bejelentési kötelezettségtől és nyomban doboltassák ki a községi kisbiróval a programbeszéd megtartásának idejét.

A magyar községekben nem ment ilyen simán a dolog, sok helyen ellentállásra találtam és komoly kellemetlenségeim is voltak. A gróf kortesei olyan izzó hangulatot teremtettek némelyik községben, hogy például egyik fuvarosom, amikor megtudta, ki vagyok, kijelentette: ha tudta volna, hogy én vagyok az az istentagadó szocialista jelölt, dehogy is engedett volna föl kocsijára. Pálfa községben olyan izgalomba hozta megjelenésem a jegyzőt, hogy rögtön láttam, no, itt baj lesz. Fölszólított, hogy ne tartsak programbeszédet, mert attól fél, hogy a lakosság izgatottsága következtében vér folyik majd.

— Sok választást csináltam már végig — mondotta —, de csendőrségre még nem volt szükségem idáig; most kénytelen voltam hozatni. Mégegyszer nagyon kérem, ne veszélyeztesse a község nyugalmát azzal, hogy programbeszédet tart...

Nem árultam el a jegyzőnek, hogy milyen kellemetlenül hatott rám kijelentése, hanem azt mondottam, hogy teljesen indokolatlannak tartom aggályait; doboltassa csak ki nyugodtan megérkezésem, mert meg fogom tartani programbeszédemet. A jegyző irodájában vártam be a lakosság gyülekezését. Behallatszottak a szi-

dalmazó kiáltások és meglehetősen rosszul éreztem magam, hiszen teremtett lelket sem ismertem a községben! Ha agyonütnek — gondoltam —, nincsen senki, aki ennek hírét viszi Budapestare. De ha már belefogtam a dologba, gyávaság lett volna meghátrálni.

Egyszerre csak fölnyílik az ajtó és két éltesebb, tagbaszakadt paraszt lépett be — köszönés nélkül — a szobába. Felém tartottak:

— Az úr az a szocialista jelölt? — kérdezte az egyik.

Fölkeltem helyemről, elébük mentem és barátságosan kezet nyújtottam nekik:

— Én vagyok az, adjon isten jó-napot!

Az egyik erre hátralökte jobbkezét és harsányan, dühösen kifakadt:

— Szocialistával rendes magyar ember nem fog kezet !

Bosszantott ez a fogadtatás, de azért nyugodtan átgondoltam a helyzetet és megállapítottam, hogy ez az a pillanat, amelyben dűlőre kell vinnem a dolgot. Ha most ezt a két embert sikeresen elintézem, egyéni bátorságot tanúsítok, akkor nyert ügyem van kint a tömegnél is; míg ha nem sikerül: még mindig jobban járok, hogyha csak ezek ketten támadnak nekem, mint ha a tömeg esetleg kézről-kézre adna. Előbbre léptem és miiharaggal rájuk kiáltottam:

— Mit mertek maguk mondani? Velem nem akarnak kezet fogni? Hát mi vagyok én, gyilkos vagy tolvaj? Vegyék tudomásul kendtek, vagyok én olyan becsületes magyar ember, mint maguk és ha .otthon, az én pátriámban mondanának nekem ilyesmit, akkor hát úgy képentürülném magukat, hogy arról koldulnának!

A két parasztember meghökkent ennyi — mondhatnám inkább félelemből fakadt — vakmerőség hallá-

tára. Egymásra néztek és az, amelyik nem akart kezet fogni, zsíros kalapját forgatva, bocsánatot kért tőlem, mondván, hogy elhirtelenkedte a dolgot, de a plébános úr mondta nekik, hogy én ellensége vagyok a magyar embernek, hát azért haragudtak ők ennyire.

Ezt a csatát tehát megnyertem. Hátra volt még a népgyűlés.

Arról, hogy ebben a községben megnyerjem a tömeget, a történtek után nyugodtan lemondhattam, inkább csak becsületből álltam ki beszélni a községháza lépcsőjére.

Éktelen zsivaj fogadott, én pedig összefont karokkal vártam, hogy a zaj csillapodjék, és közben lestem, merről repül felém kő vagy egyéb, de szerencsére ez nem következett be. A két földmíves, aki bent járt nálam a jegyzői irodában, nagynehezen, úgy-ahogy, csöndet teremtett és belefoghattam beszédembe.

Azzal kezdtem, hogy a község jóhíre már Budapestre is eljutott és én már ott hallottam, hogy Pálfán becsületes, józan magyar nép lakik, amely tudja, hogy más ember szavát tisztességtudóan meghallgatni: kötelesség. A bevezetés hatása alatt csönd lett és a zajongók elhallgattak. Rátérhettem tehát programbeszédem elmondására. Függetlenségi érzelmeiket nem érintve, beszéltem az adózási rendszer igazságtalanságairól, az ország elmaradottságáról, az emberek osztályozottságáról, azután óvatosan rátértem a bajok okaira. Kossuth Lajos dicsőítése után még Kossuth Ferenc szigorú megbirálása is baj nélkül sikerült. Egyetlen közbeszólás nem zavart meg beszédem folyamán, de egyetlen éljenzés vagy helyeslés sem hangzott el, amikor beszédemet befejeztem.

Utána aztán az előbbi két földmíves újból hozzáfogott a bocsánatkérésekhez, majd egyikük megszólalt:

— Szabad-e a jelölt úrtól megkérdezni valamit?

Természetesen igennel válaszoltam.

Zavartan és röstelkedve előadta, hogy mi tagadás, ők bizony nincsenek megelégedve a gróffal, aki nem törődik velük és miután én tisztességtudóan szónokoltam, való igazat beszéltem és amint látják, a magyar nép javát akarom: arra kér, vállaljam el a függetlenségi párti jelöltséget, mert akkor mind egy szálig elfordulnak a gróf úrtól és mellém állnak.

Ajánlatuk nagy örömöt okozott nekem, de természetesen kijelentettem, hogy bármilyen megtiszteltetés volna számomra Pálfa népét az országgyűlésen képviselni, szocialista meggyőződésem lehetetlenné teszi, hogy belépjek a függetlenségi pártba.

— Hát — mondotta —, ha nem lehet függetlenségi jelölt, lépjen föl mint pártonkívüli, akkor is támogatjuk a jelölt urat.

Megmagyaráztam nekik, hogy ez is lehetetlen és hogy szavazataik csak akkor értékesek számomra, ha azokat mint szocialista kapom. A legnagyobb barátsággal búcsúztam el a pálfaiaktól: viszontlátásra Kölesden, a választás napján ...

A «nagy» napon néhány tolnai elvtárssal érkeztem meg Kölesdre. Rögtön jelentkezett nálam az a szerencsétlen kocsmáros, akinek helyiségét a hatóság «választóim» számára kijelölte és kért, hogy adjam föl megrendelésemet gulyásokra és italokra és biztosított, hogy választóimat nagyszerűen fogja ellátni. Természetesen hosszú orral távozott. Utána a Benyovszky-párt főkortese, egy református főesperes keresett föl a gróf megbízásából és közölte velem, a gróf reméli, hogy bennem lojális ellenfélre talál; ebből kiindulva arra kért, hogy szavazóimat mindjárt a választás elején szavaztassam le, mert szeretné délig befejezni a választást. Őszintén

megmondotta, hogy miért. Választói tudniillik, noha még meg sem kezdődött a szavazás, már éppen elég bort és sört fogyasztottak, úgyhogy tartani kell attól, ha sokáig kell még itatni őket, komoly összetűzésekre kerülhet a sor.

— Számításom szerint — mondta a főesperes — ön a német községekből körülbelül nyolcszáz szavazatot fog kapni. A gróf kijelentette, hogyha neki délig száz vokssal többje lesz, megelégszik ezzel és befejezteti a választást.

Majd elnevettem magam, mert eszembe jutott, hogy alig tudtuk az ajánláshoz szükséges tíz szavazatot összehozni, Mindamellett komolyan vitatni kezdtem, hogy jóval több szavazatom lesz nyolcszáznál, de én sem akarom, hogy az alkohol, a magyar választások ezen elmaradhatatlan velejárója, itt is bajt és szomorúságot okozzon. Igyekezni fogok tehát választóimat gyorsan leszavaztatni, hogy elkerüljük a vérengzést...

Mi lett a választással?

Hát az, ami a szomorú magyar választások rendes sorsa volt. Az alkohol idő előtt hatott és a szavazás megkezdésekor már olyan veszedelmessé vált a helyzet, hogy a választók részeg csordája — valóban nem nevezhetem másnak — áttörte az egyik csendőri kordont és a vezénylő csendőrszázadosnak nagy munkájába került megakadályozni azt, hogy megtámadják az én táboromhoz tartozó németeket, akik főként szavazásra nem jogosult, lelkes érdeklődők voltak. Bizony, olyannak látszott a helyzet, hogy hamarosan vér folyik ...

Ilyen állapotok közepette keresett föl báró Jeszenszky főszolgabíró és valósággal könyörgött nekem, ha nem akarom, hogy vér folyjék és esetleg néhány emberéletbe kerüljön a választási küzdelem, akkor lépjek vissza a jelöltségtől, mert az izgatott hangulatot más-

képen nem fogják lecsillapítani tudni. Miután Jeszenszkyt mindig a kevésszámú jóravaló magyar főszolgabírók közé számítottam, tudtam, hogy csupán jóindulat vezeti, amikor ezt a kérést hozzám intézi és valóban csak a vérengzést akarja elkerülni: ezért kijelentettem, hogy tekintettel a kritikussá vált helyzetre, visszalépek a jelöltségtől. Jeszenszky föllélegzett és láttam arcán, hogy valósággal boldog, amiért így elkerülhető lesz az egyébként egészen bizonyosra vehető véres összeütközés.

Visszalépésem valóban azt eredményezte, hogy a részeg duhajok harci kedve, az ellenfél kényszerű elvonulása következtében, lelohadt és elmúlt a veszedelem.

Amikor a most már egyhangú választás eredményének kihirdetése után kocsira ültem, hogy elhagyjam Kölesdet, a Benyovszky-párti ittas választók kisebb csoportja mégis csak támadást kísérelt meg ellenem és föltartóztatta kocsimat. Már-már komoly bajban forogtam, azonban — jellemző — éppen a pálfai magyarok voltak azok, akik védelmemre keltek. Ugyanaz a két ember, aki a jegyző szobájában nem akart kezet fogni velem, tartóztatta föl most a részegeket és biztosította zavartalan elvonulásomat a «varsádi» kerületből.

KONDOR NEVŰ IZGATÓT KERESÜNK!

Perjámos község németajkú lakossága — a község most Romániához tartozik — egy vasárnapon népgyűlést rendezett, amelyre én mentem le előadónak. Természetesen igyekeztem a kitűzött időre odaérni, ami sikerült is, bár csak kevés hiányzott ahhoz, hogy ne lehessek jelen a gyűlésen. Amikor ugyanis a vicinális berobogott az állomásra, észrevettem, hogy a perronon álló csendőrök fürkészve figyelik a vonatot és feltűnő gonddal veszik szemügyre a kiszálló utasokat.

Rögtön tudtam, hogy csak engem kereshetnek. Azonban holmi szocialista izgatóról lévén szó, nem is gondolhattak a kakastollasok mást, mint hogy azt az istentelent a harmadik osztályból kiszálló utasok között, elnyűtt, piszkos ruhában fogják fölfedezni. Hála rendes öltözékemnek, halálos biztonsággal szállhattam ki a Kisüti kocsiból és teljes nyugalommal vonultam el a csendőrök kutató pillantása előtt a községi nagyvendéglőbe, hogy ott az út porától megszabadítsam magam. Alig fogtam hozzá ehhez a munkához, fölnyílt szobám ajtaja és két csendőr lépett be rajta.

— Kondor nevű izgatót keresünk — közölte udvariasan az egyik csendőr —, ön az?

A bejelentés hangjából arra következtettem, hogy a csendőrök nem tartanak a keresett izgatónak és csak

az alaposság kedvéért érdeklődnek nálam is. Azt a fölvilágosítást adtam tehát nekik, hogy én ugyan nem vagyok az a Kondor nevű izgató, de ismerem és együtt is jöttem a vasúton vele, sőt itt volt az előbb még a szobámban is.

— Hát hová lett, kérem alássan? — kérdezte a csendőr.

— Azt mondta, hogy csendőrök keresik — feleltem —, jónak látta tehát elhagyni a községet. úgy tudom, hogy Gyertyámosnak vette útját. Ha el akarják csípni, csak arra menjenek és ha sietnek, biztos, utol is érik.

A csendőrök alássan megköszönték az útbaigazítást, otthagytak és elsiettek Gyertyámos felé, hogy azt a bizonyos Kondor nevű izgatót lefüleljék.

Alig pár perc múlva jöttek értem perjámosi elvtársaim mert a gyűlés kezdetének ideje már elérkezett. Megtartottam beszédemet és a gyűlés nagyszerűen sikerült, ami természetes is, hiszen szabadon lehetett beszélni: a csendőrök rendes asszisztálása ezúttal elmaradt, mert fontosabb dologgal voltak elfoglalva: engem hajszoltak Gyertyámos irányában.

A gyűlés után ottmaradtam a legközelebbi vonatig, de, noha a csendőrök időközben visszatértek a községbe, semmi kellemetlenségem sem történt. Úgylátszik, felültetésüket annyira röstelték, hogy ez immunitást biztosított számomra.

A PARANCSNOKLÓ KÖZEG

Budapesten két nagyobb nyomda volt csak, amelyeknél a nyomdászok szervezőbizottsága nem tudta hosszú időn keresztül elérni, hogy a főnökegyesülettel közösen megállapított árszabályt elfogadják, illetőleg betartsák. Mindkettő különösen hírhedt volt arról, hogy az árszabállyal ellentétben főként inasokkal dolgozik és azokat lelketlenül kizsákmányolja. Az egyik nyomda Márkus Samu könyvnyomdája volt, a másik pedig a «Pesti Hírlap» nyomdája. Márkust azután mégis rá lehetett szorítani az árszabály aláírására. Ugyanis a nyomdász-szervezőbizottság véletlenül megtudta róla, hogy szabadkőműves és miután fejletlen inasgyerekek munkájának kiuzsorázása nem éppen helyeselhető szabadkőműves cselekedet, a páholyok révén sarokba leihetett szorítani Márkust. (Gondolom, nem annyira az használt, hogy a lelkére beszéltek, mint inkább az, hogy félt a szabadkőművesektől kapott nyomdai munkák elvesztésétől.) Így azután a «Pesti Hírlap» nyomdája egyedül maradt; ott azonban szépszerével nem lehetett célt érni. Nem volt más hátra, mint tüntetni, tüntetni a Légrády-cég ellen mindaddig, amíg az árszabály elfogadásával le nem mond a fejletlen gyerekek éjszakai munkáltatásáról.

Egyik ilyen, ha jól emlékszem, ablakbeveréssel fű-

szerezett délutáni tüntetés alkalmával letartóztatta a rendőrség Siegfried, Schäffer Mór és Gursiv-Schlesinger nyomdásztársaimat, akiket a vadászutcai kerületi kapitányságra kísérték. Első föladatunk volt természetesen az elfogottak kiszabadítását megkísérelni. Fölkértük dr. Pető Sándor országgyűlési képviselőt, intézze el a dolgot. Pető nyomban elment a kapitányságra és beszélt a rendőrellenőrrel, akinek szobájában az elfogott nyomdászokat őrizték, de nem tudott boldogulni vele. Vissza is adta a megbízatást azzal, hogy délután lévén, nincs hivatalos óra a főkapitányságon, így csak másnap délelőtt intézheti el a szabadlábrahelyezés elrendelését.

Ebbe a megoldásiba nem akartunk belenyugodni, mert ez azt jelentette volna, hogy a három szaktársnak ott kell tölteni az éjszakát az őrszobán. Eszembe jutott, hogy a kapitánysággal szemben lakik éppen Zerkovitz Emil, aki ugyan akkor még nem volt miniszteri tanácsos, de alkalmazkodóképessége révén már azidőtájt is nagy befolyással rendelkezett. Megkértem, hogy interveniáljon a lefogottak érdekében, de az ő ilyenirányú kísérlete szintén eredménytelenül végződött.

Amikor Peidl Gyulának, a szervezet akkori vezetőjének mindezt jelentettem, azt mondta, hogy most már próbáljak meg én a rendőrellenőrrel beszélni, hátha nekem sikerül őt levennem a lábáról. Nem fogadtam valami nagy örömmel ezt a megbízást, mert —· úgy gondoltam — hogyan sikerülhet nekem az, amivel előttem nálam befolyásosabb emberek már kudarcot vallottak? Mindenesetre vállaltam azért ia dolgot és törtem a fejem a kapitányságra menet, mit kezdjek tulajdonképen? Mert most már ambicionáltam, hogy sikerem legyen és valóban ki is szabadítsam szaktársaimat. Mint sok esetben, a véletlen most is sietett segítségemre.

Amikor ugyanis beléptem a vadászutcai kapitány-

ság udvarába, egyik nyitott ablakon keresztül — nyár volt — hallom, hogy valaki dörgő hangon kiabál:

— Csönd legyen, itt én parancsolok!

Megállapítottam, hogy a hang a főellenőr szobájából hallatszik, ahol a lefogottak tartózkodnak. Délután, amikor a tisztviselők távol vannak, a főellenőr az atyaúristen a kapitányságon; érthető szorongással nyitottam be tehát ajtaján. Amikor beléptem a szobába, a rendőrfőellenőr föltett sapkával állt íróasztala mellett, egyre mérges tekinteteket lövelve áldozatai felé.

Hangos és határozott formájú köszöntés után a következő kérdéssel fordultam hozzá:

— Ön itt a parancsnokló közeg?

Válaszát be sem várva, a kezemben tartott kalapomat letettem íróasztala közepére. A főellenőr rámnézett, azzal gyorsan sapkájához nyúlt, levette fejéről és letette kalapom mellé az íróasztalra. Rögtön láttam, hogy megszelidítettem a bömbölő oroszlánt és amikor a «parancsnokló közeg» szépen hangzó címének hatása alatt udvariasan azt felelte, hogy igenis ő az, akit keresek, már tudtam, hogy sikerülni fog az elfogottak kiszabadítása. Fölényes modorban megmagyaráztam neki, hogy a szociáldemokrata párt kiküldöttje vagyok, saját személyemben a legteljesebb garanciát vállalom a három letartóztatott egyénért szabadonbocsátásuk esetén és mielőtt még tiltakozhatott volna, hozzátettem:

— Tudniillik arra kérem önt, hogy az alantasai által foganatosított letartóztatásokat most nyomban vizsgálja fölül és hatalmánál fogva helyezze hatályon kívül.

A rendőrellenőrnek fölöttébb imponálhatott a neki részemről adományozott diszkrecionális jog, mert párperces beszélgetés után élt is vele és én rövidesen kiszabadított kollégáimat karonfogva, velük együtt távozhattam a vadászutcai kapitányság épületéből.

A HAZÁRDJÁTÉKOS FŐKAPITÁNY

Szombathelyen referálni: mindig az izgató érdekességek közé tartozott. Vagy a békétlenkedő keresztény-szociálisokat kellett elintézni, vagy a város főkapitányával, jó Kisfaludy József bátyánkkal kellett hadakozni. Az utóbbi volt a mulatságosabb és az ember szinte fájlalta, ha valamelyik szombathelyi gyűlésen a hatóság képviseletében nem maga a főkapitány jelent meg.

Nekem azonban szerencsém volt, mert mindjárt az első alkalommal összekerültem Kisfaludy főkapitánnyal. Hogy ez mit jelentett, azt legjobban jellemzi dr. Hantos Elemér akkori munkapárti képviselőnek kérdése, amelyet — amikor a gyűlést megelőző estén a szombathelyi színházban találkoztunk és megtudta tőlem, hogy a másnapi népgyűlésnek én leszek az előadója — hozzám intézett:

— Nem lesz baj belőle?

Dehogy nem lett.

A tulajdonképeni alkalmat arra, hogy baj legyen, a hírhedt szombathelyi különcködő milliomoscsemete, Pick György szolgáltatta azzal, hogy kevéssel előbb följelentette hazárdjáték miatt a szombathelyi főkapitányt, akit a bíróság kétnapi elzárásra ítélt azért a peches makaó-partiért, amelynél saját detektívjei mások előtt rajtakapták.

Vasárnap már a kora délelőtti órákban megtelt sok ezer főnyi hallgatósággal a szombathelyi aréna kerthelyisége. Ezúttal került össze elítéltetése után először a főkapitány a szervezett munkássággal: az elvtársak természetesen gúnyos nevetéssel fogadták Kisfaludyt, aki emiatt fölpaprikázott hangulatban fogott hozzá beszédem szigorú ellenőrzéséhez.

Mindjárt első mondataim egyikénél bajok támadtak; a főkapitány követelte, ismételjem meg, amit mondtam, mert ha jól hallotta, akkor abban «izgatás foglaltatott». Jól hallotta az öreg, de természetesen eszemágában sem volt megismételni a mondatot, mire Kisfaludy még dühösebb lett. Fölugrott székéről és valóságos beszédet tartott a hallgatósághoz.

— Ez az igazi veszedelmes ember — szónokolta —, mert egyik kezében a béke olajágával jön, másik kezében pedig véres kardot tart... ne higyjenek neki !

Nagy zaj kerekedett és Kisfaludy befejezve figyelmeztető szavait, visszaült helyére. úgy tudtam csak rendet teremteni, hogy harsány hangon a következő kérdést intéztem a közbeszónokló főkapitányhoz:

— Mi az, szerepet cseréltünk? Ön a szónok és én a főkapitány? Mert ha igen, akkor: megvonom öntől a szót!

A hallgatóság nevetett, Kisfaludy dühöngött, én pedig zavartalanul tovább beszélhettem. Azonban csak rövid ideig. Kisfaludy hamarosan megint megkezdte a közbeszólásokat, fenyegetődzött, hogy port akaszt a nyakamba, amiért izgatok. Már-már én is kijöttem a sodromból, amikor Horváth János elvtársam fülembe súgta, hogy ne kiméljem az öreget, intézzem el a hazárdjáték-ítélet fölemlítésével. Nem tartottam valami lovagias dolognak a tanács megfogadását, de elhatároztam, hogy ha tovább zavar, akkor valóban nem leszek irgal-

mas. Kisfaludy aligha sejthette, hogy mi jár az eszemben, mert amikor Jókai híres krák-hasonlatával kezdtem példálózni, újból rámförmedt:

— Vigyázzon magára, mert elítéltetem!

Betelt a mérték, elfogyott a türelmem és gúnyosan visszavágtam:

— Fölkérem az igen tisztelt főkapitány urat, hogy ne zavarjon minduntalan beszédemben, mert engem úgysem lehet zavarni. Én szónoklatomban nem vagyok hazardőr; ha beszédet mondok, nem játszom vabanque-ot, ez itt nem makaó és engedje meg igen tisztelt főkapitány úr, hogy kijelentsem: itt egészen biztosan én tudom jobban, mikor kell kivágni a tromfot!

Leírhatatlan derültség támadt, amelyben a főkapitány természetesen nem vett részt, hanem válaszul fölöszlatta a gyűlést. Nem vettem tudomásul intézkedését, amire ő fölintette rendőrlegényeit a pódiumra és két elvtársammal együtt, engem is letartóztatottnak nyilvánított.

Nagy izgalom keletkezett és nehéz munkámba került, hogy lecsillapítsam a hallgatóságot újabb beszédemmel, amelyben erős kritika tárgyává tettem a főkapitány eljárását és amelyet Kisfaludy szó nélkül tűrt. Fölszólítottam a tömeget, hogy szépen menjen haza, nyugodjon meg, nem lesz semmi bajom, meg tudom én magam védeni a főkapitánnyal szemben. Kisfaludy azután kocsit hozatott, de én kereken kijelentettem, azt a szívességet, hogy kocsiba üljek, nem teszem meg neki.

— A szégyenét — mondtam —, hogy egy kis rongyos hazárdjátékért, amit hozzá még nem is én játszottam, letartóztatott: gyalog akarom végighurcolni a városon.

Így is történt. Két rendőr sok száz elvtárs kíséretében bevitt a rendőrségre. Velem jött a párt szombat-

helyi ügyvédje, dr. Heimler Ernő s még ott az utcán, egyik rendőr hátán, aláírtam számára az ügyvédi meghatalmazást.

A rendőrség épülete előtt hangos tüntetésbe fogtak elvtársaim, közben bezárult hármunk mögött a főkapitányság kapuja. Bent azután — az értelmességi foknak a rendőrség részéről teljesen önkényesen megállapított beosztása alapján — megkezdődött az ítélkezés. Egyik elvtársat, egy kőművest, megpofoztak a rendőrök és rövid úton, minden kihallgatás nélkül, hazakergettek. Winternitz nyomdász szaktársamat már a fogalmazó elé vitték, aki kétnapi elzárásra ítélte. Engem pedig félretettek a főkapitány úr számára.

Félóra múlva kihallgatott Kisfaludy, majd kihallgatásom után alá akarta íratni velem a jegyzőkönyvet. Miután abból hiányzott a gyűlés föloszlatásának közvetlen oka — a kártya játék-hasonlat —, megtagadtam az aláírást. A főkapitány először megfélemlítéssel próbálkozott és követelődzőit, azután pedig valósággal könyörgött, hogy ne tegyem őt csúffá, hanem írjam alá az aktát. Azt reméltem, hogy ha ezt megteszem, akkor nem ítél majd el, ezért aláírtam a jegyzőkönyvet. Erre szabadonbocsátott, anélkül hogy ítéletet hozott volna, csupán fölszólított arra, hogy azonnal távozzam a városból, meirt további ott-tartózkodásom esetén zavargásoktól tart.

Nem siettem eleget tenni fölszólításának, hanem csak másnap este hagytam el Szombathely városát, abban a nyugodt hiszemben, hogy megúsztam a dolgot minden büntetés nélkül, úgy véltem, hogy Kisfaludy annyira röstelli az ügyet, hogy leghelyesebbnek látja az egészet az aktasírba temetni.

Egy évvel később tudtam csak meg, hogy föltevésem nem volt helytálló, mert a szombathelyi főkapi-

tány mégis elítélt, mégpedig a maximális tizenötnapi elzárással sújtott. Az ítéletet ugyanis ügyvédemnek kézbesitették, aki anélkül, hogy engem értesített volna erről, megfellebbezte az alispánhoz, majd a belügyminiszterhez és én csak akkor értesültem minderről, amikor a belügyminiszter hozzájárulásával már jogerőssé vált. A budapesti rendőrség volt szíves értésemre adni, hogy ezt a tizenöt napot le kell ülnöm.

A fővárosban az ilyen dolog nem sietős és én eselről-esetre kitolhattam a büntetés megkezdésének határnapját. Két esztendeig ment ez így; Kisfaludy főkapitány, akit még mindig hevített a bosszúvágy, közben folyton ostromolta átirataival a budapesti hatodik kerületi kapitányságot, hogy csukjanak már be, de eredménytelenül. Talán a mai napig sem szántam volna rá magam, ha erre Kisfaludy később személyesen meg nem kér. Így kerültem aztán «a legkedélyesebb fogház»«ba, amelyről külön fejezetben számolok be.

A LEFOGOTT HARANGOZÓ

A nagy parasztvárosban, Zentán, népgyűléseink rendszerint kitűnően sikerültek. Ha gyűlés volt, a templom előtti nagy tér csak úgy feketéllett az emberektől. Érthető tehát, hogy a téren lakó római katolikus plébános emiatt sokat bosszankodott, de akármit is csinált, meddő kísérletezésnél tovább nem jutott. A hatóságot uszította: nem használt; a szószékről izgatott: hiába! Nyája valahogyan fölszabadult hatása alól s nem akart többé pásztorára hallgatni. S bizony szívesebben mentek a szocialista népgyűlésre, mint — a templomba.

Efölött való haragjában mégis csak kigondolt valamit a plébános, amitől nagy sikert várt. Egyszerűen elrendelte a templom harangozójának, hogy amint a toronyból észreveszi vagy hallja, hogy a budapesti «izgató» belefog beszédébe, kongassa meg a harangokat, amilyen erősen csak tudja és kongassa addig, amíg a szocialisták gyűlését szét nem zavarja vele.

Az előttem ott járt népgyűlési szónokot lehetetlenné is tette a plébános ezzel a módszerével. A harangszó olyan erőteljes volt, hogy a tömeg egy kukkot sem hallott, tehát elszéledt. A következő gyűlésre, amelynek előadójául engem jelöltek ki, nagyon sokan gyülekeztek, de a zentai pártszervezet vezetői aggódtak, hogy a harangozás ezt a gyűlést is tönkreteszi, miként az előzőt.

Elhatároztam, hogy radikális módon hárítom el a harangozás veszedelmét s gyűlésünknek a plébános haditerve ellenére is sikerülni kell.

Megkértem elvtársaimat, jelöljenek ki maguk közül négy bátor embert — lehetőleg kőműveseket, mert tapasztalásból tudom, hogy a kőművesek mindig a legelezántabbak. A kiválasztottakkal megállapodtam, hogy amikor beszédem kezdetén megkondul a templom harangja, szép lassan sompolyogjanak el a gyűlésről, föl a toronyba, fogják le a harangozót s ne engedjék addig szabadon, amíg a gyűlést be nem fejeztük. Természetesen lelkükre kötöttem, hogy a harangozó testi épségét igyekezzenek kímélni.

Kőműves elvtársaimnak ínyükre volt a megbízatás, örömmel vállalkoztak a föladatra. A gyűlést megkezdtük, belefogtam beszédembe, mire nyomban fülsiketítő harangzugás akasztott meg szavaimban. A főtisztelendő úr boldogan mosolygott az ablakban, gondolván, hogy a «gaz szocialisták»-kal megint elbánik. Elhallgattam, intettem a kőműveseknek s nyugodtan vártam... Pár perc múlva abbamaradt a harangozás s én zavartalanul előadhattam mondanivalómat. Az elvtársak sikerrel végezték a rájukbízottakat és a plébános kékült-zöldült dühében, nem tudván mire vélni a harangok elnémulását.

Az egész város mulatott az eseten s úgy tudom, Zentán azóta csak egyházi alkalmakkor kondulnak meg a harangok ...

«HALÁL A HÁZBÉRUZSORÁSOKRA!»

Megnyugtatom a nyájas olvasót, hogy a címben foglalt fölhívással nem én, a házbéruzsora letörése érdekében beszélő szónok bujtogattam nyilvánosan, halált okozó súlyos testi sértés, illetőleg előre megfontolt szándékkal elkövetendő gyilkosságra, hanem — a budapesti államrendőrség egyik elszánt, bátor fogalmazója, aki ellenőrizte gyűlésünket azzal a megbízással, 'hogy mindenféle izgatást akadályozzon meg.

A háborút megelőző években tűrhetetlen mértékben elfajult budapesti házbéruzsona letörésére a szociáldemokrata párt nagyarányú, céltudatos akciót folytatott. Házbojkottok, lakósztrájkok és gyűlések százai jelezték munkánk reális voltát. Egyik gyűléssorozat alkalmából a vasöntők gömbutcai szakosztályának helyiségében tartott nyilvános lakógyűlésen referáltam. A nagyterem zsúfolásig megtelt elkeseredett lakókkal, amikor Peyer Károly elvtárs, a vasöntők szervezetének akkori titkára, megnyitotta a gyűlést.

Beszédem alatt a kiküldött rendőrfogalmazó nagyszerűen viselkedett. Nemcsak hogy nem zavart, hanem sokszor fejbólintással helyeselte szavaimat. Szokatlan jelenség volt az ilyesmi, de mégsem csodálkoztam túlságosan a dolgon, hiszen úgy gondolkoztam, hogy a rendőrfogalmazó is lakó, így tehát bizonyára ő is érzi a ház-

tulajdonosok kíméletlen uzsoráját. Ettől fölbátorodva, fokozatosan erősebb húrokat pengettem beszéd közben és szónoklatomat ezzel a dörgő kiáltással fejeztem be:

— Halál a lakbéruzsorára!

Nagy éljenzés és helyeslés fogadta előadásomnak ezt a rezüméjét, csak a rendőrfogalmazó elégedetlenkedett; mindjárt láttam, hogy valamit mondani akar. El voltam készülve arra, hogy rendreutasít vagy megfenyeget, hogy föloszlatja a gyűlést. Azonban más történt. Az éljenzés lecsillapultával a gyűlés elnöke éppen be akarta rekeszteni a gyűlést, amikor fölugrott helyéről a rendőrfogalmazó és a következő rövid szónoklatot vágta ki:

— Az igen tisztelt szónok úrnak nagyon nem volt igaza, amikor azt mondotta, hogy «halál a lakbéruzsorára !» Ez így helytelen és téves. Másképen kell ezt mondani és én bátran, hangosan ki is mondom: «Halál a házbéruzsorásokra ! »

Ezzel, mint aki jól, illetve jobban végezte dolgát, visszaült helyére, leírhatatlan hatást keltve rövid szónoklatával. Frenetikus taps jutalmazta beszédét; a tömeg tombolt és nem sok kellett volna hozzá, hogy akár nyomban tettekre váltsa a vakmerően radikális rendőrfogalmazó frázisát.

Nem értettem egészen az ügyet, de nem kellett soká várnom a magyarázatra. A gyűlés után az egyik szolgálattevő detektív odajött hozzám és megkért arra, hogy ne csináljunk ügyet a dologból, főleg ne írjuk meg az esetet a *Népszavá-ban,* mert a fogalmazónak komoly kellemetlensége lehetne belőle.

— A fogalmazó úr — mondta a detektív — összeveszhetett otthon a feleségével és keserűségében ihatott egy keveset...

Természetesen nem akartuk, hogy állásába kerüljön

a bánatos rendőrtiszt-viselőnek néhányszavas fölszólalása és nem írtunk egy sort sem róla. Csak magunk között állapítottuk meg, hogy ez volt az első és talán egyetlen eset, amikor a hatósági kiküldött túllicitálta radikalizmusban és erélyességben a fölforgatónak mondott szocialista szónokot.

WALDAPFEL, AZ AKROBATA

Nagykikindán történt, hogy a népgyűlésen, amelynek magyar előadója voltam, a hatóság képviseletében megjelent rendőrkapitány állandóan zavarta a szerb szónokot, aki én előttem beszélt. Amikor azután én kerültem sorra, mindjárt azzal kezdtem, hogy figyelmeztettem a kapitányt: legyen szíves nem zavarni; ez és ez a nevem, itt és itt lakom, ha esetleg valami baja van velem, jelentsen föl az ügyészségen, de igyekezzék előadásomba nem beleszólni. A rendőrkapitány toporzékolt és morgott valamit felém, amit nem értettem, de azért egy ideig nyugodtan viselkedett. Mihelyt azonban kissé erősebb hangon kezdtem beszélni, minduntalan közbeszólt, úgyhogy végül formális párbeszéd fejlődött ki kettőnk között, amelynek a rendőrkapitány előre sejtett kijelentése vetett véget:

— A gyűlést ezennel föloszlatom.

A gyűlés után odajött hozzám egy hatalmas testalkatú férfiú és bemutatkozott:

— Waldapfel vagyok, az itteni vándorcirkusz akrobatája.

Megkérdeztem tőle, hogy mit óhajt?

— Kérem — mondotta —, én nagyon haragszom erre a kapitányra, mert üldözi a cirkusz tulajdonosnőjét, egy özvegyasszonyt. Ha tehát uraságod jövő va-

sárnap újból gyűlést tartana itt, akkor én a kapitányt első közbeszólásánál úgy megverem, hogy lepedőben viszik haza.

Rokonszenvesnek találtam ajánlatát, de — sajnálkozással bár — kénytelen voltam visszautasítani.

— Elvből nem helyeslek ilyenfajta elintézéseket — szóltam — és azonkívül jövő vasárnap már más városban beszélek. De ha önnek ilyen határozott szándéka megverni a rendőrkapitányt, miért nem tette ezt most meg?

Waldapfel barátom naiv becsületességgel bevallotta, hogy a vándorcirkusz játszási engedélye éppen egy hét múlva jár le; addig ő nem kezdhet ki a kapitánnyal, mert nyomban megvonnák tőlük a licencet és az egész cirkuszt kikergetnék a városból. Egy hét múlva azonban szívesen áll a rendelkezésemre. Természetesen késedelmeskedésének ez a most már érthető és gazdasági okokon nyugvó magyarázata sem tudott rábírni, hogy a következő héten újból beszédet tartsak Nagykikindán, így tehát a kapitány ilyen módon megszabadult Waldapfel erőteljesnek ígérkező ütlegeitől.

A dolog teljességéhez tartozik, hogy ugyanezt a jeles rendőrkapitányt kevéssel rá letartóztatta az ügyészség — halottrablás miatt.

A LEGKEDÉLYESEBB FOGHÁZ

A kedélyes fogház, amelynek lakói nem érzik büntetésnek kénytelen ott-tartózkodásukat, hanem egyenesen kényelmes pihenőnek, szórakozóhelynek tekintik, nem ismeretlen téma a szépirodalomban. Ilyennek írja le Dickens több regényében az adósok börtönét és ilyen fogházat visz színpadra a «Denevér» cimü hires operett is. Mindezek a kedélyes intézmények eltörpülhetnek azonban — úgy tapasztaltam — a szombathelyi rendőrség egyébként zord fogháza mellett...

Azt a tizenötnapi elzárást, amelyre a hazárdjátékos főkapitány a hatósági intézkedés megszegése címén annak idején elítélt, Budapesten kellett volna leülnöm. Akárhogy is mesterkedett azonban a bosszút vágyó szombathelyi főkapitány és akárhány átiratot küldött is ebben az ügyben, a budapesti rendőrség teljes két éven keresztül nem látott hozzá komolyan, hogy engem rákényszerítsen a büntetés leülésére.

Eközben történt egyszer, hogy éjszakai lapmunka után — mint azt rendesen szoktuk — az örök emlékezetű Ady Endrével, a kitűnő Révész Bélával, Lakatos Lászlóval és másokkal együtt ültünk egy nyári helyiségben. Három óra tájban betoppant ezredesi uniformisban egy idősebb úr, dr. Lukács Kálmán rendőrfogalmazó és a háborúban hősi halált halt Pausy Emil

rendőrfelügyelő társaságában. Az «ezredes» körülnézett a teremben és rögtön észrevettem, hogy amikor meglátott, dühös pillantást vetett rám. Jobban megnéztem, hát látom, hogy az «ezredes» nem más, mint a szombathelyi rendőrfőkapitány. Kísérői is felénk néztek és Pausy — akivel jóviszonyban voltam már mielőtt a rendőrség szolgálatába lépett volna — hangos «szervusz»-szal üdvözölt. A főkapitány észrevette ezt és szemin elláthatólag meghökkent azon, hogy az ő barátja, ez a Pausy, az én barátom is. Egyáltalán nem tudta zavarát palástolni, hiszen engem utolsó embernek tartott, akivel «úriember» nem állhat szóba. Úgylátszik, megmondta ezt nyomban kísérőinek is, és azok fölvilágosíthatták arról, hogy «rendes» ember vagyok, mert pár perc múlva kedélyesen mosolyogva odaintett nekem a termen keresztül; olyanformán, hogy ökölbe szorított kezét vízszintesen forgatta a levegőben.

A bezárást jelképező kézmozdulatára kifeszített tenyerem ugyancsak vízszintes mozdulatával «fiatalt» intettem és odaszóltam:

— Nem létezik!

Mindkét asztalnál nagy nevetés támadt, majd a főkapitány — miután egy darabig kedélyesen farkasszemet néztünk — súgott valamit Pausynak, aki erre odajött hozzám és közölte velem, hogy a főkapitány roppantul röstelli, hogy elítélt engem; ő nem tudta, hogy «úriember» vagyok és nagyon kéret, üljek át az asztalukhoz, mindent ki fog magyarázni.

Komolyságot erőltettem magamra — hadd lássa Kisfaludy — és kijelentettem, hogy olyan emberrel, aki elitéi engem, nem ülök egy asztalhoz. Pausy könyörgött, hogy ne tegyem ezt meg az öreg úrral, úgyis eléggé oda van, annyira szégyenli a dolgot és miután Révész Béla is nógatott, hogy menjek csak oda, átültem a

rendőrtisztek asztalához. Kisfaludy úszott az örömben és nagy magyarázkodásba kezdett, amit azzal szakítottam félbe, hogy mindez nagyon szép, de csak egyféle jóvátételt ismerek, ha eltörli a tizenöt napot! Roppantul sajnálkozott, hogy nem teheti, mert a belügyminisztérium már megerősítette az ítéletet.

— Azonban — ajánlotta — ne ülje le a tizenöt napot Budapesten a toloncházban, hanem jöjjön le hozzám ...

— Dehogy megyek — fakadtam ki —, olyan bolond aztán igazán nem vagyok, hogy teljesen kiszolgáltassam magam kénye-kedvének.

— Becsület úristenemre kijelentem — válaszolta erre Kisfaludy —, olyan dolga lesz nálam, amilyen elítéltnek még nem volt. Magam fogok gondoskodni jólétéről és kényelméről, azt tehet majd ott, amit akar.

Miután láttam, hogy őszintén beszél és különben is tanuk előtt tette kijelentését, elfogadtam az ajánlatot és megbeszéltük, hogy szeptember közepén meglátogatom Szombathelyen büntetésem kitöltése céljából.

Amikor a megbeszélt időben jelentkeztem nála, Kisfaludy főkapitány valóban örömmel fogadott. Maga vezetett cellámba, ami tulajdonképen jól berendezett hivatalszoba volt; élelmezésemet Kovács József elvtársam felesége vállalta szívességből. A főkapitány pedig előttem adott utasítást Sántavy főfelügyelőnek, hogy viselje mindenképen gondomat s ott-tartózkodásomat tegye mindenben kellemessé.

Ilyen előkészületek után kezdődött súlyos rabságom. Már az első napon bekerültem a rendőrségi irodába, ahol a kényszerútlevelek kiállításával, a daktiloszkópiai jegyzőkönyvek és a kerékpár-rendszámok nyilvántartásának vezetésével bíztak meg.

Nagyszerűen végeztem dolgomat és hogy az ember

mennyire munkája és környezete befolyása alatt áll, arra jellemző, hogy szocialista meggyőződésem mellett is milyen lelkiismeretesen iparkodtam «rendőri» tevékenységemet elvégezni. Szombathely ugyanis nevezetes volt arról, hogy a nők sűrűn kerékpároztak a városiban és én, aki az ablaknál ülve dolgoztam, nem azt néztem, hogy az arra haladó biciklista nő-e? ha nő, szép-e? milyen a lába? — hanem önkéntelenül is azt, hogy biciklijén van-e rendszám?

A hivatal vezetői ilyen, csaknem akaratlan igyekezetem és szorgalmam következtében meg voltak velem elégedve, s hamar elérkezettnek láttam az időt arra, hogy megelégedésüket javamra kamatoztassam. A harmadik napon megpróbáltam szabadságot kérni. A dolog sikerült: a főkapitány szinte természetesnek találta azt, hogy levegőzni akarok kissé. Ettől kezdve azután nem is kértem engedélyt, hanem csak kocsit hozattam egy rendőrrel, s ha kedvem tartotta, minden további nélkül behajtattam a városba. A helybeli újságírók: Radnóti József — aki később Budapesten a «Fidibusz» szerkesztője lett —, Kelemen Béla és Halász József sűrün jöttek értem és lassankint mindennapossá vált, hogy ebédem távollétem miatt érintetlenül került vissza Kovácsékhoz a fogházból. Elvtársaim többször meglátogattak, de sohasem találtak szobámban, úgyhogy megkérdezték Vörös rendőrkapitányt, hogy mikor lehet velem tulajdonképen beszélni? Vörös pedáns beamter-ember volt, akinek az egész dolog nem nagyon tetszett. Dühösen felelte a kérdezősködőknek:

— Fogalmam sincs róla, hogy a nagyságos Kondor fogoly úr mikor tartózkodik a fogházban ...

Hamarosan bevezettem az éjjeli kimaradás intézményét is. Egy ízben reggel négy óra felé a Kovács-kávéházban azután odajött asztalomhoz Kisfaludy fő-

kapitány, aki addig egy másik asztalnál, nagyobb társasággal ült, s közölte velem, hogy barátai ugratják őt, amiért ilyen későn — egy és ugyanazon helyiségben — lumpolunk ketten: fogoly és főkapitány. Arra kért tehát, hogy hagyjam el a helyiséget. Radnóti, a főkapitány jelenlétében megnyugtatott, hogy a Royal-kávéház semmivel sem rosszabb és mert magam is átéreztem a helyzet fonákságát — társaságommal együtt áttettük oda főhadiszállásunkat.

Így ment ez napokon keresztül, míg azután egy reggel a főkapitány sajnálkozva közölte velem, hogy baj van. Egyik keresztényszociális érzelmű káplánnak, a városi képviselőtestület tagjának, szemet szúrt viselkedésem és szemrehányásokkal illette Kisfaludyt miattam. Egyenesen megfenyegette azzal, hogy ha «parázsnálkodásomat» meg nem szünteti és egész komolyan be nem csukat, akkor leleplezi az egész ügyet a közigazgatási bizottság ülésén. Beláttam, hogy ennek nem tehetem ki Kisfaludyt; ettől kezdve vérző szívvel «otthon» maradtam és hozzáfogtam, újból rendőrségi teendőim elvégzéséhez. Nem adtam föl a reményt, hogy szabadságom korlátozása fogolyi állapotom tartama alatt sem végleges és történik majd valami, ami csak újból lehetővé teszi, hogy helyzetem megjavuljon. A szombathelyi rendőrség tekintélyének megóvása körül szerzett érdemeim valóban meghozták számomra a várvavárt újabb szabadságot.

Egyik napon egy erősen előrehaladt áldott állapotban lévő cselédleány számára kényszerútlevelet állítottam ki Keszthelyre. Másnap délután jelentette a velem nem rokonszenvező inspekciós rendőrtisztviselőnek, Vörös kapitánynak egyik rendőrőrszem, hogy a patakban gyermekholttestre bukkantak. Vörös nyomban hozzám jött és kérte az előzőnapi cselédlány személyi adatait,

mert — mint kijelentette — kétségtelenül az a gyermekgyilkos anya.

— Teljesen kizártnak tartom ezt — jegyeztem meg szerényen —, én hosszasabban beszéltem azzal a nővel...

— Maga ehhez nem ért — vágott szavamba Vörös —, ez nem szocialista gyűlés!

Átvette a személyi adatokat és otthagyott. A szenzációra hamarosan berobogtak a helyi sajtó emberei és meglepetéssel hallottam, hogy Vörös rendőrkapitány irigylésreméltó naivitással közli is már velük, hogy a rendőrség tudja ki a gyilkos, sőt nyomában is van. Nem tudtam magam fegyelmezni, és — a kapitány háta mögött álltam — erőteljesen nem-et intettem onnan fejemmel az újságíróknak. Azok erre, mindenkor készen a rendőrkapitány bosszantására és nem törődve függő helyzetemmel, kijelentették, hogy nem hiszik el a kapitány úr állításait.

— Miért nem? — kérdezte Vörös egészen elhűlve.

— Mert Kondor úr mást intett...

A rendőrkapitány iszonyatos dühbe jött, kijelentette, hogy nem hajlandó tovább tűrni impertinens viselkedésemet és elküldött nyomban a főkapitányért. Amikor Kisfaludy megjött, előadta neki panaszát. A főkapitány erre bevitt a szobájába, ahol barátságosan megrótt, mert — mint mondotta — Vörös neki nagyszerű embere és nekem, aki elvégre mégis csak fogoly vagyok, nincs jogom beleavatkozni munkájába, sőt szavait meg is hazudtolni. Beláttam, hogy nem jártam el helyesen és bocsánatot is kértem Kisfaludytól, de mindjárt hozzátettem:

— Az a hála, amellyel önnek tartozom, kötelességemmé tette mindenképen, hogy a szombathelyi rendőrséget, tehát az ön személyét megóvjam egy fölsüléstől.

— Hogyhogy? — kérdezte Kisfaludy.

Megmagyaráztam a főkapitánynak, hogy a cseléd-lány miért nem lehet a gyermekgyilkos:

— Amikor kiállítottam számára a kényszerutlevelet — mondottam —, megtudtam tőle, hogy a püspöki rezidencián szolgált és hogy születendő gyermekének pap az apja. Elmesélte azt is, hogy odahaza, falujában már két kedves gyermeke van és hogy ezért a gyermekéért is fizet majd az apja tartásdíjat. Látnivaló, hogy a lány üzletszerűen, ravasz számításból köt a papokkal viszonyt és szinte üzletszerűen hozza világra a gyerekeket. Az ilyennek semmi oka sem lehet rá, hogy megölje gyermekét, ellenkezőleg, alig várja, hogy megszülessék!

A főkapitány elfogadta álláspontomat és utasítást adott Vörösnek, hogy sürgönyözzön a keszthelyi főszolgabíróságnak és kérjen sürgönyválaszt, odaérkezett-e a kény szerútleveles cselédleány? Vörös duzzogva eleget tett az utasításnak; másnap azután diadalittasan lobogtatta Takács keszthelyi főszolgabíró válaszát, amely szerint a leány valóban odaérkezett és mindjárt kórházba is utalták.

— Nekem volt igazam — dicsekedett Vörös —, a szülést követő fájdalmak annyira beteggé tették ezt a nőt, hogy kórházi ápolásra van szüksége.

Már el akarta rendelni sürgönyileg a letartóztatást, amikor eléggé szemtelenül megmondtam neki, hogy az ügy másként áll és ő csak tévedéséhez ragaszkodik csökönyösen. Mert ebből a sürgönyből legalább is ugyanolyan joggal kiolvasható az is, hogy a kórházbautalás a közeli szülés megejtése céljából történt. Vörös valóságos dührohamot kapott, gorombán rámtámadt és a szobámba küldött. Engedelmeskednem kellett utasításának, de rögtön rendőrt menesztettem a főkapitányért, aki, miután végighallgatta az ügy újabb fejleményeiről

tett jelentést, újból az én fölfogásom felé hajlott. Vörössel második sürgönyt küldetett Keszthelyre, annak megtudakolására, hogy a kérdezett nő milyen állapotban és miért került kórházba?

A válaszsürgöny azután végleg letörte szegény Vörös kapitányt: azt felelte benne a keszthelyi főszolgabíró, hogy a leányt szülés céljából utalták a kórházba, tehát a biológia ezidőszerint még megdönthetetlennek látszó törvényszerűsége alapján most már Vörösnek is be kellett látni, hogy ez a nő, aki szülés előtt áll, nem lehetett a három nappal előbb világrahozott magzatának gyilkosa. Egyszeriben nagy fiúvá, rendőrzsenivé léptem elő és Vörös kapitány összes rendőrségi ellenlábasai tüntetőleg sorra jöttek gratulálni.

A főkapitány ugyancsak megköszönte, hogy logikus gondolatmenetemmel és szemtelenségemmel valóban megmentettem a rendőrséget egy kellemetlen blamázstól; nekem azonban nem köszönet, hanem szabadság kellett. A kedvező szituációt ki kellett használnom és már csak valami elfogadható ürügyön törtem a fejem, amivel meg tudjam indokolni, miért kérek szabadságot.

Ilyen töprengések közepette kaptam édesanyámtól levelet, amelyben figyelmeztet arra, hogy másnap kezdődik a zsidó új év-ünnep. Nem akarja meggyőződésemet befolyásolni — irja —, de úgy gondolja, jó volna, ha ezen a napon és jelenlegi helyzetemben mégis fohászkodnék a jó istenhez, hogy máskor ne kerüljek ilyen megszégyenítő és súlyos fogságba. Jóságos tanácsát ugyan nem volt szándékomban megfogadni, ellenben másnap reggel jelentkeztem a főkapitánynál és tekintettel a nagy ünnepre, kétnapi szabadságot kértem.

— Ne mókázzon — szólt rám Kisfaludy —, csak nem akarja elhitetni velem, hogy imádkozni fog?

— De igenis — jelentettem ki komoly ábrázattal.

— Én kezdem érezni a fogház javító hatását és a főkapitány úr, mint a valláserkölcsi alapon nyugvó állam velem szemben álló tisztelt képviselője, nem akadályozhat meg az ilyen nagy ünnepnapon újból föléledt vallásos ájtatosságom komoly gyakorlásában.

— A kutyafáját — kezdett szitkozódni Kisfaludy olyan dühösen, hogy azt hittem, menten rosszul lesz —, ezt érdemlem magától, hogy így becsapjon?

Megnyugtattam, hogy szabadságkérési szándékom halálosan komoly és szó sincs becsapásról, ha az indokolás nem is egészen őszinte. De ha megengedi, őszintén is beszélhetek ...

— Magyar ember vagyok, mindig szerettem az őszinteséget — biztatott.

— Hát mondja, főkapitány úr, nem volnék kötnivaló bolond, ha zsidó létemre nem használnám föl ürügyül a zsidó ünnepet?

Kisfaludy, a vérmes emberek hirtelen hangulatváltozásával, szívből jövő kacagásban tört ki és csak azt a kifogást emelte kérésem ellen, hogy mit szól ehhez majd az ellenem lábatlankodó keresztényszociális káplán?

— Semmit sem szólhat — mondtam —; az, hogy a fogházban visszatértem vallásomhoz, csakis istennek és következésképp a káplánnak is tetsző dolog lehet.

Megállapodtunk a főkapitánnyal abban, hogy beszél előbb a káplánnak Délután aztán közölte velem, hogy a káplán, amikor meghallotta kívánságomat, vakarózott kissé és ravasz betyárnak nevezett, de nem emelt kifogást ellene; kijelentette azonban, majd gondoskodik arról, hogy én kénytelen legyek el is menni a templomba: ellenőrzésemre fölkéri majd a zsidó rabbit.

Ezt boldogan vettem tudomásul és azonnal kimentem a városba és megbeszéltem dr. Heimler Ernő párt-

ügyvédünkkel, hogy ő megkéri majd a rabbit, ne denunciáljon engem a káplánnál, ha nem lát majd a templomban. Heimlernek az volt a nézete, hogy mivel a rabbi csupán próbarabbi még, tehát biztosan teljesiti majd a kérést. Azonban a próbaidő éppen a szigort váltotta ki a rabbiból, aki kereken megtagadta a kérés teljesítését és találkozni akart velem, hogy meggyőzzön a templombaj arás üdvös voltáról. Találkoztunk is a kávéházban, ahol hamar belátta, hogy hiábavaló dolog lenne sokat kísérletezni a megtérítésemmel. Azonban ravasz ember volt, hát úgy akart elcsalni, hogy miután én is szónok-ember vagyok, jöjjek el mint ilyen a templomba és ítéljem meg beszédét, szónoki szempontból. Figyeljem meg azt is — mondotta —, hogy miképen fogja belekapcsolni a vallásba a ma uralkodó szociális gondolatot is.

Természetesen nem mentem el a templomba, csak Heimler doktortól tudtam meg, milyen volt a rabbi szónoklata. Egészen jól beszélt; ilyeneket mondott például: «Ma, amikor a gyárak füstös kéményei magasabbak a templomok fényes tornyainál, kötelességünk a vallásban rejlő jósággal és emberszeretettel minden különbséget egyenlővé tenni és kötelességünk a szegény munkásokról emberségesen gondoskodni...» így megismerve beszéde tartalmát, tudtam volna már magam igazolni; erre azonban nem került a sor. A két ünnepnapot zavartalanul töltöttem el a fogház falain kívül, azután szomorúan vonultam vissza «cellám» magányába, várva a büntetés unalmát megszakító ujabb fölötte üdvös szabadságot...

És az meg is jött. A budapesti ügyészség pár napra rá ugyanis megkereste a szombathelyi rendőrséget, hogy az ottani vándorcirkusznál alkalmazott két árva leányt, két testvért, lopás miatt tartóztassa le és kísértesse őket

Budapestre. A rendőrség eleget tett a megkeresésnek és behozták â cirkuszból a két csenevész kislányt. Tizenöttizenhatévesek voltak; sehogyan sem hasonlítottak tolvajnőkre. A rendőrorvosi vizsgálat megállapította, hogy érintetlenek még, ők pedig elmondták, hogy semmiféle lopást nem követtek el, hanem idősebb bátyjuk — ügyvédjelölt volt — gonoszsága miatt megszöktek hazulról. A bűnük az, hogy útiköltségre kivettek a szekrényből százhúsz koronát.

Az aktákból megállapítottuk, hogy csakugyan bátyjuk jelentette fel őket. Ökölbe szorult a kezem a haragtól, Kisfaludy kapitány pedig — aki szintén meg volt győződve a két leány ártatlanságáról — alig tudta rászánni magát arra, hogy eleget tegyen az elfogatási parancsnak. Nem tehetett azonban mást, le kellett tartóztatni a szerencsétleneket; azzal küldte át kis foglyait a soros ügyésznek, hogy úgy szállíttassa a két lányt Budapestre, hogy hajnalban érkezzenek oda és kevés ember lássa őket fegyőrökkel végigvonulni az utcán.

A jó öreg főkapitány azonban nem elégedett meg ezzel és törte a fejét, hogyan menthetné meg a két lányt az elzülléstől, ami éppen így fog egészen bizonyosan bekövetkezni. Elhatározta, hogy ir unokatestvérének, Kisfaludy Lászlónak, a budapesti MarKó-utcai fogház gondnokának a lányok érdekében, de azután belátta, hogy ez magában nem elegendő. Az elvetemült ügyvédjelöltet kellett rávenni valamiképen arra, hogy a testvérei ellen tett följelentést vonja vissza. Nekem is ez volt a nézetem és ajánlkoztam, hogy fölutazom Budapestre és elintézem a lányok bátyjával a dolgot. Szavamat adtam arra, hogy ezúttal nem akarok jóságával visszaélni, hanem nyomban a két lány kiszabadítása után visszajövök és pótlólag leülöm a Budapesten töltött napokat. Kisfaludy boldogan fogadta el ajánlato-

mat, sőt kijelentette, hogy ha kedvezően intézem el a dolgot, vissza sem kell jönnöm többet.

Másnap reggel már a vonaton ültem és pár órával rá, hogy a lányokat beszállították a budapesti ügyészségre, már átadtam Kisfaludy László fogházgondnoknak a szombathelyi főkapitány üzenetét. Azután egyenesen Braun Sándort, «A Nap» főszerkesztőjét kerestem föl, akinek elmondtam az esetet, egyelőre az ügyvédjelölt nevének megemlítése nélkül és megkértem arra, hogy csak akkor Írassa meg az ügyet, ha a gonosz fivér nem hajlandó visszavonni a följelentést. Ez esetben majd betelefonálom teljes nevét is.

Az ügyvédjelölt először nagyképűen csökönyösködött és erkölcsi szempontokra hivatkozott, amikor azonban egyenesen megfenyegettem «A Nap»-pal, beadta a derekát és visszavonta a följelentést. A két gyereket szabadlábra helyezték, amit nyomban megtáviratoztam Kisfaludy főkapitánynak. Az öreg levélben köszönte meg fáradozásomat és lelkemre kötötte, hogy valamiképen eszembe ne jusson visszatérni Szombathelyre, leülni a hátralévő két napot.

Azóta meghalt szegény Kisfaludy József, de még mindig szeretettel gondolok rá. Igaz, volt bajom is vele, ültem is miatta, de éppen a két lány esetéből kifolyólag meggyőződtem róla, hogy volt szive, hogy jó ember volt... Hálát is érzek iránta, nem azért, mert tizenöt- — mínusz két- — napi fogházamat pehelykönnyüvé lette, hanem mert emberi megnyilatkozásával fokozta a harchoz oly szükséges optimizmusomat és ha esetleg ludat alatt rejtőzött is bennem bizonyos félelem a fogháztól, ellensúlyozta ezt a szombathelyi fogház kedélyességével és így bátrabbá tett a jövőre.

Lám: így a fogház is alkalmas a lelkesedés megacélosítására.

ZSIDÓ MENTALITÁS

Az általános, egyenlő és titkos választójogért folytatott küzdelemnek voltak olyan szakaszai is, amikor a politikai helyzet megkívánta, hogy a szociáldemokrata párt ebben a kérdésben szövetségre lépjen a polgári pártokkal és közösen munkálkodjék velük a harc kimély itése érdekében. így történt, hogy a párt egy ideig a Választójogi Ligával is közösen folytatott agitációt a legelemibb emberi jog kivivásáért. Közös gyűléseket tartottunk s noha ezeken a gyűléseken a hallgatóság túlnyomó — és aktivitást kifejtő — része a szervezett munkásság volt, a polgárság is résztvett és így közös gyűléseink mindig impozáns keretek közt, a siker jegyében folytak le.

Egy ízben Újvidéken rendeztünk ilyen közös gyűlést, amelyen a Választójogi Liga részéről annak elnöke, báró Bánffy Dezső, Magyarország volt hírhedt miniszterelnöke, de élte végén a progresszív fölfogás lelkes hívévé vedlett politikus, a radikális párt részéről dr. Kadosa Marcel barátom, míg a szociáldemokrata párt részéről csekélységem utazott le. A gyűlés fényesen sikerült, a szónokok beszédeit nagy lelkesedés fogadta és a sok ezer főből álló és különböző nemzetiségű hallgatóság viharosan tüntetett mellettünk, élénk bizonyságául annak, hogy az általános, titkos választójog ügye igenis

alkalmas a különböző nemzetiségek politikai egybeforrasztására.

A gyűlés után odajött hozzám Újvidéken élő ügyvéd rokonom, dr. Lusztig Nándor, a helybeli függetlenségi párt elnöke és közölte velem, hogy Weinfeld nevű gyáros ügyfele, a zsidó hitközség egyik elöljárója, szeretne megismerkedni velam. Rövidesen beszélgetésbe elegyedtünk Weinfeld úrral, aki a szokásos és kölcsönös udvariassági frázisok után gratulált beszédemhez, amelyet szépnek, hatásosnak, azonban izgatónak talált, bár — s ezt sietett leszögezni — ő, mint burzsoá és békés polgár, tartalmával nem érthet egyet.

— De ha nem haragszik meg — jelentette ki —, szeretnék valamit megkérdezni, mégpedig azt, hogy ön zsidó-e?

Hozzátette, sejti ugyan, hogy az vagyok, de szeretne bizonyosat tudni.

Megnyugtattam, hogy sejtelme nem csalt, amire Weinfeld úr a következő kérdést intézte hozzám:

— Szokott-e ön a falvakba is kimenni és parasztoknak beszélni?

— Igen gyakran.

— No és megmondja ilyenkor a parasztoknak, hogy zsidó?

Nem értettem, mi a célja ezzel a kérdéssel.

— Nem szoktam megmondani — szóltam —, de csak azért nem, mert nem kérdezik. Ha kérdeznék, akkor természetesen minden további nélkül megmondanám, hogy zsidó vagyok.

Weinfeld barátunk, akinek az imént nem tetszett gyűlési beszédem szocialista tartalma, most megcsóválta erre fejét:

— Nagy kár a zsidóságra — mondotta —, hogy ön nem mondja meg mindig a parasztoknak, hogy zsidó.

… Miért?

— Mert akkor legalább látná a parasztság, hogy nemcsak olyan zsidó létezik, aki becsapja és kiuzsorázza őket, hanem olyan is, aki küzd az emberi jogaikért és jobb megélhetést akar nekik kivívni...

AZ ÉHES BÍRÓSÁG PSZICHOLÓGIÁJA

Az apatini járás főszolgabírája egy népgyűlési szereplésemből kifolyólag haragudott rám és leste az alkalmat, hogy megbosszulhassa magát. Az alkalom nem váratott magára sokáig, mert rövidesen újra beszéltem egy ottani népgyűlésen és amint előre sejtettem, Vuljevics főszolgabíró úr jóvoltából izgatási pör lett belőle, noha előre megfontolt szándékkal olyan óvatos előadást tartottam, hogy inkább hasonlított valami ájtatos imához, mint lázító hatású szónoklathoz. De hiába volt minden, a főszolgabíró port akart, hát pör lett belőle...

A főtárgyalás a zombori törvényszék előtt folyt le, ahol régi barátommal, dr. Bródy Ernő országgyűlési képviselővel, mint védőmmel jelentem meg. A főszolgabíró vagy harmincöt németajkú és magyarul egyáltalán nem tudó helybeli polgárt jelentett be tanúnak, akiknek igazolniok kellett — amit én kereken tagadtam —, hogy a gyűlésen veszedelmesen izgattam volna. A bíróság elrendelte a bizonyítást és így megkezdődött a sváb tanuk kihallgatása. Nagyon keservesen ment a dolog. A bírák rosszkedvűen faggatták a tanukat, engem is untatott az eljárás, annál is inkább, mert úgy látszott, hogy késő este lesz, amíg végzünk a derék svábokkal, akik kedves bőbeszédűséggel ismertették, természetesen egymással homlokegyenesen ellenkezően a tényállást.

A negyedik tanú kihallgatása után gondoltam valami nagyot és merészet, amihez a törvényszék elnökének, Eperjessy bírónak magaviseletéből merítettem bátorságot. Láttam rajta ugyanis, hogy nagyon nem tetszik neki az egész eset és bár köztudomású volt, hogy kongreganista, mégis olyan embernek ítéltem, akinek van érzéke nobilis gesztusokhoz és hajlandó azokat elismerni és jutalmazni. Odaszóltam Bródy barátomnak, hogy inkább beismerem az ügyész részéről inkriminált összes kijelentéseket, csakhogy így a bizonyítás fölöslegessé váljék és lerázzuk nyakunkról a sváb tanukat. Védőm hallani sem akart erről, én hiába magyaráztam neki, hogy az elnök már az előző tanúnál eléggé hallhatóan megkérdezte az egyik szavazóbírótól, mikor lehet vége ennek a mulatságnak, mert már egy órára jár az idő.

— Az a szándékom — mondtam védőmnek —, hegyezzél a bejelentésemmel szívességet tegyek a bíráknak, ami — úgy gondolom — csak jó hatással lehet a pör kimenetelére.

Bródy Ernő meggondolatlanságnak és őrültségnek nevezte tervemet, ami — amint kijelentette — sok hónapi szabadságomba kerülhet, mert a védelemnek nem szabad lemondani arról az előnyről, amit ennyi tanú ellentétes vallomása jelenthet. Tökéletesen igaza is volt jogi szempontból, de én úgy véltem, hogy ha pszichológiai alapon operálok — számolva a birák éhségével és azzal, hogy a megszokott időben szeretnek ebédelni —, sokkal jobban járok.

Védőm jóakaratú tanácsát ezen az alapon mellőzve, szót kértem az elnöktől és bejelentettem, hogy mivel a tanuk előreláthatóan sokáig húzódó kihallgatása rám, ideges emberre, sokkal rosszabb hatással lenne, mint a bíróság egy-kettőre meghozandó bölcs ítélete, inkább

magamra vállalok mindent és inkább elismerem a királyi ügyész úr részéről inkriminált összes állítólagos kijelentéseimet, csak méltóztassanak már a bizonyitási eljárást befejezettnek nyilvánítani.

Dr. Bródy védő elkeseredetten nézett rám, ellenben a bírák, a vádat képviselő királyi ügyésszel együtt föllélegzettek és fotografálógép elé kívánkozó barátságos arcot vágtak. Kérésemnek a bizonyítás befejezésére vonatkozólag természetesen helyt adott a tekintetes királyi törvényszék; a bíróság visszavonult és rövid tanácskozás után — amely bizonyára abból állott, hogy kölcsönösen gratuláltak egymásnak, amiért mégis rendes időben asztalhoz ülhetnek — osztályellenes izgatás címén, mondd és írd: nyolcnapi államfogházra ítéltek, fzgatási pörökben ez olyan minimális büntetés volt, ami az akkori idők joggyakorlata szerint egyáltalán elő sem szokott fordulni. Természetesen sem védőm, sem én, 3Őt örömében az ügyész sem jelentett be föllebbezést az ítélet ellen, amely tehát végleges, megváltozhatatlanul jogerős lett.

A tárgyalás befejeztével bemutatkoztam Eperjessy törvényszéki elnöknek és megköszöntem pártatlan eljárását. Hogy mennyire helyesen ítéltem meg a bíróság éhségpszichózisát, annak bizonyítéka a törvényszéki elnök élénk sajnálkozása afölött, hogy a törvény értelmében kénytelenek voltak engem izgatás címén elítélni.

— Nyolcnapi államfogház végeredményében azonban semmi — igyekezett az elnök vigasztalni engem: aki nem is voltam szomorú —, annyi kell ahhoz, hogy az ember ezt az intézményt valamennyire is kitanulmányozhassa.

— Látszik, hogy az elnök úr nem ismeri az én gyors fölfogásomat — feleltem —, mert én egészen biztosan

tudom, hogy ehhez nekem négy nap is teljesen elegendő lenne. A másik négyet szívesen átengedem elnök úrnák ...

Természetesen nem élt ajánlatommal, hanem elment ehédelni.

AZ TALÁN GRÓF?

A budapesti nagy villamossztrájk alkalmával, sajnos, találkoztak sztrájktörők és a társaság ennek folytán néhány kocsit mégis járathatott. Ez a körülmény rendkívül lesújtó hatással volt a sztrájkolókra és miután ez a sztrájk csupán alkalmi szervezkedésnek volt terméke, nagy veszedelemben forgott a folytatása. A szociáldemokrata párt minden lehetőt elkövetett és egész apparátusát rendelkezéséire bocsátotta a villamosalkalmazottak sztrájkvezetőségének, csakhogy a sztrájk sikerrel végződjék. A sztrájk ideje összeesett az én «Sturm und Drang» korszakommal és a sztrájktörők elleni nemes fölháborodásomban elhatároztam, hogy fölszállok a villamoskocsikra s igyekszem majd a sztrájktörő kalauzokat megtéríteni és a jó ügynek megnyerni.

Első kísérletem nagyszerűen sikerült. A kalauz lelkiismerete beszélgetésem hatása alatt megmozdulhatott, mert az állatkerti végállomáson átadta táskáját azzal, hogy ő nem dolgozik tovább. Kimondhatatlan boldogság fogott el a siker hatása alatt és fölbuzdulva rajta, nyomban átszálltam egy másik villamosra, hogy ott is folytassam tevékenységemet. Ezúttal azonban nem értem el ilyen eredményt. Véletlenül egy csökönyös sztrájktörővel kerültem össze, akinek hiába beszéltem; amikor türelmem elfogyott: fölháborodásomban testvér-

gyilkosnak neveztem. A sztrájktörő nem szólt semmit, ellenben a legközelebbi rendőrposztnál megállíttatta a kocsit s engem átadott a rendőrnek. A rendőr fölírt és a hetedik kerületi kapitányság kétnapi elzárásra, mégpedig pénzbírságra át nem változtatható elzárásra ítélt. Az összes fórumok jóváhagyták az ítéletet s így nem maradt más hátra, mint belenyugodni abba, hogy két keserves napot ülni fogok.

Nemsokára jelentkeztem tehát a hetedik kerületi kapitányságon azzal, hogy ki akarom tölteni büntetésemet. Olyan napot választottam ki, amikor tudtam, hogy a kedves Diner Ákos bácsi — Diner-Dénes József bátyja — parancsnokol ott, mint a kapitányság vezetőjének, Szirmay Andor rendőrtanácsosnak helyettese. Egy szombati napon azután, könyvekkel a kezemben, jelentkeztem az Öreg Dinernél és megkértem, adasson valami jó, világos cellát nekem, mert fogságom idejét — régi szocialista tradíció szerint — tanulással akarom eltölteni. Az öreg nagyon szeretett, mindjárt hívatta a kulcsárt és meghagyta neki, hogy teljesítse kívánságomat. A kulcsár kijelentette, hogy nincsen üres cellája, ellenben két cellát nők foglalnak el, ha azokat összecsukják egybe, akkor ki lehetne az első számú cellát üríteni. így is történt és én bekerültem a számomra rendbehozott cellába.

Mondhatom, nagyon rosszul éreztem magam benne. Dohos, sötét pincehelyiség volt, ahol olvasásról szó sem lehetett; a prices is rettenetesen kemény volt, úgyhogy egész nap föl és alá járkáltam és unalmamban az úgynevezett «fehér» falon található följegyzéseket tanulmányoztam, amelyek nyilván cellaelődeimtől származtak és csak úgy csöpögtek a «bűnözők» humorától, de főleg cinizmusától.

Délután leheveredtem keveset szundikálni a gránitkemény priccsre, de alig pár percig feküdhettem,

iszonyatos kutyaugatás zavarta meg nyugalmamat. Föl-néztem a cella ablakából az udvarra, hát látom, hogy Szirmay rendőrtanácsos kutyájával játszik és közben kioktatja a rendőrlegénységet — büntetésemet a nagy vasutassztrájk idején ültem le —, hogy «országgyűlési képviselő sem számít, ilyesmivel se törődjetek, csak csípjétek nyakon azt a Lengyel Zoltánt, ha észreveszi-tek, hogy a vasutasok között izgat».

Bosszúságomat kaján káröröm váltotta föl, mert képzeletemben már láttam azt a boldog pillanatot, ami-kor dr. Lengyel Zoltán országgyűlési képviselő urat cellatársamként szerencsés leszek üdvözölhetni. Ez a vá-rakozásom, sajnos, nem teljesedett be — hiába: kép-viselő, az csak más! —, de közben öreg este lett s me-gint aludtam keveset. Félóránál többet azonban nem lehetett, mert kezdték egymásután behozni az utcán föl-szedett rendes szombat esti részegeket, akik természete-sen ordítoztak, mindegyik erélyesen tiltakozott, józan-ságára hivatkozva, a rendőri eljárás ellen.

Már derengett, amikor újabb erőteljes dörömbölés riasztott föl kőkemény ágyamról. Valamelyik részeg bor-zasztóan rugdosta a cellaajtót és közben folyton bom-bölt. Félóra múlva megjelent a kulcsár és dühösen be-szólt hozzá a cellába, hogy mi van, mit akarnak? Dö-römbölő fogolytársam — nyilván nem először éjszaká-zott ezen a helyen — fölszólította a kulcsárt, hogy cel-lájából tegyen ki néhány embert, mert annyian vannak, mint heringek a hordóban. A kulcsár ráordított, hogy hallgasson, sehol sincs hely, amire a részeg kikiabált a cellából:

— Micsoda, nincs hely? Hát aki az első cellában ott egyedül van, az talán gróf? ...

Rám célzott: úgylátszik, amikor behozták, elhaladt cellám ajtaja előtt és a figyelőlyukon bizonyára benézett.

Nem tagadom, megjegyzésének hallatára pirultam kissé kedvezményes cellámban, mert reklamációja teljesen jogosult volt. Meg kellett állapítanom: ha az embernek megvan hozzá az összeköttetése, akkor a cellában, a foglyok közt sem érvényesül a demokrácia.

HADFFY ATTILA FŐSZOLGABÍRÓ ÚR

Nagyszentmiklóson egy alkalommal a temesvári pártszervezet rendezte a népgyűlést és ettől az időtől kezdve Hadffy Attila főszolgabíró úr nem volt hajlandó több gyűlés tartására engedélyt adni. Helybeli elvtársaink vagy tizenhat gyűlést jelentettek be egymásután, azonban minden hiábavaló volt, a főszolgabíró nem másította meg elhatározását.

Nagyszentmiklóson akkoriban a földmunkásszövetségnek erőteljes, fejlődésképes csoportja volt, amelynek mozgalma szemmellátlhatóan megsínylette a főszolgabíró akadékoskodását. Ebben az időben a földmunkásszövetség egyik titkára voltam; amikor a tizenhatodik gyűlést tiltották be Nagyszentmiklóson, végleg elfogyott a türelmünk. Csizmadia Sándor, a földmunkásszövetség akkori elnöke amúgy magyarosan elkáromkodta magát Hadffy főszolgabíró úr fölmenő ágbeli nőrokonaival kapcsolatosan, én pedig megjegyeztem, hogy a legszebb szitkozódással sem jutunk előbbre, hanem cselekednünk kell valamit a gyűlés engedélyezése érdekében.

— Le kell utazni — mondottam — és beszélni kell a főszolgabíróval, hátha jobb belátásra lehet bírni.

Csizmadia ellenezte a tervet, hiábavaló fáradságnak, meddő vállalkozásnak és kidobott pénznek tartotta mindezt, azonban mégis keresztülvittem, hogy lemehettem Nagyszentmiklósra.

Mint sokszor, ezúttal is tévedett Csizmadia, Amint megérkeztem Nagyszentmiklósra, telefonon fölhívtam a főszolgabírói hivatalt és érdeklődtem, hogy mint a *Népszava* munkatársa, mikor tehetem tiszteletemet a főszolgabíró urnái? Hadffy Attila maga volt a telefonnál, a legnagyobb előzékenységgel közölte velem, hogy akár azonnal is rendelkezésemre áll. Természetesen nyomban fölkerestem és megmagyaráztam neki, hogy lapunknál — amely ebiben az időben több ízben pellengérre állította őt gyűlésbetiltásai miatt — mennyire érthetetlennek tartják, hogy ő, aki egyébként föladata magaslatán áll, járását oly kitűnően vezeti, éppen a gyűlések engedélyezése körül tanúsít ilyen megmagyarázhatatlan ridegséget. Fölmerült az a gondolat — mondottam —-, hogy valami súlyos speciális oknak kell ebben a járásban fönforogni és éppen azért jöttem ide, hogy megállapítsam és kikutassam, miért van ez? Miután szerencsém van most már személyesen is megismerkednem vele, egészen bizonyosra veszem, hogy ki tudunk majd magyarázkodni és nem lesz ezentúl semmi akadálya a gyűlések engedélyezésének.

Hadffy Attila főszolgabíró úr látható zavarba jött és mentegetőzni kezdett, hogy neki is roppantul kellemetlen a dolog, főleg az, hogy a *Népszava* a gyűlések betiltása miatt országszerte hírhedt alakot faragott belőle, azonban legnagyobb sajnálatára nem járhatott el másképen.

— Miért nem? — kérdeztem.

— Hát kérem — adta meg húzódozva a fölvilágosítást —, a legutolsó gyűlésen itt járt Temesvárról valami Freund Gyula nevű agitátor és képzelje csak, azt merte mondani, hogy amíg őméltósága gróf Nákó Sándor, a nagy szentmiklósi földesúr, kocsin jár, addig sokezrek munkás kénytelen mezítláb gyalogolni! Ilyesmit,

ugyebár, nem tűrhetek és mert a jövőben is meg akarok akadályozni minden hasonló izgatást, ezért nem engedélyezem a gyűléseket.

Biztosítottam a fölháborodott főszolgabírót, hogy ilyesmi többé nem fordulhat elő, azután azt a kérést intéztem hozzá, hogy vasárnapra engedélyezzen népgyűlést. Legnagyobb meglepetésemre minden ellenkezés nélkül hajlandónak mutatkozott erre, csak azt kötötte ki, hogy a népgyűlésnek föltétlenül én legyek a szónoka.

— Ön nem is olyan, mint egy szocialista — magyarázta —, hanem úgy viselkedik, mint igazi, kifogástalan úriember!

Nagyot nyeltem és mit volt tennem, elfogadtam a föltételt, amire Hadffy Attila valóban kiadta a gyűlés engedélyezéséről szóló végzést. Azonban hogy a «kifogástalan úriember» megállapításáért bosszút álljak rajta, nem én mentem el a gyűlésre, hanem Schwarz Richárd elvtársunk jelentkezett nála közvetlenül a gyűlés előtt levelemmel, amelyben őt hozzám hasonló úriembernek írtam le és meleg szavakkal ajánlottam figyelmébe. Hadffy Attila főszolgabíró úr kész helyzet elé állítva, kénytelen volt tudomásul venni a cserét és a másik «úriember» zavartalanul beszélhetett a gyűlésen.

A HIÚ RENDŐRSÉG

Szigorú téli napon ebédre voltam hivatalos egy orvos barátomhoz, aki az Andrássy-úton lakott. Ebéd közben bejött a szobalány és jelentette, hogy az előszobában egy munkáspénztári tag várja a doktor urat. és el akarja vinni azonnal a feleségéhez, mert az rosszul lett. Orvos barátom kiüzente, hogy mindjárt jön és sietve bekapta ebédje hátralevő részét; amire azonban kiment az előszobába, az illető már nem volt ott. úgy magyaráztuk a dolgot, hogy mint szerető férj, túlzott türelmetlenségében egy percet sem akart várni és elszaladt másik orvosért.

Ebéd után, amikor távozni készültem, az előszobában kínosan fedeztem föl, hogy vadonatúj — valóban vadonatúj — télikabátom eltűnt. Lehetetlen volt meg nem látni az összefüggést e fájdalmas tény és az orvost kereső «türelmetlen férj» hirtelen távozása között. Nem tehettem mást, kölcsönkértem az orvos télikabátját, amely nem túlságosan illett termetemre és kocsin tértem haza.

Eszemágában sem volt följelentést tenni a tolvaj ellen, mert tudtam, hogy a rendőrség kisebb gondja is nagyobb annál, hogy pont az én ellopott télikabátomat vadássza elő. Édesanyám azonban sürgetett, hogy próbáljam meg mégis télikabátom visszaszerzését. Hogy

ennek elmulasztása miatt ne tehessen később szemrehányást, elmentem a hatodik kerületi rendőrkapitányságra megtenni a följelentést. A kapitányságon ezen a napon Winter Mór öreg rendőrfogalmazó volt éppen az inspekciós, akit a szocialista gyűlésekből előnyösen is mertünk; sokan jó viszonyban állottunk vele. Kérdésére, hogy mi járatban vagyok, elmondottam, hogy ellopták télikabátomat, de rögtön hozzátettem: percig se higyje, hogy azért jövök ezt bejelenteni, mert föltételezem, mintha a rendőrségnek sikerülne majd kabátomat megtalálni. Csupán édesanyám határozott kívánságára teszem meg a följelentést, abban a biztos tudatban, hogy ezzel az úttal, amint mondani szokás, az ördögnek tartoztam, mert ennél haszontalanabbul még nem koptattam a lábamat.

— A budapesti rendőrség — tettem hozzá őszinte meggyőződéssel — tud munkásgyűléseket föloszlatni és békésen tüntető munkásokat megkardlapozni, de hogy valakinek a télikabátját valaha is előkerítette volna, arról még nem hallottam.

A fogalmazói szoba homályos sarkában lévő pamlagon polgáriruhás idősebb úr ült — akiben csak később ismertem föl a hírhedt Bérczy Béla rendőrtanácsost — és miután végighallgatta plippikámat, éles hangon odaszólt nekem:

— Ön azt hiszi, hogy amiért szocialista, mindjárt joga van a budapesti rendőrségről ilyen lekicsinylő véleményt nyilvánítani? Mit szól majd, ha megtaláljuk kabátját, visszavonja-e akkor ezeket a kijelentéseit?

Nem tagadom, meglepett kissé ez a szigorú hangon hozzám intézett kérdés, de azért csupán annyit válaszoltam rezerváltan, hogy erről majd ráérek nyilatkozni, ha már meglesz a kabátom.

Bérczy kijelentette, hogy így is rendben van, ennyi

haladékot ad nekem; azután odafordult Winter fogalmazóhoz:

— Kérlek, intézkedj, hogy a kabát föltétlenül előkerüljön, meg kell mutatni Kondor urnák, hogy a rendőrségről táplált véleménye milyen helytelen szocialista elfogultságból fakad!

A szükséges adatok bemondása után abban a biztos föltevésben távoztam, hogy Bérczy önérzetes kijelentése nem egyéb közönséges rendőri hencegésnél s az én szép új kabátom mégsem lesz meg. A csalódás kellemes volt. Mindjárt a rákövetkező délelőtt detektív keresett föl, akitől megtudtam, hogy Winter egész sereg detektívet mozgósított még aznap éjszaka kabátom fölkutatására és a különböző zálogházakban sikerült is embereinek tizenhat darab K. B. monogrammal ellátott télikabátot fölhajszolni; ezeket az Eötvös-utcai központi zálogházba hordták össze. Oda kellett a detektívvel elmennem. A tizenhat télikabát között valóban ott volt az enyém is, amelyet az ismeretlen tettes, az előző nap délutánján, tehát nyomban a lopás után, zálogosított el huszonhat koronáért a Lipót-körúti zálogházi közvetítőintézetben. Nagy volt az örömöm, amit azonban nyomban mérsékelt az, hogy amikor magammal akartam vinni megkerült télikabátomat, a detektív megakadályozta ezt azzal a kijelentéssel, hogy a kabát bűnjel és mint ilyen mindaddig letétben marad, amíg a tettes megkerül, illetőleg amíg a bűnügyi eljárást jogerősen befejezik az ügyben. Ha Bérczy rendőrtanácsos úr ebben a pillanatban érdeklődött volna a budapesti rendőrségről alkotott véleményem felől, lényegesen cifrábbat hallott volna, mint előző alkalommal.

Visszatértem a detektívvel a hatodik kerületi kapitányságra; először a detektív ment be Winterhez, az-

után engem is behívattak. A rendőrfogalmazó napóleoni pózzal fogadott és öntelt mosollyal jegyezte meg, hogy úgy-e, bizony mégis csak ér valamit ez a nyavalyás rendőrség, amikor előkeríti az ember télikabátját!

— Tévedés — feleltem nyugodtan — , a télikabátom nincsen meg.

— Hallja, kedves Kondor úr — förmedt rám németül, pontosabban: zsidó zsargonban Winter —, mi zsidók most magunk közt vagyunk és így megmondhatom önnek, hogy amit ön velünk csinál, az már a «chucpe»-vel határos. Hát hazudott a detektív, amikor azt jelentette nekem, hogy maga fölismerte a kabátját?

— A detektív nem hazudott — válaszoltam a csakugyan zsidó fogalmazónak (nem is tudott ezért előlépni) —, de fütyülök arra, hogy a kabátomat úgy találták meg, hogy abból semmi hasznom. A bűnjelről ki adott nyugtatványt elvégre nem húzhatom föl, hogyha fázom; mondhatom, semmivel sem jobb a véleményem a rendőrségről még most sem, hogy a kabátomat így találták meg. Ha azt akarják, hogy kedvező változás álljon be nálam, akkor adják ide azonnal a kabátomat... Különben sem kívánom a szerencsétlen kabáttolvaj megbüntetését.

Winter nevetve megjegyezte, hogy ezeket a gaz szocialistákat sehogy sem lehet kielégíteni, bár igazam van, mert csakugyan mit kezdjek a télikabátommal — nyáron? Rögtön intézkedett, hogy vétív ellenében kézhez kapjam a kabátot. Amikor ez megtörtént, megköszöntem buzgalmát és megmagyaráztam neki, hogy a sikert mégsem a rendőrség könyvelheti el magának, hanem én, mert ha szép rendesen teszem csak meg följelentésemet és nem piszkálom meg a rendőrséget Achil-

les-sarkánál, akkor bizony ítéletnapig is hiába várhattam volna télikabátomra.

Szegény Winter — azóta meghalt — fejét csóválta és német-zsidó zsargonban megjegyezte:

— Recht haben Sie, Herr Kondor, aber ein Ganef sind Sie doch!

KOLERA ÉS AGITÁCIÓ

Apatini gyűléseink szónoka egyidőben mindig én voltam. Részben mert kedveltek az ottani elvtársak, de főként azért, mert az ut Zomboron keresztül vitt Apatinba, márpedig Zombort mindig szívesen érintettem, noha a város szürke és egyhangú. Mégis, minden alkalmat fölhasználtam arra, hogy ellátogathassak oda, lévén ott számomra mindig kedves és kellemes a tartózkodás.

Egy alkalommal, amikor megint Apatinba igyekeztem, kiszálltam Zomborban, ahol ebédre voltam meghiva. úgy terveztem, hogy közvetlenül ebéd után utazom tovább. Az ebéd azonban olyan nagyszerű volt s a vendéglátó ház úrnője olyan kedvesen marasztalt, hogy — szégyenszemre bevallom — lekéstem a vasúti csatlakozást. Kétségbe voltam esve, furdalt a lelkiismeretem és hogy valahogy jóvátegyem hibámat, tárgyalásokba bocsátkoztam az állomás tisztviselőjével, hogy talán egy szerelvénnyel utánamehetnék-e a vonatnak?

— Lehetetlen — felelte a vasutas sajnálkozva —-, ellenben néhány perc múlva a másik szárnyvonalon indul Priglevica-Szent-Iván felé vonat. Szontán keresztül azután kocsin még idejében eljuthat Apatinba.

Megfogadtam tanácsát és hamarosan megérkeztem Szontára. Ebben az időben borzalmasan pusztított a kolera az egész Bácskában s a járvány főfészke éppen

Szonta volt. Naponta tíz-tizenöt ember pusztult el a faluban és a kolera terjedésének meggátlásária nem volt elegendő orvos. Amikor elhagytam az állomásépületet, egyetlen kocsi várakozott ott, az is úgynevezett hatósági «Vorspann» volt, hajdúval a bakon. A vasúti portástól megtudtam, hogy a kocsi az új orvosra vár, akinek ezzel a vonattal kellett volna megérkeznie. Minthogy rajtam kívül nadrágos ember nem szállt ki a vonatból, odamentem a kocsihoz és beszállás közben odaszóltam a hajdúnak:

— Hajtasson a községházára!

Határozott föllépésemből a hajdú arra következtetett, hogy én vagyok az új orvos, hiszen cvikkert is viseltem; én pedig úgy gondolkoztam, hogy csak benn legyek egyszer a jegyzőnél, az mégis értelmesebb ember és ha megmagyarázom neki, majd csak megérti, miért voltam kénytelen az egyetlen járművet igénybevenni. A jegyző már várta a községházán az új orvost. Kellettlenül fogadta magyarázkodásomat, főként az bosszantotta azonban, hogy az orvos nem érkezett meg. Sikerült lassankint barátságosabbra hangolnom s ezen fölbátorodva, megkértem árira, hogy a kocsit, amelyet odáig önkényesen vettem igénybe, most már hivatalosan is bocsássa rendelkezésemre Apatinig, mert ott délután fél négykor múlhatatlanul referálnom kell a népgyűlésen.

Vakmerőségemen fölháborodott némileg a jegyző és kijelentette, hogy nem teljesítheti kérelmemet.

— Hova gondol — mondotta —, állami közcélokra szolgáló alkalmatosságot bocsássak rendelkezésére, az állam elleni agitációhoz?

Egész rábeszélőképességemet igénybe kellett vennem annak megértetésére, hogy gyűlési szereplésem elvégre szintén közcélú s legkevésbé sem államellenes,

minthogy nekem — mondtam — az állammal semmi bajom, csupán a jelenlegi kormánnyal állok szemben. A jegyző ellenzéki érzelmű lehetett, mert a végén kijelentette, hogy kölcsönadná a kocsit, de nem vállalhatja a felelősséget ezért. Megnyugtattam, hogy szívesen viselem azt a bizonyos felelősséget; ebbe azonban nem ment bele, ellenben fölhívta telefonon az apatini főszolgabírót, döntse az el, hogy használhatom-e a hatósági előfogatot? Az apatini főszolgabírói hivatal azonban — szerencsémre — nem felelt. Vuljevics főszolgabírónak ugyanis, akit fölhívott, régi ismerőse voltam, az ő följelentésére ítélt el engem az éhes törvényszék nyolcnapi államfogházra. Magyarázni kezdtem a jegyzőnek, hogy a főszolgabíró már nem is lehet hivatalában, hiszen kint kell hogy legyen a főtéren és javában várja már megérkezésemet.

— Képzelem, milyen dühös — vetettem oda csak úgy mellékesen —, hogy ennyit kések ...

Ez hatott. A jegyző, aki nem tartotta célirányosnak várakoztatni a főszolgabírót, rendelkezésemre bocsátotta a kocsit.

Boldogan ültem vissza az előfogatba; csak az a szomorú kép sújtott le, ami a községben elém tárult. Minden második ház előtt vastagrétegű mésszel volt bemázolva a föld: ez a fehér, de mégis gyászosan fekete jele annak, hogy kolerás beteg van a házban. Miközben a kocsi keresztülhaladt a falun, két halottat vittek ki a házakból.

Végre kiértem a szontai határba és már láttam a poros apatini országutat, amikor újabb és ezúttal elháríthatatlannak látszó akadály bukkant föl előttem. Az útszéli árokból ugyanis egyhelyütt katonasapkák cihelődtek elő; ekkor jutott csak eszembe, hogy a község bizonyára vesztegzár alatt áll. Valóban, katonai járőr

állította meg a kocsit, a szakaszvezető pedig hivatalos hangon követelte tőlem az igazolványt. Már-már belenyugodtam abba, hogy mégsem jutok el Apatinba, de elhatároztam, hogy ha elbántam a jegyzővel, legalább is megpróbálkozom ezzel a szakaszvezetővel is. Igazolvány előmutatása helyett bosszús hangon, erélyesen rászóltam:

— Miféle igazolványt akar éntőlem?

Az «éntőlem»-re fektettem a fősúlyt.

— Azt a vereset tessék megmutatni — felelte a szakaszvezető —, ami nélkül nem lehet a községet elhagyni.

— Hát aztán ki adja azokat az igazolványokat? — kérdeztem gúnyolódó arccal.

— A százados úr vagy a doktor úr.

— No és aztán éntőlem — megint csak ezt a szót hangsúlyoztam — meri maga kérni az igazolványt? Hát nem látja, ki vagyok?

Szegény szakaszvezető alaposan megijedt. Azt biztosan tudta, hogy a százados nem vagyok, ellenben hatósági előfogatot használok, tehát csínján kell velem bánni.

— Talán az új doktornak tetszik lennie? — kérdezte tisztelettelje sen.

— Hát mit gondol, hogy a csizmadiamester vagyok? — kiabáltam rá mérgesen.

Haptákba vágta magát és odaszólt a kocsisnak:

— Rendben van, hajts!

Negyedórai késéssel, háromnegyed négykor pillantotta meg a gyűlés hallgatósága az országúton a gyors iramban közeledő kocsit. Sejtették, hogy csakis szónokukat hozhatja. Lelkes éljenzés közben szálltam ki és rögtön hozzáfogtam beszédem megtartásához. Vuljevics

főszolgabíró egész előadásom alatt azon törhette fejét, hogy miként jutottam ehhez a hatósági kocsihoz, mert alig fejeztük be a gyűlést, ez volt az első kérdése hozzám. Élvezettel meséltem el neki az esetet, csak a szegény jegyzőt sajnáltam, aki bizonyára alapos orrot kaphatott.

A fő azonban, hogy a gyűlést megtarthattuk.

SZAMÁR-E A RENDŐRKAPITÁNY?

Haáz Kálmán elvtársat a ceglédi rendőrkapitány följelentése alapján gyűlési beszédének úgynevezett izgató kitételei miatt háromhavi fogházra ítélte a bíróság. Többen láttuk az ügyészségi vádiratot és megállapítottuk, hogy aki ezekért a kijelentésekért följelenti a szónokot: az szamár! Semmi izgató nem volt a beszédben és a bíróság alkalmasint csupán a rendőrkapitány tekintélyének megóvása céljából ítélte el Haázt.

Közvetlenül a főtárgyalás után kerültem Ceglédre, hogy ott gyűlésen referáljak. Elhatároztam, hogy mindjárt a gyűlés elején megugratom a rendőrkapitányt és ha lehetséges lesz, ezzel leterrorizálom. Ebből a célból, amint a gyűlés elnöke megadta a szót, körülbelül a következőkkel kezdtem beszédemet:

— Tisztelt elvtársak! Budapesten, amikor elvtársaim megtudták, hogy a ceglédi gyűlés szónokának én vagyok kiszemelve, mindenki bizonyos szánalommal nézett rám. Érdeklődtem, hogy miért, hát megtudtam, hogy már előre is fogolyjelöltnek tekintenek és azt hiszik, hogy a ceglédi rendőrkapitány minden bizonnyal följelent majd, mert a ceglédi rendőrkapitány nem érti, hogy mit akar a szónok... mert a ceglédi rendőrkapitány szamár...

— Kikérem magamnak, föloszlatom a gyűlést, nem

tűröm az ilyesmit — kiabált közbe a jelen lévő rendőrkapitány, óriási lárma közben.

Udvariasan jeleztem, hogy nem fejeztem be a mondatot és a legnagyobb lelkinyugalommal tovább folytattam beszédemet:

— Én azonban tiltakoztam budapesti elvtársaim ilyen föltevése ellen, mert lehetetlennek tartottam, hogy egy magyar rendőrkapitány szamár legyen és kereken kikértem magamnak, hogy előttem ilyesmit állítsanak. Vita indult meg, amelynek fogadás lett a vége. Ezért jöttem főleg én szónokul erre a gyűlésre, mert meg akarok saját magam győződni arról, vájjon azoknak van-e igazuk, akik állították, hogy szamár, vagy nekem, aki állítom, hogy a ceglédi rendőrkapitány úr nem szamár ...

A kapitány elégedetten, sőt némi hálával nézett rám, aki ilyen erélyesen védelmembe vettem. Meg is hálálta «védelmemet», mégpedig szónok számára a legkívánatosabb formában: minden nekem tetsző dolgot akadálytalanul, szabadon, zavartalanul elmondhattam a gyűlésen. úgy izgathattam, ahogyan csak jólesett.

Be akarta bizonyítani, hogy nem szamár...

A VÁCI ÁLLAMFOGHÁZ

Szociáldemokratának államfogházba kerülni: a polgári társadalom szemében megtorlást jelentett az ellene elkövetett bűnökért. Mi ellenben: dicsőségnek, kitüntetésnek és valóságos diplomának tekintettük az államfogházba szóló beutalást. Mindenekelőtt nem is volt kellemetlen hely a váci államfogház, nyugodtan lehetett tanulni benne; sok elvtársunk ott szerezte értékes egyetemes és szocialista tudását. Azonkívül az agitáció fárasztó munkája után változatosságot, sőt pihenést jelentett az államfogház, ahol a megfelelő szórakozást sem kellett nélkülöznie az «államfogoly urnák».

Amikor a zombori törvényszék jóvoltából sikerült bejutnom az államfogházba, valósággal örültem. Kedves és víg társaság várta már érkezésemet. Szobám ajtaja előtt — a szobáért naponta húsz fillér bért kellett az államnak fizetnem — államfogolytársaim ünnepélyes fölvételi beszédet intéztek hozzám s szónokuk röviden futóbetyárnak nevezett, mert csupán nyolcnapi államfogházbüntetés «elszenvedése» miatt kerültem be, míg ők mind több havi fogházat ültek, sőt Juriga Nándor pap-képviselő, nemzetiségi izgatás címén, kétévi tartózkodásra költözött a váci államfogházba.

Mindjárt első nap megszoktam az új helyzetet, amelybe kerültem és kitűnően éreztem magam. Az ál-

lamfoglyok mellé személyes szolgálattételre egy-egy kiszabadulófélben lévő fegyenc volt kirendelve, akit «gyilkos bácsi» névre keresztelt el az államfogoly-humor; saját külön gyilkosom hozta számomra az ebédet a váci Kuria-szállodából, befűtött a kályhába, amíg aludtam, kitisztította ruhámat és cipőmet, egyszóval gondoskodott rólam. így teltek a napok, amíg egy «hatósági túlkapás» meg nem zavarta nyugalmunkat.

Egyik kollégánk, Vinkovics szombathelyi kőműves elvtárs, úgy került be a fogházba, hogy tiszteletreméltó önfeláldozással vállalta a sajtójogi felelősséget valami cikkért, amit gróf Batthyány Ervin irt «Társadalmi Forradalom» című anarchista lapjába. Vinkovics felesége egy napon levelet irt a fogházba, amelyben hálás szavakkal emlékezett meg Batthyány Ervinről, aki pénzt küldött neki. Az államfogházban cenzúrázzák az érkező és a kiküldött leveleket; a váci fegyintézet és államfogház közös igazgatója, dr. Gedeon Emil királyi ügyész elolvasta ezt a levelet is és arra következtetett belőle, hogy Vinkovics: Strohmann csupán. Nyomban intézkedett, hogy a váci vizsgálóbíró kiszálljon az államfogházba s hallgassa ki Vinkovicsot. A vizsgálóbíró — a fogházigazgató-ügyésszel együtt — vagy nem ismerte a törvényt, vagy csak ebben az esetben nem akarta ismerni; tény, hogy megjelent az igazgatói irodában, ahová behívatták szóbanforgó államfogolytársunkat is. A vizsgálóbíró megmutatta Vinkovicsnak az elfogott levelet, amire ő egyszerűen faképnél hagyta a bírót — államfogoly úr volt: tehette —, kiszaladt hozzánk a társalgóba és utasítást kért, hogy most mit csináljon?

Az eset méltán fölháborított bennünket: törvénysértésnek és hivatalos hatalommal való visszaélésnek minősítettük a vizsgálóbíró eljárását; azt tanácsoltuk Vinkovicsnak, menjen vissza hozzájuk és jelentse ki,

hogy ő itt sem nem szerző, sem nem Strohmann, hanem államfogoly úr. Szerzőségének kérdése tisztázódott a bíróság előtt és pöre az ítéletkihirdetéssel elintézést nyert, különben ‚sem lehet egy rókáról két bőrt lenyúzni és azért a cikkért, amelyért ő üli le a büntetést, mást is megbüntetni: lehetetlenség ...

Amikor Vinkovics az irodában kifejtette ezt a precíz jogi álláspontot, a vizsgálóbíró, de különösen Gedeon igazgató rögtön tudta, hogy itt nem lehet semmit sem csinálni, mert Vinkovicsot már kitanították az államfoglyok. Nem erőltették tovább a dolgot, csupán szépségflastromként jegyzőkönyvet vettek föl az esetről. Az igazgatót azonban, úgylátszik, bánthatta az ügy, mert a vizsgálóbíró távozása után valamennyiünket bekéretett az irodába. Miután előre sejtettük, hogy az ügynek lesz még folytatása, «szervezkedésben az erő» fölkiáltással már korábban három bizalmiférfit választottunk: Juriga Nándort, Tarczai Lajost és engem. Az előreláthatóság tárgyalások vezetésére engem jelöltek ki, mint aki leghamarább kikerül az államfogházból s így az igazgató esetleges bosszújának legkevésbé van kitéve. Amikor tehát Gedeon üzenetét megkaptuk, visszaüzentük, hogy az összes államfogoly urak nem állhatnak rendelkezésére, hanem ha óhajt valamit, lépjen összeköttetésbe az erre a célra választott bizalmiférfiainkkal. A fegyőrküldönc továbbította üzenetünket az igazgatónak, aki erre dühösen berontott hozzánk és ránkförmedt:

— Mit gondolnak, műhelyben vannak, hogy bizalmiférfiakat választanak?

Megkértem a fogházigazgatót először is, hogy csillapodjék le, azután pedig tudtára adtam, hogy szervezkedési jogunkat az államfogházszabályzat nem tiltja kifejezetten, tehát joggal választhattunk bizalmiférfiakat.

Végezetül figyelmeztettem arra, hogy nem mi kérünk tőle valamit, hanem ő tőlünk, tehát illő volna, hogy hozzánk alkalmazkodjék.

— Nem tárgyalok bizalmiférfiakkal ! — kiabált erre Gedeon és faképnél hagyott bennünket.

Ijedősebb államfogolytársaink attól tartottak, hogy különböző kellemetlenségek érhetnek bennünket ebből az esetből kifolyólag. Pedig csak az történt, hogy bizonyos idő múlva megjelent nálunk Horváth fogháztiszt és azzal a kijelentéssel, hogy Gedeon igazgató nem akar fcázust csinálni a dologból és túlteszi magát az ilyen kicsinyességeken, fölkéri a bizalmiférfiakat, hogy keressék föl az igazgatót.

Diplomáciai sikerünk boldoggá tett valamenynyiünket: harsány éljenzés közben indultunk e1, mi bizalmiférfiak, az igazgatóhoz. Gedeon teljesen lecsillapodva, sőt nyájasan fogadott bennünket és kezdte magyarázni, mennyire nincs igazunk, amikor őt a vizsgálóbíró berendelése miatt elítéljük, mert ezzel lelkiismeretére hallgatva, csak kötelességét teljesítette. Érvelésével szemben hangsúlyoztuk, lehetetlennek tartjuk, hogy ennyire ne ismerné a törvényt és ne tudná, hogy egy sajtóügy az ítélet kimondásával végleg el van intézve. A fogházigazgató, amikor látta, hogy nem boldogul velünk, erélyeskedni kezdett. Ott akartuk hagyni, de előbb még közöltük vele, hogy az egész esetet írásban bejelentjük az igazságügyminiszternek, majd az eldönti, kinek volt igaza. Éppen ezt nem akarta azonban Gedeon. Ottmarasztalt bennünket és be akarta beszélni nekünk, hogy csak magunkat blamáljuk ilyen beadvánnyal. A vita során azután minden átmenet nélkül azt a kérdést intézte hozzánk, hogy — ha nem hisszük, hogy őt kötelességérzete vezette e lépésében — mit gondolunk, miért csinálta az egész dolgot?

— Azt hiszem — válaszoltam erre —, hogy ön ezt az egész törvényellenes dolgot legjobb esetben azért csinálta, hogy privát-ambícióból anyagot szolgáltasson a készülő új sajtótörvényhez, az igazságügyminisztérium sajtótörvényelőkészitő osztálya számára.

Ezzel a föltevésemmel Gedeon hajlandó lett volna a rá nézve rendkívül kínos ügyet befejezettnek tekinteni, amikor Juriga tótos kiejtéssel, harsányan és dühösen belesüvítette a beszélgetésbe:

— Kérem szépen, Kondor barátom nem mondta meg az igazát. Maga nem azért csinálta az egészet, hanem másért. Ha tudni akárjá: azért, hogy fölfelé érdemeket szerezzen!

Az igazgató fölugrott és fölháborodva kiabálni kezdett:

— Megtiltom maguknak, hogy becsületemben gázoljanak; ezért példás elégtételt szerzek majd magamnak!

A kínos szóváltást azzal a kijelentéssel fejeztem be, hogy elégtételt szerezni minden állampolgárnak joga van, ha tehát megbántottnak érzi magát, akkor indítson beesületsértési port az — állatmfoglyal ellen. Dr. Gedeon Emil ezt a tanácsomat — mint később kiderült — nem fogadta meg, ellenben vagy egy év múlva, válaszul a természetesen mégis elküldött panaszos beadványunkra, leirat érkezett nevemre az igazságügyminisztertől, amelyben őexcellenciája közölte, hogy kérésünkre megvizsgálta az ügyet és dr. Gedeon Emil államfogházigazgató elleni eljárás megindítására okot fennforogni nem lát.

Ezért a tényleges kis törvénysértésért tehát nem esett baja Gedeon Emilnek. Azért azonban, hogy a proletárdiktatúrát követő bosszúállás legdühöngőbb idejében szigorúan betartotta a fegyházi szabályokat és

megkövetelte alantasaitól, bogy emberséges módon bánjanak a politikai fegyencekkel, — elcsapták. Gedeonnak ez a nehéz időkben megnyilatkozó helyes, emberséges magaviselete kötelességemmé teszi, hogy annyi sok év után megváltoztassam akkori rossz véleményemet felőle.

A RENDŐRSÉG PETRÓLEUMOT SZEREZ

Ki nem emlékszik a jegyrendszerre? A világháború idején azoknak a szenvedéseknek, amelyeket a frontmögötti lakosság túlnyomórésze végigszenvedett, egyik főoka a szükségleti cikkek nagy hiánya volt, tetézve azzal, hogy a meglevő kevés elosztása sem volt igazságos. Ezen akartak a hatóságok a jegyrendszerrel segíteni. A jegyek nagy részére azonban egyáltalán nem lehetett semmit kapni, vagy csak nagyon ritkán. Voltak jegyek, amelyeket hetekig és hónapokig nem váltottak be; az élelmiszerek és egyéb szükségleti cikkek folyton fokozódó hiánya, így a jegyrendszer mellett is, sok családnak keserítette meg az életét s nem egy végképen kétségbeesett ember szeretett volna emiatt akár a harctérre is kiszökni, holott talán beszélni sem kell arról, hogy az ottlévő áldozatok helyzete legkevésbé sem volt irigylésreméltó ...

Egy ízben rettenetes elkeseredést okozott az a körülmény a budapestkörnyéki családok körében, hogy a petróleumjegyeket hónapokon keresztül nem váltották be. Tél volt, rövid nappalok, hosszú éjszakák és a lakosság nem juthatott petróleumhoz. A főváros környékének lakossága nagyrészben tagja volt az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek és ezek főleg — mégpedig

nagyon helyesen! — követelni tudó szervezett munkások voltak, akik azonban, tévesen, a szövetkezet irányitóit vonták felelősségre minden bajért. A háború okozóihoz: az államférfiakhoz, diplomatákhoz nem mehettek lármázni, jogos elégedetlenségüket tehát a szövetkezetben tették szóvá.

Mindent elkövettünk, mint máskor is, hogy a rajtunk kívüleső okokból előállott zavarokon segíthessünk és erélyesen követeltük illetékes helyen, hogy váltsák be az esedékes jegyeket. Sikerült is a megfelelő mennyiségű petróleumra kierőszakolnunk a kereskedelmi minisztérium utalványát. Azzal fenyegetőztünk, hogy a hadfölszerelési gyárakban dolgozó munkásság sztrájkba áll, ha nem teljesítik kívánságunkat; miután a viszonyok tarthatatlansága következtében a kormánykörök előtt ez már nem ment puszta fenyegetődzésszámba, hanem mint komoly lehetőséggel számoltak vele, ezért báró Harkányi kereskedelemügyi miniszter személyesen intézkedett, hogy a szövetkezet több vagon petróleumhoz jusson.

Azonnal kiküldtük a szövetkezet kocsijait a Budapesti Ásványolaj Részvénytársaság gyárába, hogy elhozzák a petróleumot, azonban üresen jöttek vissza azzal, hogy a gyár nem veheti figyelembe a miniszter utalványát, mert ami kevés kőolaj van, az kell a hadvezetőség részére. A dolog annál kellemetlenebb volt, mert már az összes fiókokban kihirdettük, hogy lesz petróleum, sőt egy küldöttségnek, amely a vármegyeházára ment panaszkodni, Hankovszky főügyész azt válaszolta, hogy menjenek csak nyugodtan haza, a szövetkezet már meg is kapta a petróleumot. Hankovszky nem tudta, hogy más az utalvány és más a petróleum, és hogy nagyobb úr a kapitalista vállalat, mint maga a miniszter,

Panaszra mentünk a minisztériumba; erélyesen lépteni fel és kijelentettem, hogy ez az ügy most már nem a mi ügyünk, hanem presztízs-kérdés a miniszter tekintélye szempontjából. Meg is ígérték a sürgős elintézést, de a gyár ezek után sem volt hajlandó kiadni a petróleumot. A kőolajharc harmadik napján azután jelentkezett nálam a szövetkezet Müller nevű főraktárnoka és közölte, hogy kint a gyárban egyik cégvezető bizalmasan azt az ajánlatot tette neki, hogy ha a szövetkezet nagyobb tételt rendel a gyár rosszminőségű gyertyáiból is, akkor Weiss igazgató úr azonnal kiadja nekünk a minisztériumtól kiutalt petróleumot. Ezt a galádságot el sem akartuk hinni és Weiss igazgató urat beugratva, valóban meg kellett győződnünk arról, hogy a főraktáros közlése megfelelt a tényeknek.

Erdélyi Mórral, a szövetkezet ügyvezető igazgatójával tanakodtunk, hogy mitévők legyünk? Fölvetettem azt az eszmét, hogy a petróleumot — miután most már bizonyos, hogy megvan — erőszakkal szerezzük meg, mégpedig minden gyertya-megrendelés nélkül. Sándor Lászlónak, az akkori főkapitánynak sok érzéke volt a szociális problémák iránt és bizonyosra vettem, hogy ha tőle erre a célra rendőri segítséget kérek, nem fogja azt megtagadni. Erdélyi hozzájárult tervemhez és én előzetes telefonbejelentés után haladéktalanul fölkerestem a főkapitányt. Ismertettem előtte az ügyet, amelynek jelentőségét Sándor László rögtön átértette, csak azzal nem volt tisztában, hogy mit tehet a rendőrség érdekünkben?

— Azt — válaszoltam —, hogy én ma délután kimegyek a szövetkezeti kocsikkal a gyárba és a rendőrség segédlete mellett, a szövetkezet alkalmazottaival, fölrakatom a petróleum-hordókat a kocsikra. A petróleumot mindjárt szétosztjuk a tagok közt s ezzel lecsil-

lapítjuk azt a nagy elégedetlenséget, amely kirobbanni készül.

A főkapitány elvben hozzájárult a rendőri segítség megadásához, azonban fölvetette azt az eszmét, hogy nem lenne-e elegendő, ha ő mint főkapitány telefonálna Szirmai Oszkár igazgatónak a Hitelbankba — ennek a banknak az érdekeltségéihez tartozott a petróleumgyár — és kérné tőle a dolog békés elintézését? Kijelentettem, hogy teljesen hatástalannak tartok minden ilyen kísérletet, mert a bankigazgató és a gyárigazgató, minthogy közös céljuk a profit-ráta lehető emelése, hamarosan megértik egymást és a rosszminőségű, drága gyertya megvásárlása nélkül ebből az intervencióból sem lesz petróleum.

— Ha azonban ön mégis telefonál Szirmainak — mondottam —, szíves engedelmével én meg fölhívom azalatt «Az Est»-et és cikket iratok arról, hogy ma délután a rendőrség segítségével erőszakkal elviszem a petróleumgyárból a jogtalanul és ugyancsak erőszakkal visszatartott petróleumot. Ez a cikk semmiesetre sem fog ártani és ha az ön telefonálása után már nem is lenne rá szükség, a közvélemény akkor is azt a fontos meggyőződést merítheti majd belőle, hogy Budapest főkapitánya minden rendelkezésére álló eszközzel igyekszik elősegíteni azt, hogy *a* lakosság jogos igényei kielégítést nyerjenek.

A főkapitány elfogadta az álláspontomat és mialatt ő a bankkal beszélt, megtelefonáltam az egész ügyet Tarján Vilmosnak, «Az Est» akkori rendőri riporterének és a cikk még aznap, teljesen intencióimnak megfelelően, meg is jelent a lapban. Sándor László közben a másik telefonon megmagyarázta Szirmai igazgatónak szándékomat, aki erre fűt-fát megígért és csakugyan intézkedett is a petróleum kiadatása iránt. Amire vissza-

érkeztem a szövetkezet irodájába, már jelentkezett telefonon Weiss petróleumgyári igazgató és szinte könyörgött Erdélyi elvtársnak, hogy legyen szíves és azonnal, de azonnal küldje el a kocsikat a petróleumért, mert amilyen energikus ember ez a Kondor titkár úr — mondotta —, még kitelik tőle, hogy délután valóban rendőrökkel jön el érte.

A petróleumot még aznap megkaptuk, nyomban szét is osztottuk; ettől az időtől fogva ha a szövetkezet valahol utalvánnyal árukért jelentkezett, biztos volt, hogy a lehetőség szerint semmi akadály nem gördült annak kiszolgáltatása elé.

A GYORS TŰZOLTÓSÁG

Az 1912-ik év Szilveszter napján gróf Andrássy Gyula, akkori belügyminiszter, kínosan meglepő újévi ajándékkal kedveskedett a budapesti szervezett munkásságnak: váratlanul felfüggesztette az összes szakszervezetek működését. A rendelkezés híre délben érkezett meg és futótűzként terjedt végig a fővároson, nagy nyugtalanságot okozva a munkásság körében. Az elkeseredés akkora volt, hogy tartani kellett kirobbanásától. A pártvezetőség természetesen nyomban összeült, hogy a belügyminiszter merényletére megadja a megfelelő választ és első, kezdő lépésnek tiltakozógyűlések tartását határozta el Szilveszter-estére. A kiküldött szónokok azt az utasítást kapták, hogy az esti népgyűlések hallgatóságával határozati javaslatot fogadtassanak el, amely szerint ha a miniszter záros határidőn belül nem vonná vissza rendeletét, az általános sztrájkot fogják proklamálni.

Noha úgyszólván idő sem volt az aznap esti harminc gyűlés kellő előkészítésére, rég voltak ilyen sikerült gyűléseink. Minden helyiség, ahol gyűlést hirdettünk, tömve volt, sőt az utcán külön gyűléseket kellett tartanunk; a lelkesedés és elszántság tetőfokát érte el, hiszen a szervezett munkásság védőbástyáit, a szakszervezeteket akarták ezzel a reakciós rendelettel megsemmisíteni.

A Bezerédy-utcában, a Szikszai-féle vendéglőben rendezett gyűlésre, mint annak előadója, jóval a gyűlés kezdete előtt én érkeztem oda, de alig tudtam már keresztültörni a tömegen, hogy az előadói pódiumra juthassak. A hangulat roppantul elkeseredett, tüzes volt; Pelczéder Ágoston, a párt korán elhunyt kiváló harcosa elnökölt a gyűlésen, aki, mikor megadta a szót, a fülembe súgta:

— Kondorkám, tüzelj, gyújts, ahogyan csak tudsz!

Bizonyára ezeknek a szavaknak és a tömeg lelkes, tüzes viselkedésének közvetlen hatása, valamint talán annak a tudatalatti gondolattársulásnak hatása alatt, amelyet az a körülmény keltett bennem, hogy a központi tűzoltóság kunutcai főlaktanyájának közvetlen közelében volt a gyűlés színhelye, így kezdtem beszédemet:

— Fájlalom, hogy nem vagyok vulkán és nem tudok tüzet okádni, nem tudok mindent lángba borítani és mindent, de mindent fölperzselni, válaszul a belügyminiszternek a munkásság ellen elkövetett merényletére ...

Be se fejeztem még a mondatot, amikor végszóra — mintha csak színpadon rendezték volna — arra robogott három tűzoltókocsi és a tűzoltók éppen a gyűlés színhelye előtt jelezték az ismert kürtszóval, hogy valahol tűz van.

A gyűlés hallgatósága — a tárgy komolysága ellenére — harsány kacagásba tört ki a tüzes szavak és a tűzoltók megjelenésének ilyen véletlen összetalálkozása miatt; magam is nevettem, de rögtön hozzá kellett látnom a helyzet megmentéséhez, mert a gyűlés komolysága erősen veszélyben forgott. Éppen ezért, a derültség ellenére is, folytattam beszédemet:

— Látják, tisztelt elvtársaim, így van a munkás-

ság a kapitalista rendszerrel. Ha fáj nekünk valami, ha följajdulunk az elnyomatás ellen, ha a jogtalanságot igyekezünk ellensúlyozni valamiképen, akkor föllángolásunk szent tüzét a kapitalista rendszer siet rögtön eloltani hatóságaival, rendőrségével, bíróságával. Sajnos, ez mindig sikerült is neki idáig. Ha azonban szervezkedésünk fejlesztésével minden elnyomott munkás erejét és lelkesedése tüzét összpontosítjuk, akkor jöhet majd a kapitalista világ egész tűzoltósága, mind kevés, erőtlen és gyönge lesz ahhoz, hogy lángoló lelkesedésünket elfojtsa ! ...

Taps és éljenzés jelezte, hogy sikerült a gyűlést visszaterelnem az ügyhöz méltó komolyság vágányára.

Gyűléseink ezen a napon egyidőben fejeződtek be és a résztvevők, előzetes megbeszélés szerint, utcai tüntetést rendeztek a gyűlések befejezése után olyan sikerrel, hogy gróf Andrássy Gyula rövidesen kénytelen volt visszavonni úgynevezett «liberális» és «európai» felfogását annyira megszégyenítő rendeletét.

A RENDŐRI IGAZOLVÁNY

A hatósági rendeletek és intézkedések kétes értékű virágoskertjében — erről meggyőződtem elégszer, miközben keresztül-kasul jártam Magyarországot, hogy a szociáldemokrácia eszméit hirdessem — a legtarkább színekben pompáznak a megdöbbentő képtelenségek exotikusnál exotikusabb bimbói és a legelképesztőbb lehetetlenségek fantasztikusnál fantasztikusabb dísznövényei. Ilyen helyzetben számos gyűlésen valóságos közelharcot kellett folytatnom a hivatalos emberekkel és közben arra a szilárd meggyőződésre jutottam, hogy buzgó tevékenységük és furcsa intézkedéseik, amelyekkel a szervezkedés vetését letiporni igyekeznek, nem annyira gonoszságból, minit inkább korlátoltságból és tudatlanságból fakadnak. Persze, a kivétel itt is feltétlen tiszteletet parancsol...

A képtelen és lehetetlen intézkedések versenyében a pálma föltétlenül Szabó József pancsovai rendőrkapitányt illeti meg véleményem szerint, mert új és abszolút eredeti mesgyét vágott a szólásszabadság illuzóriussátevésének, elkobzásának amúgy is túlszéles országútján.

Amikor lent jártam Pancsován, a Temes partján tartottunk népgyűlést, amelyre, minthogy hosszú évek után az első volt, ezrével sereglett a helybeli lakosság.

A rendőrkapitány eléggé barátságtalanul fogadott és azzal kezdte tevékenységét, hogy fölszólított:

— Tegye le az esernyőjét az asztalra!

Első pillanatban azt hittem, hogy tréfál, de arckifejezése elárulta, hogy erről szó sincs. Véres komolysággal ragaszkodott ahhoz, hogy magammal hozott esernyőmet letegyem az előadói asztalra. Már csak ösztönös ellenszegülésből is kereken megtagadtam kívánsága teljesítését, amire kijelentette, hogy ha nem fogadok szót, akkor nem engedélyezi a gyűlést. Vigasztalásul hozzátette, hogy nemcsak tőlem kívánja ezt meg, hanem az összes jelenlévők kötelesek lesznek botjaikat és esernyőiket, rendőreinek őrizetére bízva, az asztalra rakni. Megállt az eszem, hogy a főkapitány, aki — úgylátszik — verekedéstől tartott, így akarja ezt megakadályozni. De miután a gyűlés betiltását ilyen apróság miatt nem lett volna érdemes kiprovokálni, túltettem magam az egészen és kértem a hallgatóságot, teljesítse a főkapitány úr fura kívánságát. Ragyogó napsütés volt s így csak kevés esernyő és boit került az asztalra ...

A rendőrkapitány diadalmas pillantást vetett a botokra és esernyőkre, mintha valami külellenség teljes tüzérségi parkját sikerült volna hadizsákmányolnia; öröme láttára elmúlt kezdetben érzett bosszankodásom, mert azt gondoltam, hogy e koncesszió fejében a gyermekded lelkületű főkapitány most már legalább nem fogja sokat zavarni a gyűlést. Föltevésem azonban csődöt mondott. Mihelyt a gyűlés elnöke bejelentette, hogy a Budapestről kiküldött referens én vagyok, a rendőrkapitány a következő fölszólítást intézte hozzám:

— Mutassa a rendőri igazolványát!

— Micsodát? — kérdeztem megdöbbenve.

— A rendőri igazolványát — ismételte magától ér-

tetődő arccal a főkapitány —; ha nincs rendőri igazolványa, akkor nem tarthat itt nyilvános beszédet.

Közben a tömeg türelmetlenkedni és zajongani kezdett, mivelhogy a hátrább állók nem tudták, mi történik, csak azt látták, hogy valami zavar van. Én — abból kiindulva, hogy ilyen csodabogárral, aki rendőri igazolványt követel a szocialista szónoktól, úgysem lehet gyűlést tartani — úgy tettem, mintha belenyugodtam volna abba, hogy rendőrségi igazolvány nélkül nincs jogom beszélni, csak arra kértem a főkapitányt, engedje meg, hogy pár szóval bejelenthessem a gyűlés elhalasztását. Szabó főkapitány beleegyezett ebbe és így módot adott arra, hogy eljárásáról kritikát mondjak, körülbelül a következő gondolatmenettel:

— A gyűlést, tisztelt elvtársak, ezúttal nem tartjuk meg és addig nem is tartunk Pancsován gyűlést, amíg a belügyminiszter úr ki nem oktatja főkapitányát, hogy nemcsak törvénytelen, hanem nevetséges dolog is tőlem rendőri igazolványt követelni. Ha a főkapitány úr rövidlátó, vegyen cvikkert és akkor majd nem fogja összetéveszteni a szocialista szónokot az igazolványos nővel. Tessék tudomásul venni, hogy a szocialista szónok egyetlen igazolványa a meggyőződése, az pedig beszédében nyilvánul meg. úgy látom, hogy a főkapitánynak kellene igazolnia, hogy megtanulta a törvényt; amit tőlem követel, az fölháborító: tudatlanságra és hozzánemértésre vall. Ha ezen a gyűlésen valakinek igazolványra van szüksége, az nem én vagyok, hanem a főkapitány úr, mert neki kellene igazolnia — amit ennyi tudatlanság után nehéz elhinni, hogy törvénytismerő főrendőr! ...

A főkapitány a hallgatóság tomboló éljenzése kőiben tiltotta be a meg sem kezdett, illetőleg elhalasztott gyűlést. A tömeg egyrésze azonban a földmunkásszerve-

zetbe vonult, ahol azután azon a címen, hogy ez zárt helyiség, gyűlés helyett előadást tartottam. Ezt már nem akadályozhatta meg Szabó főkapitány, ellenben annyira megijedt, hogy még a helyőrséget is készenlétbe helyeztette az előadás tartamára.

Hónapok múlva a fővárosi államrendőrségnek a magyarországi munkásmozgalomról kiadott hivatalos évkönyvében azt olvastam, hogy Pancsováról örökre ki vagyok tiltva. Mit felelhettem erre: a legközelebbi vasárnapra gyűlést hívattam össze Pancsován, amelyen, mint kitiltott, gyűlési szónoknak megjelentem. A városban kiragasztott plakátok már napokkal előbb hirdették, hogy ki lesz a gyűlés szónoka és megérkezésemet a hajóállomásnál már több száz főnyi tömeg várta. Kíváncsi voltam, mi fog történni?

A gyűlés színhelyén ott találtam Szabó József főkapitány urat, aki — mintha mi sem történt volna — szívélyesen üdvözölt; az esernyőket ezúttal elfelejtette beszedetni, sőt az «igazolvány» szót is mintha kiradírozta volna fejéből. Csendes viselkedéséből, fatalista arckifejezéséből és abból, hogy meg sem kísérelte a gyűlés lefolyását zavarni, rögtön láttam, hogy orrot kaphatott fölülről a múltkori eset miatt, alkalmasint főleg a katonaság indokolatlan igénybevételéért. Mintha egy másik Szabó József ült volna a gyűlésen, olyan, akinek szinte a vérébe ment át a gyülekezési és szólásszabadság legkifogástalanabb értelmezése és védelmezése.

A gyűlés után úgy éreztem, hogy legalább is ugratnom kell kissé a főkapitány urat struccpolitika ja miatt, amelyet kitiltásommal szemben tanúsít és ezért megkérdeztem tőle:

— Szokta olvasni a főkapitány úr a budapesti államrendőrség évkönyvét az országos szocialista moz-

galomról? Tudja-e, hogy az abban közöltek szerint örök időkre ki vagyok tiltva Pancsova szabad királyi város területéről? Ha tudja és tudnia kell, hiszen az ön intézkedése alapján történhetett csak kitiltásom, akkor miért hagyott beszélni a gyűlésen és miért nem teljesítette kötelességét? Miért nem tartóztatott le tiltott visszatérés cimén?

A főkapitány lesütött szemmel szenvedte végig ezt a vesszőfutást, majd rezignáltan kijelentette, hogy hagyjuk ezt a dolgot, hiszen múltkori viselkedését mostani előzékenységével — reméli — teljesen jóvátette. Kitiltásomra vonatkozólag pedig csak annyit mondhat, hogy azt nem vezette keresztül s ebben az ügyben a belügyminisztériumnak tett jelentéstételen kívül nem történt egyéb ...

Így voltam én Pancsováról egyidőben kitiltva és mégsem kitiltva.

VIZSGÁLATI FOGSÁGOM

Azt hiszem, minden fogházviselt elvtársam egyetért velem abban, hogy a legkellemetlenebb fogság a vizsgálati fogság. Jogerős ítélet után pontosan tudja az ember, hogy mikor kezdődik és mikor végződik büntetése, a vizsgálati fogság azonban azt jelenti, hogy csak a kezdő időpont ismeretes, azonban a fogolynak még csak sejtelme eines róla, hogy vizsgálati fogsága címén meddig lesz szerencséje a fogház vendégszeretetét igénybevenni. Ez a bizonytalan állapot sok kellemetlenségnek kútforrása; ilyenkor a vizsgálati fogoly sohasem rendezkedik be kellő módon, mert minden percben várja szabadulását, ami — erről minden vizsgálati fogoly szentül meg van győződve — nem késhet soká...

Ilyen vizsgálati fogoly lett belőlem 1912 június havában, a nagyváradi Gabona-téren tartott gyűlési beszédem elismeréseképen. Néhány héttel előbb, május 23-án ment keresztül a budapesti munkásság a vérkeresztségen a választójog kivívásáért folytatott hősi harcában, felejthetetlen emléket teremtve ezzel magának. A nagyváradi munkásság méltó akart lenni ezekben a nehéz időkben a budapesti elvtársakhoz és ugyancsak hatalmas tüntetést rendezett az általános, titkos választójogi harc kimélyítése érdekében.

Vagy tízezer munkás jelent meg a gyűlés szín-

helyén, akik erőshangú és valóban izgató tartalmú beszédem után teljes rendben és csendben indultak a város belső része felé, hogy követelésüknek néma, de impozáns formában ezzel a fölvonulással is súlyt adjanak. A rendőrség tapintatlan és brutális beavatkozásával provokálta a tömeget, amely erre féktelenül tüntetni kezdett. Kövekkel dobáltak és bezúzták az ablakokat gróf Tisza István palotájának és a vármegyeháznak alig maradt ép ablaka — és így a rendőrségnek kemény másfélórai munkájába került, hogy újból helyreállítsa az általa megzavart nyugalmat a városban.

A zavar és fölfordulás akkora volt, hogy mindenki forradalomról beszélt, sőt ilyen hírek terjedhettek el Budapesten is a nagyváradi eseményekről, mert este, amikor a Royal-kávéházban ültem, fölhívott telefonon a «Világ» szerkesztősége, hogy egészen hiteles forrásból tudakolja meg, mi is történt tulajdonképen? Alig kezdtük a beszélgetést, felszakította a kávéházi telefonfülke ajtaját dr. Friedländer ismert nagyváradi ügyvéd és közölte velem, hogy értem jött a rendőrség. A «Világ» szerkesztőségének azért még bemondtam a telefonba, hogy legnagyobb sajnálatomra nem állhatok tovább rendelkezésükre hirtelen beállott letartóztatásom következtében. Utána az értem kiküldött rendőrtisztviselővel átmentünk a kávéházból a rendőrségre. Nyomban kihallgattak, majd ennek végeztével nyilvános erőszak elkövetésére való fölbujtás címén letartóztattak. Rettenetesen piszkos cellába, kemény priccsre kerültem és miután ehhez még hozzájárult, hogy az izgalmak hatása alatt egész komoly rosszullét fogott el, orvost kértem.

A nagyváradi rendőrség orvosa dr. Berkovics René volt, a Társadalomtudományi Társaság helybeli kimagasló tagja, tehát progresszív gondolkozású férfiúnak gondolhattam, ilyenformán tehát bizonyosra vettem,

hogy kérésemet: — engedtessék meg, hogy a kemény prices helyett ágyban feküdjek — minden további nélkül teljesíteni fogja. A progresszív gondolkodású férfiú azonban nem találta kéréseméit teljesíthetőnek és, noha fokozott szívműködésemet megállapította, kijelentette, hogy a prices egyáltalán nem lesz káros hatással egészségemre. (Amikor később eljárásáért kérdőre vonták, azzal védekezett, hogy miután ő rendőrorvos létére progressziv ember hírében áll és ráadásul még zsidó is, nem tehetett nekem, a szocialistának szívességet.)

Másnap átkísértek az ügyészségre, ahol Baróthy Pál királyi főügyész, Tisza István meghitt embere, fölolvasta előttem az előzetes letartóztatást elrendelő végzést és kihirdette a vizsgálati fogságot. Kérelmemre nyomban elvittek dr. Grósz Menyhért fogházi orvoshoz, aki nagyon kedves urnák mutatkozott és nagyon jólesett a progressziv Berkovica doktorral szerzett tapasztalataim után, amikor — noha ismert munkapárti korifeus volt — biztosított jóindulatáról és megígérte, hogy minden lehetőt megtesz majd helyzetem megkönnyítésére. Becsületesen meg is tartotta ígéretét, olyannyira, hogy valamelyik haszontalan fogházőr be is árulta ezért a főügyésznek.

A vizsgálati fogság kellemetlen volt! Védőm, dr. Friedländer, tőle telhetően siettette letartóztatásom ellen beadott föllebbezésünk tárgyalását és jellemző, hogy már azt kimondhatatlan boldogságnak éreztem, amikor kedden értesültem arról, hogy szombaton dönt a vádtanács további fogvatartásomról.

Fogságom első napján este hét óra felé kopogtam az őrnek, hogy eresszen ki a cellából és kísérjen oda, ahová köztudomás szerint még az amerikai petróleumkirályok sem járnak automobilon. Az őr a figyelőlyukon keresztül azt válaszolta, hogy a fogház-szabály-

zat szerint már éjszaka van s ezért szó sem lehet kérésem teljesítéséről, mert éjszaka nem hagyhatják el a foglyok cellájukat. Dühösködtem és követeltem tőle, hogy azonnal küldje ide a fogházfelügyelőt. Félóra múlva hallom aztán, hogy kívülről leveszik cellám ajtajának vasrúdját, majd kinyílt az ajtó és belépett rajta a fogházfelügyelő egész suite-jével, hat darab marcona fogházőrrel. Köszöntésemet egyszerűen nem viszonozta, hanem kurtán rámförmedt:

— Mit akar?

Újból köszöntöttem, de minthogy ezúttal sem köszönt vissza, szó nélkül hátat fordítottam az egész társaságnak és kinéztem a cella ablakán. A fogházfelügyelő dühbe jött, utasította egyik emberét, hogy fordítson vissza, arccal feléje. Nem vártam ezt be, hanem megfordultam és azzal a kijelentéssel, hogy itt még ezt is el kell tűrnöm, megmondtam kívánságomat. A felügyelő erre még jobban dühbe gurult, ordítozni kezdett, hogy mirevaló a kübli a cellában és végül fegyelmi büntetéssel fenyegetett meg, amiért ilyesmi miatt zavarni mertem.

— Nem engedem ki — üvöltötte —, maga itten fogoly, hogy mert ezért hívatni? Azt hittem, hogy legalább is halálosan beteg...

Most már én is kijöttem sodromból és miután alaposan megmondtam véleményemet higiéniai nézeteiről, kijelentettem:

— Ami pedig azt illeti, hogy azért hívattam volna önt, mert halálos beteg lennék, tessék tudomásul venni, hogy ha beteg vagyok, akkor a fogházorvosért küldök. A fogházfelügyelőt csakis ilyen ügyekben hívatom...

Hogy félreértés ne legyen, azt is megmondtam, milyen ügyekben. Majd megpukkadt, és hogy erősen megtépázott tekintélyét legénysége előtt helyreállítsa,

kiadta az utasítást, hogy másnap vigyenek rapportra a fogházügyészhez. El is vittek, az ügyész rendreutasításban részesített s a dolog ezzel a lovagiasság szabályai szerint befejeződött.

Poétikusabb emlékem is maradt vizsgálati fogságom idejéből. Naponta egy órát kellett ugyanis fogolytársaimmal együtt sétálnom a fogházudvarban; aki a libasorban előttem sétált, rablógyilkos volt, aki pedig hátam mögött levegőzött, mint kiszabadulásom után megtudtam, sikkasztó körjegyző-zsentlmen. A fogházzal szomszédos vármegyeház elsőemeleti alispán-lakásából kényelmesen le lehetett látni a fogházudvarra. Második sétám alkalmával észrevettem, hogy a nagyváradi zsentriasszonyok korzó helyett az alispáni lakás ablakaiban adtak egymásnak találkozót és azzal szórakoznak, hogy engem, a póruljárt szocialista izgatót, gúnyos nevetéssel, kárörvendő és provokáló pillantásokkal fixírozzanak.

Ez ugyan bosszantott, de én azért nyugodt önérzettel, dacosan néztem szembe velük és egyszer csak észrevettem, hogy egyik női szempár nem ilyen szándékkal nyugszik rajtam, inkább mintha vigasztalni akart volna ... Tizenöt-tizenhatéves leányka lehetett, és arcán — ellentétben a gyűlölködő és kicsinyesen kárörvendő grimaszokkal —, minél tovább néztem, annál inkább a jóindulat és a sajnálkozás jeleit fedezhettem föl. Kimondhatatlanul jólesett ez, különösen azért, mert másnap megfigyeltem, hogy a leányka nagyon örül, amiért a többiektől elütő kedvességét észrevettem, másrészt hogy a gúnyos és gyűlölködő pillantások egyszerűen lepattannak rólam. Ennek az egyetlen szempárnak kedves megnyilatkozása oly jólesett nekem, hogy másnap már türelmetlenül vártam a körsétát, csakhogy megint láthassam, és már hajlandó voltam elhinni magamnak, hogy a vizsgálati fogság nem is

olyan borzalmas, mint ahogyan az ember azt az első pillanatban gondolná ...

Azt is mondhatnám, hogy sajnos, de valójában már csak két további napon gyönyörködhettem a kisleány emberi szolidaritásának jóleső megnyilvánulásában, mert pénteken délután, négynapi vizsgálati fogság után, ütött szabadulásom órája. A vádtanács ugyan szombat déli ülésére tűzte ki ügyem tárgyalását, azonban pénteken mégis soronkívül elővették, oly sietséggel, hogy még védőmet sem értesítették róla és csak a vádtanácsi végzés végrehajtásából tudtam meg, hogy elrendelték szabadlábrahelyezésemet. A feltűnő gyorsaságnak és a kedvező elintézésnek az volt a magyarázata, hogy a nagyváradi munkásság péntek estére gyűlést jelentett be, amelyen az általános sztrájkot akarták proklamálni arra az időre, amíg én vizsgálati fogságban maradok. Hogy ez be ne következzék: inkább kiengedtek.

Az ügy teljességéhez tartozik, hogy ebből a nagyváradi szereplésemből kifolyólag a törvényszék hathónapi börtönre ítélt, amelyet a királyi kúria, mint a legfelsőbb föllebbezési fórum — 1914 július harmincadikán! — véglegesen jóváhagyott. Az ítélet végrehajtását a világháború idejére fölfüggesztették; a győzedelmes októberi forradalom, majd a gyönyörűen fejlődő magyar munkásmozgalmat sok évvel visszavető proletárdiktatúra alatt természetesen szintén nem kellett a hat hónapot leülnöm. Már több mint két éve száműzetésben éltem, amikor a budapesti törvényszéken keresztül megkaptam az oradeamarei (nagyváradi) ügyészség románnyelvű végzését, amely szerint a román király kegyelemben részesített és büntetésemet végleg elengedte.

CSENDŐRI ELISMERÉS

Elvtársi körökben az a nézet, hogy ha valamelyik szónok beszéde tetszik a kirendelt hatósági közegeknek, akkor a beszéd — rossz, az elismerés pedig egészen furcsa érzést termel. A jó beszéd legbiztosabb mértéke, hogy dühbe hozza .a hivatalos ellenőrző szerveket és csak a hallgatóságnak tetszik, míg a rossz beszédnek csalhatatlan ismertetőjele, hogy a hatósági emberek utólag megdicsérik, vagy éppen gratulálnak utána a szónoknak. Ilyenkor hiába tetszett a beszéd esetleg a hallgatóságnak is, a szónok meg van róla győződve, hogy ez alkalommal nem úgy beszélt, mint kellett volna. A szocialista párt agitátorai nem is szoktak dicsekedni a- hatósági közegek elismerésével.

Ennek ellenére: büszke vagyok arra a dicséretre, amelyet a szolnoki pártszervezet gyűlésén kaptam egy csendőrtől. A gyűlést a Lopoosni-féle vendéglőben tartottuk, de mielőtt megkezdődött volna — az egybehívó elvtárs éppen a jelenlevők üdvözlésére készült —, odajött hozzám a gyűlésre kiküldött csendőrőrs vezetője és megkérdezte, hogy én leszek-e a gyűlés szónoka? Amikor igennel válaszoltam, kijelentette, hogy ő már hallott engem Jászapátiban beszélni, tehát tartsuk csak meg a gyűlést nyugodtan nélkülük, mert inkább elmegy legénységével a többi kocsmákba, ahol részegek duhaj-

kodnak és verekednek, mert ő jól tudja, hogy ott nagyobb szükség van rájuk, minit itt.

Kimondhatatlan meglepetéssel hallgattam az örsvezető beszédét; nem tudtam mire vélni elhatározását és azt hittem, hogy talán részeg. Azonban amikor megkérdeztem, hogy miért cselekszik így, színtiszta józansággal jelentette ki:

— Múltkori beszéde, amit meghallgattam, a nép érdekében szólott. Biztosan most is olyan igazságokat fog mondani, mint akkor; mi keresnivalónk van akkor nekünk itt ezen a gyűlésen?

Tisztelgett, sarkonfordult és elvonult csendőreivel. Dicséretét a föntebb kifejtettek ellenére sem szégyenlem; azt hiszem ez az a bizonyos kivétel, amely megerősíti a szabályt.

A SZEKSZÁRDI VÁLASZTÁS

Tolnai, de különösen báttaszéki elvtársaink mindenáron ragaszkodtak ahhoz, hogy választókerületükbe — a szekszárdiba — szocialista jelöltet küldjön a központ, ahelyett hogy az ellenzéki jelölt támogatását rendelné el. Kívánságukat azzal indokolták, hogy a gyalázatosan szűk választójog mellett is vannak vagy kétszázan, akik szavazati joggal rendelkeznek. Itteni elvtársaink ugyanis legnagyobbrészt kőművesek voltak, akik a munkaidényt Westfáliában dolgozták végig és a félretett márkákból csaknem mind szereztek odahaza pár hold földet, s így fizették a a választói jogosultságot biztosító huszonegykoronás állami egyenes adót. Miután a szekszárdi kerület határos volt a kölesdivel, amelynek már jelöltje voltam, a párttitkárság úgy intézkedett, hogy «enyém» legyen ez a kerület is.

Szekszárdi ellenjelöltjeim: Boda Vilmos függetlenségi párti ügyvéd és az ugyancsak a függetlenségi párthoz tartozó Szabó Károly református lelkész voltak. míg Szabó nyíltan és köntörfalazás nélkül az általános titkos választójog hívének vallotta magát, addig Boda — bízva abban, hogy a választókerület, amelyet már vagy húsz éve képviselt az országgyűlésen, úgyis megint mellé áll — állást foglalt a választójog ellen. Az azóta nagy karriert befutott megállapítás, hogy «a titkos választó-

jog nem fér össze a magyar ember nyílt természetével és egyenes jellemével», Boda Vilmostól ered.

Erőteljes agitáció közben közeledett a választás napja. Természetesnek vettük, hogy a tulajdonképeni küzdelem Boda és Szabó között dől majd el és hogy a választás eredménye kevés szavazaton fog csak múlni. Elhatároztuk tehát, hogy Bodával szemben Szabót támogatjuk, mint az általános titkos választójog hívét. Előterjesztettem tehát, hogy a szavazás megkezdésekor csupán a bizalmi tisztségeket betöltő három elvtárs adja le rám szavazatát, a kerületben ezidőszerint ott-tartózkodó hetvenhat választónk pedig várjon a záróráig és ha szükség lesz rá, az utolsó percben szavazzanak le Szabóra. Az elvtársak elégedetlenkedtek javaslatom miatt és nehéz munkámba került meggyőzni őket arról, hogy magasabb szempontból fontosabb győzelemhez juttatni a választójog egyik hívét, mint az, hogy én nyolcvan, vagy akár kétszáz szavazatot is kapjak, de ugyanakkor a választójog ellensége győzzön.

A választás napján nagy volt az izgalom Szekszárdon; a sorsolás következtében a Kondor-pártnak kellett megkezdeni a szavazást. A megállapított huszonötös turnus helyett — megbeszélésünk értelmében — csakis a három bizalmiférfi szavazott le. A Boda-párt gyanúsnak találta a dolgot — hiszen tudták, hogy jóval több szavazóm van — és roppant erőfeszítéssel este hat órára már valóban vezetett Boda annyi szavazattal, hogy elvtársaink ennek ellensúlyozásaképen most már Szabóra kellett hogy leszavazzanak.

Boda kortesei hordágyon hozták a betegeket leszavazni; közvetlenül a záróra előtt Bodának 1011, Szabónak 1008 szavazata volt, nekem pedig — három. Izgalmasabb szituációt elképzelni sem lehetett, hiszen ha Bodáék egyetlenegy voksot fölhajtanak még, megvan

az abszolút többségük — 1012 szavazat több lett volna eggyel, mint a két ellenjelölt szavazatainak összessége —, azonban akárhogy erőlködtek, nem találtak más választót, aki még nem szavazott le, csak a választási elnököt. Az pedig — az egyik helybeli közjegyző — kijelentette, ha őt nagyon kényszerítik, akkor Kondor Bernátra szavaz. Ezt a «csúfságot» azonban mégsem akarta megcselekedni, hát kitolták a zárórát tizenöt perccel. Vonatom indulása miatt, sajnos, nem várhattam be a nagyon mulatságos színjáték végét — rendkívül fontos ügyben másnap korán reggel Budapesten kellett lennem —, hanem a kelenföldi pályaudvarra beérve, első dolgom volt újságot venni és megnézni benne a szekszárdi választás eredményét. Kéjes gyönyörűséggel olvastam, hogy Bodáék nem tudták előkeríteni azt a szükséges 1012-ik szavazót és három igénytelen szavazatom miatt pótválasztásra kerül a dolog a szekszárdi kerületben. Képviselőjelölti tekintélyem ide, képviselőjelölti tekintélyein oda, olyan hangosan kezdtem nevetni a pályaudvaron, hogy az utasok megálltak és megbámultak, azt hitték, hogy megőrültem.

Budapesten azután mindenki gratulált «sikeremhez», hiszen a negatívum területén kétségtelenül én értem el a legnagyobb és legkomolyabb eredményt. úgy néztek rám az emberek, mintha legalább is — megválasztottak volna.

A pótválasztáson természetesen Szabó lelkészt támogattuk Bodával szemben, aki újabb gyűlésein sietett kijelenteni, hogy választójogi álláspontját revízió alá vette és ő is hajlik a kor követelményei: az általános titkos választójog felé. Mindez már nem használt és nem használt az sem, hogy a május elsejei ünnepség alkalmával .átrándult Bonyhádra és harmincezer koronát ajánlott föl az ott szónokló Baron Ede elvtársnak párt-

célokra, ha én a kerület választóit, a párt utasítására, nyílt levélben fölszólítom, hogy szavazzanak rá.

— Kondor urnák nem mertem ezt az ajánlatot tenni — magyarázta Baronnak —, mert sok fiatalos temperamentumot tapasztaltam benne, de mi mindketten öreg emberek vagyunk és csak megértjük egymást ...

Jó öreg Baron elvtársunk természetesen megmagyarázta B ódának, hogy ő az ilyen dologban a fiatalsággal tart és minthogy egy kis temperamentumért kora ellenére sem megy a szomszédba, azt tanácsolta neki, jó lesz, ha továbbáll ezzel az ajánlattal.

A pótválasztáson elvtársaink erőteljes segítsége száznegyvenhét szavazattöbbséggel győzelemre juttatta Szabót, aki bár nem sok vizet zavart a parlamentben, de azért mindvégig híven kitartott az általános választójog mellett. Szegény Boda Vilmos pedig kevéssel a választás után meghalt; úgylátszik nem tudta elviselni az életet mandátum nélkül.

A HALOTT RENDŐRKAPITÁNY

Aki sok embert ismer, azzal gyakran megtörténik., hogy találkozik valakivel, köszönnek egymásnak, a legbarátságosabban beszélgetnek és közben fogalma sincsen arról, hogy kicsoda is lehet az illető? Ennek a lehetősége nálunk, szocialista agitátoroknál, fokozott mértékben fönnáll, hiszen hétről-hétre más városban kellett beszédet tartanunk, legföljebb egy-egy napot időztünk egy helyen és ilyenkor több száz emberrel ismerkedtünk meg, akiknek nevét, arcát igazán lehetetlenség volt azután emlékezetben tartani. Amikor hónapok, sőt évek múlva fel-felbukkant valahol egy ilyen régi «ismerős», komikus, de sokszor kellemetlen helyzetbe került az ember — saját hibáján kívül ...

Egy alkalommal Budapesten az Opera előtt megszólított egy ismerős úriember, barátságosan üdvözölt és szóbaelegyedett velem. Arcára emlékeztem, sőt abban is bizonyos voltam, hogy már együtt is voltunk valahol, de vájjon hol és mikor? Ilyenkor az üdvözlés melegségének fokát és a társalgás tempóját a nyájas ismeretlen-ismerős szokta diktálni; ezúttal nyomban a legszívélyesebb társalgásba kezdtünk. Barátom megállapította, hogy kitűnő színben vagyok és nagyon örül a viszontlátásnak, de még jobban örülne, ha Nagybecskereken újból találkoztunk volna, ahol az emberek még mindig

emlegetik azt a lampionos menetet, amellyel a szervezett munkásság várt a vasútnál és beszédemet, amelyet a Gabona-téren mondottam. A bőbeszédűség egyébként unalmas, de ezúttal köszönettel nyugtáztam magamban, mert megtudtam belőle, hogy nagybecskereki emberrel állok szemben, akit nem kell elvtársnak szólítanom, mert, miután per «szervezett munkásság» beszél a szocialistákról, nem tartozhatik közénk, hanem alkalmasint csak valami polgári jóakarónk. Most már tudtam körülbelül, hogy miről kell beszélnem. A fényesen sikerült nagy népgyűlés után megismerkedtem a nagybecskereki polgári társaság több tagjával, sőt egy estét is töltöttem körükben, fölsoroltam tehát azt a pár nevet, amelyekre vissza tudtam emlékezni és megkérdeztem, hogy vannak, mit csinálnak? Közben eszembe jutott, hogy valakitől hallottam, vagy olvastam, hogy a nagybecskereki rendőrkapitány, az, aki — amikor lent jártam — a népgyűlésen szolgálatot teljesített, meghalt azóta. Sajnálkozó arccal és alaposan elparentáltam és megkérdeztem barátomtól:

— Mi baja volt annak a szegény Kupuszarevicsnek?

—· Miért? — kérdezte ő elnyúlt arccal.

— Hát hogy ilyen fiatalon meghalt! Pedig olyan rendes, jóravaló ember volt...

Barátom, aki maga az általam holtnak vélt rendőrkapitány volt, elsápadt, egyet nyelt és én rögtön láttam, hogy bakot lőttem. Ismerősöm ugyanis kissé sértődötten és erőltetett nevetéssel kezdett tiltakozni:

— De Kondor úr, az isten áldja meg, ne viccelljen ilyen dolgokkal. Akármilyen rendes és jóravaló vagyok, akárhogyan is jólesett a most elhangzott dicsérete, azért eszemágában sincs halottnak lenni... Maguk pestiek ilyen rossz tréfákat csinálnak?

Mit tehettem volna egyebet, vállaltam, hogy mi pestiek ilyen rossz tréfákat csinálunk és kissé túlmerész kanyarulattal másra tereltem a számomra oly kellemetlenné vált beszélgetést. Azóta a szokottnál nagyobb óvatossággal válogatom meg a beszédtémát, ha ilyen ismerős-ismeretlennel összekerülök.

POLGÁRŐRI MÚLTAM . . .

A háború elején a király kegyelmi rendelettel elengedte mindazok hat hónapnál nem nagyobb fogházbüntetését, akik katonai szolgálatot teljesítenek. Katonai szolgálatra mindig alkalmatlannak találtak, azonban rendelkeztem még egy éppen hathónapos fogházbüntetéssel, amelyet a nagyváradi gyűlésen tartott beszédem utójátékaképen kellett volna leülnöm, de miután időközben kitört a háború, a büntetés végrehajtását hivatalból fölfüggesztették. Attól kezdve, hogy a király kegyelmi tényéről olvastam a lapokban, állandóan azon törtem a fejem, hogyan tudnék én is a királyi kegy e sugarában fürdeni, természetesen anélkül, hogy ezért egyénileg folyamodnom kelljen és hogy azért katonának kelljen lennem.

Ebben az időben alakult meg az emlékezetes polgárőrség. A polgárőrök többek között arról voltak nevezetesek, hogy nagyzási hóbortba estek és javíthatatlan szenvedéllyel utánozták az igazi katonákat és minden téren méltók akartak lenni hozzájuk.

Így jutott eszembe: mi lenne akkor, ha oda belépnék? Nem számítana vájjon ez katonai szolgálatnak a közkegyelem szempontjából? Az ötlet tetszetős volt, hozzáfogtam keresztülviteléhez. Természetesen ez nem

jelentette azt, hogy mindjárt jelentkeztem és felöltözködtem polgárőrnek. Óvatos ember vagyok, előbb érdeklődtem a dolgok iránt és biztosítékot igyekeztem szerezni arra, hogy valóban el is engedik majd a hat hónapot, ha becsületesen teljesítem a nehéz polgárőri szolgálatot. Egyelőre azonban csak azt tudtam, hogy a polgárőrség főparancsnoka gróf Andrássy Gyula, akit nem ismertem; fölkértem tehát Andrássy egykori legbizalmasabb emberét, a kitűnő Ignotust, terjessze ügyemet a főparancsnok elé, mert ha az úgy véli, hogy ezzel a szolgálattal elérem hathónapi fogházbüntetésem elengedését, akkor fölcsapok polgárőrnek. Ignotus Lakatos Lászlóval küldte el gróf Andrássy Gyula üzenetét, hogy csak lépjek be nyugodtan a polgárőrségbe, a főparancsnokság majd elintézi a honvédelmi minisztériumnál amnesztia-ügyemet, így azután valóban fölcsaptam polgárőrnek.

Beosztásom a főpostára szólott, ahol puskával vállamon őriztem is egy alkalommal a gépház pincelejáratát. Hogy eközben velem, akinek puska életében nem volt a kezében, mulatságos dolgok történtek s hogy legjobban magam féltem saját lőfegyveremtől, az még hagyján, de történt olyasvalami is, ami módfölött felháborított, úgyhogy azonnal elhatároztam: fölmondás nélkül otthagyom ezt a katonásdit és inkább leülöm a hathavi fogságot.

Miközben ugyanis őrködtem posztomon, odalépkedett hozzám az egyik parancsnok, a polgári életben állami főerdész és megkérdezte:

— Mi újság, történt-e valami?

Én a legtermészetesebb emberi hangon, lehet, hogy a régi jó időkre emlékeztető kedélyességgel adtam meg a választ, mondván:

— Semmi, kérem, semmi!

Őrparancsnoksága iszonyatosan felbőszült jelentésemre és kemény hangon tudtomra adta, hogy nem magánbeszélgetést folytatunk; itt úgy kell jelentést tenni, hogy az ember azt mondja: «Jelentem alássan parancsnok úrnak, nem történt semmi!»

Ez a jelentési forma nagyon bántotta önérzetemet. Dühbe gurultam, puskámat lekaptam vállamról és pihenj-helyzetben lábhoz eresztve, kijelentettem, hogy én ugyan átengedtem a polgárőrségnek szabad időm bizonyos részét, de önérzetemből semmit sem vagyok hajlandó föláldozni. Legjobb esetben tehát csak azt kaphatja tőlem, hogy «tisztelettel» jelentek neki, de «alázatosan» soha!

A parancsnok úr szigorú katonaember lehetett, mert megfenyegetett, hogy felsőbb helyen jelentést tesz az esetről. Elhatároztam, történjék bármi, nem folytatom tovább ezt a bosszantó és komikus polgárőrösdit s a legközelebbi szolgálati napon már valóban távollétemmel tündököltem.

Egészen véletlenül ezen a napon valahol a vidéken előadást tartottam és így a szuronyos polgárőr-készültség, amely éjjel egy órakor jött értem, nem talált otthon lakásomon, hanem az ajtót nyitó öcsémet akarta helyettem elvinni. Szegény fiú csak úgy menekülhetett meg ettől, hogy fölmutatta katonai igazolványát, ami nyilvánvalóvá tette, hogy nem lehet egyúttal polgárőr is. így a félelmetes őrség dolgavégezetlenül volt kénytelen elvonulni.

Hazaérkeztemkor elmesélték nekem a dolgot és én kénytelen voltam belátni, hogy érdemtelenül lebecsültem az egész polgárőri intézményt; ha szuronyos készültséget küldenek az emberért, akkor, úgylátszik, mégis csak komolyabban kell venni ezt az alakulatot. Végtére semmi kedvem sem volt fegyveres polgárőrök

őrizetében — a járókelők hahotája mellett — végigvonulni a városon. Először arra gondoltam, hogy bejelentem kilépésemet, de rögtön eszembe jutott tulajdonképeni célom: a hat hónap elengedését jelentő közkegyelem elnyerése. Ezt nem szalaszthattam el. Olyasvalamit kellett kitalálnom, hogy ne szolgáljak ugyan, de ne is üljek. Véletlenül éppen ezekben a napokban találkoztam báró Kemény Pál honvédszázadossal, a honvédkiegészítő parancsnokával, akinek elmondtam nagy problémámat. A kedves és jókedélyű százados nagyot nevetett és azt a tanácsot adta, hogy jelentsek beteget és ahogyan a katonaságnál szokás, húzzam a dolgot időtlen időkig. Megköszöntem a tanácsot, de őszintén szólva nem voltam megelégedve vele. Éreztem, hogy itt valami mást, jobbat kell kitalálnom, mert amilyen pechem van ezekkel a polgárőrökkel, képesek orvost küldeni a nyakamra és ha az leleplez, mint szimulánst, a végén esetleg statáriális úton még agyon is lőnek. Különben is úgy gondoltam, hogy miért ne vegyem föl én is a katonaság szokásait, amikor ezt a polgárőrök amúgy is megteszik.

Épp ezért mást határoztam. Kérvényt nyújtottam be főparancsnokságomhoz, amelyben — a polgárőrség legérzékenyebb oldalát kezdve ki — azt kértem, hogy a katonaságnál önnálló rendelkezések alapján, betegségemre való tekintettel, mentsenek föl a rendes szolgálat teljesítése alól és osszanak be fegyvernélküli segédszolgálatra. Az ötlet kitűnően bevált. Közölni velem, hogy ilyen beosztás nincs a polgárőrségnél, egyértelmű lett volna annak nyílt bevallásával, hogy mégis csak vannak bizonyos különbségek közte és a rendes katonaság között. Mivel azonban segédszolgálatos beosztást valóban nem ismert a polgárőrség, nem történt semmi; beadványomat ősi magyar hivatali szokás szerint intézték

el; elsüllyesztették valamelyik íróasztalfióknak nevezett akta-tömegsírba.

Én pedig a beadvány megszületésének percétől kezdve fölmentettnek tekintettem magamat a szolgálat alól; a polgárőrség főparancsnoksága is egy véleményen lehetett ebben velem, mert ettől fogva, noha feléjük sem néztem többet, a vérfagyasztó szuronyos «Bereitschaft» nem tisztelt meg soha többé látogatásával.

A CINCINNATII RENDŐRSÉG

Az aradi főkapitány kedélyére minden gyűlés-bejelentés, amelynek napirendjére «a politikai helyzet tárgyalása» volt kitűzve, olyan kedvezőtlenül hatott, hogy a gyűlést egyszerűen nem engedélyezte. A politikai helyzet tárgyalása vörös posztó volt a főkapitány úr szemében és ezen az állapoton akkoriban nem tudtunk változtatni. Gyűléseket azonban mégis csak kellett tartani Aradon is, ezért egy alkalommal elvtársaink ujabb gyűlést jelentettek be, amelynek tárgyául «a gazdasági helyzet ismertetését» jelölték meg. A gazdasági helyzetet, úgylátszik, nem tartotta olyan veszélyesnek az aradi főkapitány, mint a politikait, mert ezt a gyűlést nagykegyesen engedélyezte.

A gyűlésen, amelyet aradi elvtársaink a tűzoltólaktanya előtti térségen rendeztek, én szerepeltem előadóként. Ahányszor megkíséreltem beszéd közben, hogy kimutassam a gazdasági helyzet kialakulásának szerves kapcsolatát a politikai viszonyokkal, a hatósági kiküldött, aki szemfülesen őrködött, hogy ne politizálhassak, mindannyiszor lehetetlenné tette beszédem folytatását.

Ez a nép gyűlésünk volt azonban az első nyilvános alkalom, amikor a rendőrtisztviselők új uniformisukban feszíthettek. Az új egyenruha veszedelmesen hasonlított

a katonatisztekéhez és a rendőrtisztviselők melle dagadt az önérzettől, amit a gyűlés hallgatósága csendes derültséggel szemlélt. Azt az apróságot, hogy a rendőrtisztviselők büszkélkedni akarnak új öltözékükkel, értékesiteni lehetett a szónoknak, hiszen bizonyosnak látszott, hogy — nem úgy, mint máskor — ezt a gyűlést nem fogják minden komoly ok nélkül föloszlatni.

Erősebb hangú beszédet mondhattam, mint egyébként tettem volna és néhány rendreutasítástól eltekintve, zavartalanul fejthettem ki gondolataimat, természetesen csak a gazdasági helyzetről. Azonban amikor erre vonatkozó mondanivalóimat már befejeztem, elhatároztam, hogy rátérek az aradi főkapitánynak a sűrű gyűlésbetiltásokban megnyilatkozó ügybuzgalmára is. Ehhez képletes formát kellett használnom, mert ha nyíltan beszélek, még az új uniformisokban való parádézás kedvéért sem mondott volna le a hatósági kiküldött arról, hogy belémfojtsa a szót. Ezért aztán elkezdtem ostorozni — a cincinnati-i rendőrséget.

Hiteles értesüléseim alapján megállapítottam, hogy a cincinnati-i rendőrség főkapitánya közönséges paprikajancsi, aki abban a farsangi maskarában, amit hivatalos ténykedése közben visel, inkább önkéntes tűzoltófőparancsnoknak illenék be. Lelepleztem a cincinnati-i főkapitányt, hogy nem respektálja a gyülekezési szabadságot és lábbal tiporja a helybeli lakosság szabadságjogait ... Tovább is folytattam volna, de a gyűlést ellenőrző rendőrtisztviselő — egyáltalán nem szándékom ellenére — elértette a célzásokat és erélyesen követelte, hogy hagyjam abba a rendőrség kritizálását, mert különben nyomban föloszlatja a gyűlést.

Nem hagytam magam és a hallgatóság tetszésnyilvánítása közben — az aradi elvtársak is nagyszerűen elértették a célzásokat és kitűnően mulattak főkapitá-

íiyuk rovására — igyekeztem megnyugtatni a rendőrtisztviselőt, hogy semmi oka sincsen az idegességre.

— Megérteném fölháborodását — szóltam engedékenyen —, ha az aradi rendőrségről és az aradi főkapitányról állapítanám meg ugyanezeket a dolgokat. Azonban én most az Északamerikai Egyesült-Államokhoz tartozó cincinnati-i rendőrség fejéről beszélek, márpedig Cincinnati oly messzi van, oly nagy város ...

A rendőrtisztviselőt egyáltalán nem nyugtatták meg kijelentéseim, hanem újból fölszólított, hogy bárminő messze is legyen Cincinnati, a rendőrség mindenütt csak rendőrség és annak kritizálását nem engedheti meg. Minthogy azonban nem tágítottam és tovább bíráltam a derék amerikai főkapitányt, a kiküldött rendőrtisztviselő erélyesen és végérvényesen föloszlatta a gyűlést. Intézkedését — minthogy a tulajdonképeni gyűlés már régen befejeződött és a cincinnati-i rendőrség lecsepülése csupán műsoronkívüli szám volt — az elkésett intézkedéseknek kijáró derültséggel fogadta a hallgatóság.

A SZOLNOKI NYOMDÁSZSZTRÁJK

A szegedi nyomdász-sztrájkhoz hasonlóan Szolnokon is ehhez a végső fegyverhez folyamodtak a jobb megélhetésért küzdő nyomdászok, a profitjuk csökkenésébe beleegyezni nem akaró főnökökkel szemben. Mint Szegeden történt, a nyomdatulajdonosok itt is megbízták ezúttal egyik társukat, hogy ránduljon föl Budapestre és hozzon sztrájktörőket. A megbízás értelmében Hay Géza szolnoki nyomdatulajdonos föl is utazott Pestre és naivitásában a nyomdászok Stáhly-utcai szakegyesületének kapuja előtt igyekezett sztrájktörőket fogdosni. A legjobb helyen! Természetesen sikerült is egészen rövid idő alatt öt darab «szegedi)) álsztrájktörőt fölbérelnie, köztük jómagamat is. Hay boldogan ült este vonatra velünk és hogy fokozza kedvünket, útravalóul nemcsak ételről és italról gondoskodott valóban bőkezűen, hanem még két szál cigányt is szerzett valahonnan. Ebben szerepet játszhatott valami kis önzése i*, mert Hay uram nagyon mulatós ember hírében állott.. .

Éjfélkor érkeztünk Szolnokra, ahol a legelső szállodában helyezett el bennünket és hogy a sztrájkolok ne háborgassanak — jelentette ki Hay —, egész éjjel talpon lesz a szálló kávéházában és maga őrködik fölöttünk, aludjunk csak nyugodtan.

Mihelyt távozott, elszöktem a szállodából, hogy a

sztrájk Budapestről kirendelt vezetőjével, Bogár Ignáccal találkozzam. Megbeszéltük aztán vele, hogy másnap reggel ő visszautazik a fővárosba és én, a «sztrájktörő», veszem át a sztrájk további vezetését.

Másnap reggel Hay — egész éjszakai gondos és lelkiismeretes kártyázás után — feljött hozzánk, hogy már most gyerünk dolgozni. Röviden és határozottan tudtára adtam, hogy meggondoltuk a dolgot és hogy csatlakozunk a sztrájkolókhoz. Hay lármázott, toporzékolt, majd kisurrant a szobából és ránkzárta az ajtót. Nemsokára rendőrökkel tért vissza, akik a rendőrkapitányhoz kísértek bennünket. Kihallgatásunk után a kapitány tudomására hozta Haynak, hogy munka vállalására nem kötelezhet bennünket és nem tehet velünk egyebet, mint hogy a csavargórendelet alapján, dologkerülés cimén kiutasít mindnyájunkat a városból. Haynak nem tetszett ez a megoldás, egyszerre csak kifakadt, hogy ő fütyül a további küzdelemre, különben is gazembernek tart minden sztrájktörőt és hozzánk fordult:

— Szerezzenek nekem a sztrájkvezetőségtől egy árszabálypéldányt, olvasatlanul aláírom és uri becsületszavamra ígérem, azt be is tartom.

Szép gesztusa nagyon tetszett saját magának, azonban majd a guta ütötte meg, amikor a kért árszabálypéldányt kihúztam a zsebemből és bemutatkoztam neki, mint a sztrájk további vezetésével megbízott budapesti kiküldött. Nem kellett sokáig tárgyalnunk. Kludik Gyula szolnoki polgármester előtt azonnal aláirta az árszabályt, amivé] egyébként maga ellen lázította a többi nyomdatulajdonost, akik később éppen emiatt kénytelenek voltak — szégyenszemre — szintén kapitulálni.

Haynak az eset miatt sokáig nem volt nyugta a városban. Amolyan zsentri-allűrökkel rendelkező zsidó-

ember volt, aki adta az urat és nagyon a szívére vette, mert városszerte bosszantották, hogy ő fedezte a sztrájkvezetők odautazási költségeit. Elhatározta, hogy az árszabály aláírása ellenében visszaköveteli nyolcszáz korona készkiadását. Föl is keresett emiatt, de megmagyaráztam neki, hogy ezt nem tehetem meg, ellenben, ha kívánja, úgy kezelem az összeget, mint jótékonycélú adományt. Nemsokára újból fölkeresett és elmondta, hogy az ugratás nem akar véget érni; mielőtt pofonvág tehát valakit, mondjam meg, milyen jótékonycélú alapra fordítottam a pénzt?

— A nyomdászszervezet sztrájk-alapja javára — nyugtattam meg és mindjárt hozzátettem —: az összeget szaklapunk, a «Typographia», az ön neve alatt fogja nyugtázni.

— Micsoda? — ordított föl Hay. — Az én pénzemen rendeznek megint sztrájkokat és maga ezt még nyilvánosan nyugtázni akarja? Disznóság, nem tűröm, elkergetem az egész személyzetet, becsukom a nyomdát és még azt a pillanatot is megátkozom, amikor gabonakereskedő létemre nyomdászságra adtam a fejemet.

Lassankint azután mégis megnyugodott és a végén már csak azt kérte, hogy legalább is ne nyugtázzák nyilvánosan nagylelkű adományát. Műsajnálkozással jelentettem ki, hogy ezt már aligha tudom megakadályozni, mert a lap másnap megjelenik és ha írok is levelet a szerkesztőségnek, nem kaphatják meg idejében.

— Kérem, Kondor úr — könyörgött erre Hay —, méltóztassék talán telefonon intézkedni. Parancsoljon, adok tíz koronát telefonköltségre, csak akadályozza meg, az istenért, hogy rajtam nevessen az ország minden nyomdatulajdonosa. Nézze, én most már úgyis magukhoz tartozom ... minek is kezdtem ebbe az egész dologba, minek is hallgattam rájuk, a butákra!

Nagyképűen megígértem, hogy megkísérlem a telefonálást és egy óra múlva aztán megnyugtattam Hayt, hogy beszéltem Budapesttel és a nyilvános nyugtázás elmarad. Az egészből természetesen egyetlen szó sem volt igaz, nem nyugtázhatott lapunk olyan pénzt, amely be sem folyt; csak a telefonálásra adott tíz koronát kezeltem utóbb mint bevételt.

Haynak annyira tetszett .mindamellett a «stikli» — ő nevezte így —, hogy bár az összes többi szolnoki főnökökkel együtt maga is kárvallottja volt, mégis, amikor évek múlva a szolnoki választókerületben dr. Nagy Emil ellenjelöltjeként szerepeltem, fölkeresett és őszinte sajnálkozással jelentette ki:

— Kár, hogy nincs titkos szavazás.

— Miért? — kérdeztem.

— Mert ha titkos szavazás volna, akkor okvetlenül magára szavaznék, Kondor úr. Olyan emberek kellenek a parlamentbe, akik még egy Hayt is be tudnak csapni. Sajnos, nyílt szavazás mellett nem tehetem, mert nagyon sok jó megrendelésem van az ellenpárttól.

WOLFNER BÁRÓ SZIVARJAI

A nagy világégés idejében sokszor szükséges volt, hogy pártügyben vagy a fogyasztási szövetkezet megbízásából Bécsbe utazzam. Ilyenkor alig eshetett meg, hogy az ember a vonaton ismerőssel ne találkozott volna. Egyik bécsi utam alkalmával Zala nevű szövetkezeti ismerősömmel akadtam össze. Mit tesz az ember utazás közben? Ha egyedül van: olvas, ha többedmagával utazik, politizálással üti agyon az út unalmát. Ezúttal is hozzáláttunk a politizáláshoz és én nem éppen enyhe hangulatú kritikát gyakoroltam a lepergő események, a hadviselés és a háborús kormányzás fölött. A fülke másik sarkában még egy — előttünk ismeretlen — úr ült, aki nagy figyelemmel kísérte fejtegetéseimet, bár az is látszott rajta, hogy nem igen helyeselheti nézeteimet.

Olyan időben történt ez az utazásom, amikor a háború egyéb kellemetlenségei mellett a szivarhiány is fölütötte a fejét. Közvetlenül Bécs előtt megtekintettem szivartárcámat és kellemetlen meglepetéssel állapítottam meg, hogy teljesen üres. Odaszóltam a velem utazó Zala urnák, nem volna-e szíves Budapesten való visszaadás kötelezettsége mellett pár szivart kölcsönadni? Útitársam nagy sajnálkozás közepette azt válaszolta, hogy neki sincs már, tehát nem adhat.

A fülke másik sarkában ülő utas erre fölemelkedett, kivette szivartárcáját és azzal a megjegyzéssel, hogy noha előadásom tartalmával nem értett egyet, mégis komoly élvezetet okoztam vele neki, miért is nagy készséggel fölajánlotta szivarjai felét. Nagyon megörültem kedves előzékenységének és kötelességszerűen bemutatkoztam, amire ő is megmondta .nevét:

— Wolfner Tivadar.

Majd, miközben belenyúltam szivartárcájába, megkérdezte tőlem:

— Ön talán azonos azzal a Kondor Bernát szocialista vezérrel? Mert ha igen — mondotta jóízűen nevetve —, akkor nem adok szivart!

Válasz, helyett a következő kérdést intéztem hozzá:

— Azonos ön talán azzal a báró Wolfner Tivadar bőrgyárossal? Mert ha igen, akkor könyörtelenül elrekvirálom valamennyi szivarját.

Mindketten a föltett kérdésekre igennel válaszoltunk és az eset azzal fejeződött be, hogy mégis csak meghagytam báró Wolfner Tivadarnak kettőt a négy szivarjából.

A TEMESMEGYEI ALISPÁN

Temes megyében egy időben szokatlan rendszerességgel egymásután betiltották a járási főszolgabírák a gyűléseket és eljárásukat a leghihetetlenebb ürügyekkel indokolták. Nemcsak jogba és törvénybe, hanem a józan ész és komolyság legelemibb követelményeibe is beleütköztek ezek az indokolások; elvtársaink minden esetben megföllebbezték ezeket a végzéseket az alispánhoz, abban a föltevésben, hogy az már városban lakó ember, így hát csak megváltoztatja majd a tarthatatlan végzéseket. A temesmegyei alispán, Joanovich Sándor azonban egymásután helybenhagyta a legképtelenebb végzéseket is, «indokainál fogva».

Miután ez az állapot a szép fejlődésnek indult temesmegyei földmunkásmozgalomnak érthető módon kerékkötője lett, elhatároztuk, hogy magában Temesvárott népgyűlést hívunk össze és ott tiltakozunk majd a gyülekezési szabadság ilyetén való kezelése ellen. A gyűlés referense én voltam és beszédem végén ebben az értelemben határozati javaslatot is terjesztettem elő, amelyet a hallgatóság természetesen magáévá tett. A gyűlés után azt a kijelentést tette előttem Gábriel József elvtárs, a temesvári szocialisták nesztora — később a román parlamentben Temesvár szociáldemokrata képviselője —, hogy beszédem tartalmas is volt, szép is

volt, de mindezzel Joanovichnál hatást elérni nem lehet. A mindenható alispán úr fütyül a szép beszédekre és határozati javaslatokra, ide valami más kell, ha célt akarunk érni. Töprengeni kezdtem, hogy mi is lehetne ez a «más»? Arra a meggyőződésre jutottam, hogy — ha így áll a dolog — csak olyasmivel lehet hatni az alispánra, ami személyében sérti és ami fölött egyénileg nem térhet napirendre. Elhatároztam tehát, hogy pellengérre állítom, úgyhogy az egész város rajta nevessem: ez talán megfelelő eszköz lesz ellene. Megbeszéltem nyomdász szaktársaimmal, hogy a vasárnapi munkaszünet ellenére azonnal nyomjanak ki színes cédulákat, kis formában és gumírozott papiroson; a szöveget megadtam. A cédulák elkészítése meg is történt; az elvtársak azután egész éjszaka ragasztották a cédulákat a cégtáblákra és reggelre Temesvár lakossága több ezer példányban gyönyörködhetett a következő szövegű cédulákban:

Magyarország legnagyobb gazembere:

Joanovich Sándor

Temes megye alispánja,
a gyülekezési jog gyilkosa.

Természetesen még az éjszakai vonattal Budapestre utaztam és ott értesültem csak róla, hogy a dolog másnap őrült konsternációt okozott a városban. A rendőrök egész nap karddal kaparták le a cédulákat és a hírhozók azt állították, hogy ha véletlenül ottmaradok, iszonyatosan (megéreztem volna az alispán bosszúálló haragját.

Joanovich Sándor alispánt rövid idő múlva fölmentették állásától és fölrendelték a belügyminisztériumba

miniszteri tanácsosi rangban, a cigányügyek országos kormánybiztosává. Ma sem tudom, hogy menesztéséhez mennyiben járultak hozzá céduláim? Valószínű, hogy szépszámú ellenségei népszerűtlenségének bizonyítására fölhasználták ezt az affért is, az azonban bizonyos, hogy távozása után mégis csak lehetett gyűléseket tartani Temes megyében.

A MEGSZÁLLOTT BELGRÁDBAN

Amikor az osztrák-magyar hadsereg harctéri jelentése révén oly hírhedtté vált mondat: «és ezzel szemben áll Belgrád bevétele)) szállóigévé lett és Rhemen táborszernagy volt a szerb fővárosban a katonai kormányzó, nagyon rossz sora kerekedett az ottmaradt lakosságnak. Nélkülözéseknek, éhségnek voltak kitéve az ottlakó emberek, különösképen pedig a szegények, tehát a munkások.

Az amsterdami nemzetközi szakszervezeti tanács értesülvén ezekről a szomorú állapotokról, elhatározta, hogy a Belgrádban maradt párt- és szakszervezeti vezetőket segélyezni fogja. E célra meg is szavaztak Amsterdamban nagyobb összeget és a Magyarországi Szakszervezeti Tanácsot bízták meg azzal, hogy a pénzt a szerb szocialistákhoz eljuttassa. Nem kis gondot okozott ez a megbízatás a Szakszervezeti Tanácsnak, mivelhogy Belgrád szinte hermetikusan el volt zárva katonailag és civil ember be nem tehette akkoriban oda a lábát. Az Általános Fogyasztási Szövetkezet húsüzeme azonban dolgozott a déli hadseregnek is, így tehát elhatároztuk, hogy ezen az úton megkíséreljük a pénzt valahogyan oda juttatni.

így kaptam a Szakszervezeti Tanácstól a megbíza-

tást erre és sikerült is hosszas utánjárással a hadvezetőségtől engedélyt kapnom, hogy hivatalosan, mint a szövetkezet titkára, kétnapi tartózkodásra Belgrádba utazhassam. Magamhoz vettem a tekintélyes összegű pénzt és útnak indultam.

Az úton, vagy tizenötszöri igazoltatáson kívül, nem esett bajom. Este érkeztem meg Belgrádba, ahol csak nagynehezen kaptam egy még össze nem lőtt házban szobát. Alighogy lefeküdtem, kopogtak ajtómon és belépett egy főhadnagy vezetése mellett négy tagból álló járőr. Írásaimat kérték s ezek átvizsgálása után a főhadnagy az asztalon fekvő pénztárcámat kezdte átkutatni. Egyszerre csak észrevette az abban lévő és a belgrádi nyomorgó elvtársaimnak szánt összeget, mire erélyes hangon megkérdezte, hogy miért hordok magamnál ennyi pénzt és általában honnan van nekem ennyi pénzem? Ezekre a kérdésekre kezdtem magam rosszul érezni, mert hiszen az igazat nem mondhattam meg a főhadnagynak. A pénz már-már elveszettnek látszott ...

Hamarjában nem jutott eszembe semmi, hát hogy időt nyerjél arra kértem a főhadnagyot, küldje ki a szobából embereit, mert bizalmas közléseket akarok tenni. Úgylátszik, bevett szokás lehetett arrafelé az ilyesmi, mert a főhadnagy azonnal teljesítette kérésemet. Amikor azután egyedül voltunk a szobában, azt kezdtem neki nagyarázni, hogy cégem ide sok húst szállít és engen leküldött, hogy lépjek személyes ismeretségbe az átvrőtisztekkel, amihez persze — gazdag megvendégelésüköz — sok-sok pénz kell. A főhadnagy nagy megértést tanúsított előadásom iránt; egyszeriben teljesen rendbenlevőnek találta a dolgot és eltávozott. Nagyon örültem, hogy ilyenképen sikerült a szerbiai nyomorgó elvtársaknak szánt pénzt megmentenem.

Egyben azonban elszomorított az eset, mert ez az el-intézési mód kézzelfoghatóan jellemezte a katonaságnál uralkodó megdöbbentő szellemet és bizony többek ez magyarázatul szolgált arra is, hogy miért volt az osztrák-magyar hadseregnek a világháborúban olyan súlyos emberáldozata?

«FENSÉGES URUNK JÓ SZÍNBEN VAN?»

Ez a történet eredetileg kívülesik azon a kereten, amelyet könyvem előszavában megvontam: tudniillik az októberi forradalom után játszódott le; mégsem hallgathatom el, mert jellegzetes perspektívát ad a forradalom után következő idők szomorúan változatlan mentalitására.

A proletárdiktatúra kezdetén, 1919 április 21-én elhagytam Budapestet és így a kommün összeomlása Bécsben ért. A kommün bukása a szociáldemokrata vezetőknek múlhatatlanul kötelességévé tette, hogy mindent elkövessenek, mely szerint a proletárdiktatúra fönnállásából kifolyólag megnyilatkozandó esetleges megtorlásokat, bosszúállásokat lehetetlenné tegyék, illetőleg a minimumra csökkentsék. Garami Ernő is ettől a gondolattól hajtva, sietett vissza Svájcból és vele együtt jött nagyszámú polgári politikus társaság is. Bár tagjai a legkülönbözőbb pártállásúak voltak — mégis: ma szinte hihetetlenül hangzó egyöntetűséggel igyekeztek a diktatúra gyászos romjait közös munkával eltakarítani és helyébe — ugyancsak közös munkával — kifejezetten a demokratikus és a nép jogokon fölépült Magyarország alapköveit lerakni. Ilyen alkalmas «plattform» alapján meg is indultak Bécsben a tárgyalások és ezek eredményeképen elhatároztatott, hogy az

egész politikus-társaság Lovászy Márton vezetése mellett Budapestre utazik a megtárgyaltak realizálása céljából, illetőleg, hogy Lovászy vegye át az előzetes megbeszélések alapján a kormány vezetését Friedrichtől, aki akkor még — de utána: mondhatni már csak percekig — hajlandó volt a hatalom átadására.

Ezzel a társasággal kellett volna Garaminak is Budapestre menni, de miután a Bécsben székelő antant-missziónál fontos tárgyalásokon kellett résztvennie, rám esett a választás, hogy a polgári politikusokkal helyette és megbízásából Budapestre menjek.

úgy is történt. Másnap reggel különvonaton elindultunk Bécsből: Lovászy Márton, gróf Bethlen István, Vázsonyi Vilmos, Huszár Károly, Gratz Gusztáv, gróf Bánffy Miklós, Héderváry Lehel, Beniczky Ödön és csekélységem.

Az ut jellemző érdekességei és az otthon folytatott tárgyalások epizódjai nem tartoznak ide, csupán csak annyit, hogy József főherceg szárnysegéde, Álgya ezredes. Írásbeli meghívóval engem is audienciára hívott a főherceghez. A különböző tárgyalások napokig tartottak, hosszúra nyúltak, de azért látszatra olyan megfelelő mederbe terelődtek, hogy már-már azt hittük, Friedrich István «jogforrás» pünkösdi miniszterelnöksége végét járja s utána következik Lovászy mindenkitől helyeselt és jónak látott kormányalakítása. Hogy máskép történt, hogy üldöztetésemet Friedrich rendelte el pótlólag, csak azért, mert én is elég vakmerő voltam József főhercegnél Friedrich miniszterelnökségét helyteleníteni és Lovászyt ajánlani: az ugyancsak nem tartozik ide.

Ott folytatom, hogy éppen Friedrich István miniszterelnöknél tartózkodtam, aki keserű szemrehányásokat tett nekem, amiért József főhercegnek azt mon-

dottuk, hogy őt — már mint Friedriche — semmi körülmények között sem akarjuk miniszterelnöknek, amikor benyitott titkárja és közölte velem, hogy Méhely Kálmán, Garami volt kereskedelemügyi állani titkára, sürgősen a telefonhoz kéret.

Méhely azt közölte velem Peidl Gyula elvtársam megbízásából, hogy elmaradhatatlan Garami azonnali informálása, utazzam tehát nyomban Bécsbe és a tudottak alapján hozzam Budapestre Garamit. Gorton amerikai tábornok már utasította is a Budapesten oly népszerű dr. Weiss amerikai kapitányt, hogy sürgős bécsi utamhoz valami alkalmatosságot bocsásson rendelkezésemre. Ez — mint Méhelytől megtudtam — már meg is történt: félóra múlva indul az amerikai misszió egyik autója Bécsbe s azon helyet biztosítottak számomra. Ne gondolkozzam sokat — mondotta Méhely —, öt perc múlva feljön értem autóval a miniszterelnökségre, mert azonnal utaznom kell...

Nem tagadom, a nagy hirtelenség kellemetlenül érintett, de kötelességérzetem győzedelmeskedett. Csupán hazahajtattam, hogy édesanyámtól elbúcsúzzam, de a számomra készített csirkepaprikást ott kellett hagynom: még ma is fáj! ... Pár perc múlva már a Bécs felé robogó amerikai missziós autón ültem; együtt utaztam egy amerikai tiszttel s úgy emlékszem Roboz Imre, a Vígszínház későbbi igazgatója, valamint a Rimamurányi Vasművek egyik, Fröhlich nevü igazgatója ültek az autóban. Amikor ez a két úr köteles lelkiismeretességgel iratait a kocsiban rendezgetni kezdte, eszembe jutott, hogy nekem az ország elhagyására szükséges okmányaim egyáltalán nincsenek rendben, sőt mi több: nincsenek! Visszafordulni sohasem szerettem és itt is bíztam az adott helyzet kihasználásának lehetőségében. Alig mentünk vagy egy órát, amikor a magyar nemzeti

hadsereg új formációjának egy szakasza megállította az autót, mivel azonban vezetőjük látta, hogy amerikai missziós autó, minden vizsgálat nélkül továbbengedett bennünket. Föllélegzettem, azt hittem ugyanis, hogy tul vagyok a veszélyen. Csalódtam. Újabb félóra után ismét föltartóztattak bennünket s egy hadnagy — azzal a kijelentéssel, hogy elnézést kér, azonban neki parancsa van minden autót föltartóztatni, mert kommunista-szöktetés folyik — iratainkat kérte megtekintés céljából.

Útitársaim iratai mind rendben voltak, én azonban ilyeneket fölmutatni képtelen voltam. Az ilyenkor rendszerint keletkező kellemetlen pauzát szavakkal akartam áthidalni, de ez sehogy sem sikerült. A hadnagy kijelentette, hogy kénytelen feljebbvalójához kisérni. Azt, hogy ő maga még semmi más intézkedéssel nem ártott nekem, fél győzelemnek tekintettem s teljes bizalommal indultam a feljebbvalóhoz.

A feljebbvaló részéről meglehetősen kedves fogadtatásban részesültem, azonban kijelentette, hogy bármilyen fontos politikai ügyben megyek is, iratok nélkül nem engedhet tovább. Beszéltem, beszéltem s megint csak beszéltem, amennyit lehetett, végül kibökte, hogy még csak abban sem bizonyos, hogy az vagyok-e, akinek mondom magamat. Miután más írás, mint a József főherceghez szóló meghívó nem volt nálam, ezt mutattam meg neki. Ezzel személyazonosságom igazolása elintéződött, azonban a továbbutazás ügye még korántsem jutott dűlőre. Nagyon szorongattam az ipsét, amivel elértem azt, hogy kijelentette: ebben az ügyben nem akar dönteni, ellenben hajlandó az állomásparancsnok elé vinni.

Az állomásparancsnok mogorva, szigorú embernek látszott — úgy emlékszem, alezredes volt — és miután az

esetet katonásan, előírásosan jelentették neki, kurtán és keményen megkérdezte:

— Mit gondol, ilyen veszedelmes időkben az országot csak úgy el lehet hagyni?

Azt feleltem, hogy teljesen igaza van, de nekem fontos politikai ügyben Bécsbe kell mennem s hogy szavaimat megerősítsem, megmutattam neki is a József főherceghez szóló és nevemre kiállított meghívót.

Isteni színjáték volt, ami most következett. A papirdarabka láttára mintha csak kicserélődött volna az egész ember; a változást nem is lehet szavakkal leírni. A jéghideg és hivatalos szigort mosolygós kedvesség váltotta föl és minden átmenet nélkül tegezni kezdett.

— Rendben van minden, kérlek, parancsolj csak továbbutazni — jelentette ki kábító, jóleső előzékenységgel.

Udvariasan megköszöntem szívességét és távozni akartam. Az alezredes arcán látszott, hogy szeretne valamit kérdezni még és magamban már félni kezdtem, hogy talán mégsem találja egészen rendbenlevőnek igazolásomat s meggondolta a dolgot. Kellemetlen érzéssel vártam, hogy mit fog mondani. Gyanúm azonban alaptalan volt, az alezredes ugyanis rövid habozás után így szólt:

— Kérlek alássan, ne haragudj, egy kérdésem volna hozzád.

— Parancsolj — biztattam kelletlenül.

— Csak azt szeretném tudni, hogy fenséges urunk, József főherceg, akivel beszélni méltóztattál, jó színben van? Egészséges?

Föllélegzettem és befelé elmosolyodva, katonás rövidséggel feleltem:

— Köszönöm kérdésedet, igenis egészséges!

Távozásom után mulattam a lojális katonán, de egy kis keserűség vegyült jókedvembe: be kellett látnom, hogy ebben az országban, sajnos, a forradalom után sem változott semmi!

TARTALOM

	Oldal
Előszó a második kiadáshoz	5
Garami Ernő előszava	7
Bevezetés	13
A lovrini kísértet	19
Kopaszság és demokrácia	22
Sztrájktörő voltam Szegeden	27
Hoch der Dicke !	33
Varsádi jelöltségem	35
Kondor nevű izgatót keresünk!	44
A parancsnokló közeg	46
A hazárdjátékos főkapitány	49
A lefogott harangozó	54
«Halál a házbéruzsorásokra !»	56
Waldapfel, az akrobata	59
A legkedélyesebb fogház	61
Zsidó mentalitás	73
Az éhes bíróság pszichológiája	76
Az talán gróf?	80
Hadffy Attila főszolgabíró úr	84
A hiú rendőrség	87
Kolera és agitáció	92
Szamár-e a rendőrkapitány?	97
A váci államfogház	99
A rendőrség petróleumot szerez	105
A gyors tűzoltóság	110
A rendőri igazolvány	113
Vizsgálati fogságom	118
Csendőri elismerés	124
A szekszárdi választás	126

A halott rendőrkapitány 130
Polgárőri multam 133
A cincinnati-i rendőrség 138
A szolnoki nyomdászsztrájk 141
Wolfner báró szivarjai 145
A temesmegyei alispán 147
A megszállott Belgrádban 150
«Fenséges urunk jó szinben van?»..... 153